

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

**«ΤΑΞΙΔΕΥΟΥΜΕ ... ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ: ΜΙΑ ΜΟΥΣΕΙΟΣΚΕΥΗ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΗ ΜΟΝΙΜΗ ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ
ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΥΜΟΡΦΙΑ Γ. ΤΣΙΑΜΑΓΚΑ (ΑΜ 2867)

Α΄ Επιβλέπουσα: Κλεονίκη Νικονάνου, Επίκουρη Καθηγήτρια ΠΤΠΕ.

Β΄ Επιβλέπουσα: Ειρήνη Νάκου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια ΠΤΠΕ.

Αξιολογητής: Δημήτρης Σακκής, Καθηγητής ΠΤΠΕ.

Βόλος, Φεβρουάριος 2013

**Στους θησαυρούς μου,
Άγγελο και Γιώργο.**

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική μελέτη δεν θα μπορούσε να φτάσει στη μορφή αυτή χωρίς την καθοδήγηση και την υποστήριξη της κας Νικονάνου, Επίκουρης Καθηγήτριας του ΠΤΠΕ καθώς και χωρίς τις εύστοχες επισημάνσεις της κας Νάκου, Αναπληρώτριας Καθηγήτριας του ΠΤΠΕ στις οποίες οφείλω θερμές ευχαριστίες.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες εκφράζονται στην κα Αδάμ-Βελένη, Διευθύντρια του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης που με ενθουσιασμό αποδέχτηκε τη χρήση του αρχαιακού και φωτογραφικού υλικού του ΑΜΘ για τη διεξαγωγή της παρούσας μελέτης.

Ευχαριστώ επίσης τον κ. Καλτσά και την κα Παπουτσή του Εργαστηρίου εκμαγείων του ΑΜΘ για την κατασκευή των αντιγράφων της μουσειοσκευής και την παροχή των τεχνικών πληροφοριών που σχετίζονται με αυτά.

Τέλος, ευχαριστώ από καρδιάς την οικογένειά μου για τη συνεχή συμπαράσταση και κατανόηση που έδειξαν καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας.

Περίληψη

Τα σύγχρονα μουσεία πλέον αναζητούν όλο και περισσότερους και πιο αποτελεσματικούς τρόπους να επικοινωνήσουν με το κοινό και να προσελκύσουν καινούργιες ομάδες επισκεπτών. Ακόμη επιχειρούν να βγουν έξω «από τα τείχη τους» μέσω προγραμμάτων προσέγγισης. Ένα είδος αυτών των προγραμμάτων που ανήκει στις μορφές της έμμεσης επικοινωνίας σύμφωνα και με τη Νικονάνου (2010: 94-95) αποτελούν οι μουσειοσκευές. Δηλαδή βαλίτσες ή κουτιά που δανείζονται σε σχολικές τάξεις ή σε άλλους φορείς (Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών, Λέσχες Ανάγνωσης κ.α.) και περιέχουν πέρα από το εποπτικό/πληροφοριακό υλικό (ψηφιακό και έντυπο), παιχνίδια, αλλά και αντίγραφα αυθεντικών αντικειμένων και σε κάποιες περιπτώσεις ακόμη και αυθεντικά αντικείμενα. Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας επιχειρήθηκε ο σχεδιασμός αντίστοιχου υλικού, δηλαδή μιας μουσειοσκευής με θεματικές ενότητες που ανασυνθέτουν πτυχές της ζωής στην αρχαία Μακεδονία.

Το περιεχόμενο της μουσειοσκευής (αντικείμενα-αντίγραφα, εποπτικό υλικό) συνδέεται άμεσα με το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης γι' αυτό και το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζει την ιστορική αναδρομή και την αδιάκοπη και μακρά πορεία του εν λόγω μουσείου και των συλλογών του. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η εκπαιδευτική και επικοινωνιακή πολιτική του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης που παρουσιάζεται στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας. Το ενδιαφέρον για παροχή εκπαιδευτικών δράσεων επικεντρώνεται όχι μόνο στις σχολικές ομάδες, αλλά και σε ποικίλες ομάδες κοινού (οικογένειες, εκπαιδευτικούς, ενήλικες, κρατούμενους), ενώ οι δράσεις του συνεχώς εμπλουτίζονται και ανανεώνονται (καλοκαιρινά εργαστήρια, Κυριακή στο Μουσείο, Διανυκτέρευση στο Μουσείο κ.α.). Τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν για τα δύο αυτά κεφάλαια προέκυψαν από βιβλιογραφική και διαδικτυακή αναζήτηση καθώς και από επιτόπια έρευνα στα αρχεία του ΑΜΘ.

Επίσης κρίθηκε απαραίτητη η καταγραφή της ελληνικής εμπειρίας σε σχέση με το σχεδιασμό και την υλοποίηση μουσειοσκευών. Τα στοιχεία που προέκυψαν από τη βιβλιογραφική και τη διαδικτυακή έρευνα παρουσιάζονται στο τρίτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας. Συνολικά παρουσιάζονται στοιχεία για 102 μουσειοσκευές που

προέρχονται από 29 μουσεία και φορείς της ελληνικής επικράτειας. Έγινε προσπάθεια να κατηγοριοποιηθούν τα μουσεία και οι φορείς αυτοί ανάλογα με την ονομασία τους και το περιεχόμενο των συλλογών τους.

Όπως προέκυψε και από την προαναφερθείσα έρευνα το ΑΜΘ μέχρι σήμερα δεν διέθετε αντίστοιχο δανειστικό υλικό, δηλαδή μουσειοσκευή, παρότι το προαναφερθέν μουσείο δίνει μεγάλο βάρος στον τομέα της εκπαίδευσης. Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας επιχειρείται ο σχεδιασμός μιας μουσειοσκευής που καταγράφεται αναλυτικά στο τέταρτο κεφάλαιο. Παρουσιάζονται οι θεματικές ενότητες της μουσειοσκευής οι οποίες βασίζονται στις εκθεσιακές ενότητες της μόνιμης έκθεσης του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης «Η Μακεδονία από τον 7^ο π.Χ. αιώνα ως την ύστερη αρχαιότητα». Ακολουθούν οι αρχές σχεδιασμού της και οι προτάσεις για την εκπαιδευτική αξιοποίησή της. Θα ήταν παράλειψη αν δεν αναφέρονταν και ορισμένα πρακτικά ζητήματα του σχεδιασμού, καθώς και ζητήματα που θα πρέπει να επιλυθούν προτού ξεκινήσει ο δανεισμός του εν λόγω υλικού. Η εργασία ολοκληρώνεται με τα τελικά συμπεράσματα.

Στο τέλος υπάρχουν οι βιβλιογραφικές αναφορές που χρησιμοποιήθηκαν και δύο παραρτήματα. Στο Παράρτημα 1 παρουσιάζεται φωτογραφικό υλικό που δείχνει την πορεία των εκθέσεων του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκη, ενώ στο Παράρτημα 2 παρατίθεται το πληροφοριακό/εποπτικό υλικό που θα περιλαμβάνεται στη μουσειοσκευή (σε CD) και θα απευθύνεται στους εκπαιδευτικούς.

Summary

Museums, nowadays, seek out to use more effective ways to communicate with the public and to attract new groups of visitors. Their strategy is to “get out of the museum”, to come closer to society by implementing various programs of approach. One type of these programs that belongs to the forms of indirect communication, according to Nikonanou (2010: 94-95), is *the museum’s loan kit*. Loan kits are suitcases or boxes that are lent to schools or to other educational institutions (Places for Children’s Creative Engagement, Reading Clubs etc.). In addition to informative material (digital and printed) and games, the museum loan kits contain copies of museum exhibits, and, in certain cases, they contain authentic museum exhibits. In the present work, it was attempted the planning of material for a museum loan kit with thematic units that reconstruct aspects of life in ancient Macedonia.

The content of this museum loan kit (copy of objects, informative material) derives from the exhibits of the Archaeological Museum of Thessaloniki (AMTh). Therefore, the first chapter of this dissertation refers to the historical retrospection and the long course of this museum and its collections. The educational and communication policies of the Archaeological Museum of Thessaloniki are presented in the second chapter. The museum’s interest for the benefit of educational action is focused not only on school groups, but also on various groups of the public (families, teachers, adults, detainees). Besides, educational action is enriched and continuously renewed (Summer Laboratories, A Sunday in the Museum, An Overnight Stay in the Museum etc.). The material which is presented in the first two chapters was derived from an extensive research: from bibliography, online research and from research in the files of the AMTh.

A review of the Greek experience with regard to the planning and the implementation of museum loan kits was considered a part of great importance. Data from 102 museum loan kits that come from 29 museums and other similar institutions from all over Greece are presented in the third chapter. There was used bibliography research and online research, too. Then, it was attempted a categorization of these museums and institutions on the basis of their names and the content of their collections.

A major result of the research mentioned above, was that the Archaeological Museum

of Thessaloniki does not have at its disposal that kind of educational material, that is, a museum loan kit, even though the museum is interested in the sector of education. In the forth chapter of this dissertation, it is attempted the planning of a museum loan kit which is presented in detail. Here, are also presented its thematic units which are based on the exhibition units of the museum's collections about "Macedonia from the 7th c. BC until the late antiquity".

The principles for planning the museum loan kit are presented next, and then, proposals are made concerning its use for educational purposes. In this chapter, certain questions are raised. These are practical questions about the planning phase, as well as questions that should be answered or solved before lending the museum loan kit. The dissertation ends with the final conclusions.

At the end of this work, there are the bibliography references that have been used, and two Annexes. In the 1st Annex there is photographic material showing the course of the exhibitions of the Archaeological Museum of Thessaloniki, and in the 2nd Annex there is the informative material that will be included in the museum loan kit (CD) and will be offered to the teachers.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	10
1. Το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	12
1.1. Ιστορική Αναδρομή – Οι συλλογές	12
1.1.1. Μόνιμες εκθέσεις του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης (1965-1998)	14
1.1.2. Περιοδικές εκθέσεις του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης	16
1.1.3. Περιοδούμενες εκθέσεις του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης	17
1.2. Η επανέκθεση το 2006	18
1.2.1. Μόνιμες εκθέσεις του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης	19
1.2.2. Περιοδικές και περιοδούμενες εκθέσεις του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης	23
2. Η εκπαιδευτική και επικοινωνιακή πολιτική του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης	25
2.1. Η ίδρυση του Συνδέσμου των Φίλων του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης	25
2.2. Η εκπαιδευτική πολιτική σε σχέση με τις σχολικές ομάδες	26
2.3. Εκπαιδευτικές – επικοινωνιακές δραστηριότητες για άλλες ομάδες κοινού	30
3. Μουσειοσκευές: η ελληνική εμπειρία	36
3.1. Μουσειακά προγράμματα προσέγγισης, η περίπτωση των μουσειοσκευών	36
3.2. Οι Μουσειοσκευές στην Ελλάδα	40
3.2.1. Οι πρωτοπόροι φορείς	43
3.2.2. Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας, Εφορείες Αρχαιοτήτων	53
3.2.3. Λαογραφικά, εθνολογικά και ιστορικά μουσεία	56
3.2.4. Μουσεία φυσικής ιστορίας, περιβαλλοντικές οργανώσεις, φορείς Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης	59
3.2.5. Θεματικά Μουσεία	65

3.2.6. Παιδοκεντρικά Μουσεία	68
3.2.7. Άλλοι φορείς	71
3.3. Αξιολόγηση μουσειοσκευών	73
3.4. Συμπεράσματα	74
4. Ο σχεδιασμός της μουσειοσκευής	77
4.1. Η επιλεγμένη θεματική ενότητα	77
4.2. Οι αρχές σχεδιασμού της μουσειοσκευής	78
4.3. Περιεχόμενα της μουσειοσκευής	81
4.3.1. Η παιδαγωγική αξία των αντικειμένων	83
4.4. Προτάσεις εκπαιδευτικής αξιοποίησης της μουσειοσκευής	84
4.5. Προοπτικές εκπαιδευτικής αξιοποίησης της μουσειοσκευής-Τελικά συμπεράσματα	91
Βιβλιογραφικές αναφορές	93
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1	108
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2	114

Εισαγωγή

Η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία έχει ως αντικείμενο το σχεδιασμό μιας μουσειοσκευής με θέμα τη ζωή στην αρχαία Μακεδονία. Το θέμα προσεγγίζεται μέσα από επτά επιμέρους θεματικές ενότητες: την εκπαίδευση, τον αθλητισμό, τη ζωική/φυτική παραγωγή, τη διατροφή/το μαγείρεμα-σερβίρισμα, την υφαντική/ένδυση, τον καλλωπισμό και το παιχνίδι.

Οι θεματικές της συνδέονται άμεσα με τη μόνιμη έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης που αναφέρεται στη Μακεδονία. Το συγκεκριμένο Μουσείο παρότι προσφέρει ποικίλες εκπαιδευτικές δράσεις εντούτοις μέχρι σήμερα δεν είχε σχεδιάσει αντίστοιχο εκπαιδευτικό υλικό. Η συλλογή των δεδομένων για το ΑΜΘ και τις συλλογές του βασίστηκε σε βιβλιογραφική και διαδικτυακή έρευνα, καθώς επίσης και σε επιτόπια έρευνα στα αρχεία του ΑΜΘ (έντυπα και ψηφιακά).

Ο σχεδιασμός της μουσειοσκευής εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο των προγραμμάτων προσέγγισης που εφαρμόζουν τα μουσεία προκειμένου να προσεγγίσουν και να προσελκύσουν το κοινό που βρίσκεται σε απόσταση χωροταξικά ή ιδεολογικά (Καλεσοπούλου 1999: 70, Λέκκα & Αλεξίου 2002: 32).

Για το λόγο αυτό η έρευνα, σε ένα πρώτο επίπεδο, εστίασε στη χαρτογράφηση της ελληνικής μουσειοπαιδαγωγικής πραγματικότητας σχετικά με τις μουσειοσκευές που έχουν δημιουργηθεί ή βρίσκονται στο στάδιο του σχεδιασμού. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν μέσω βιβλιογραφικής και διαδικτυακής έρευνας ενώ σε ελάχιστες περιπτώσεις υπήρξε τηλεφωνική επικοινωνία με τους αντίστοιχους φορείς για περαιτέρω διευκρινίσεις.

Όπως προέκυψε από την προαναφερθείσα έρευνα νέες μουσειοσκευές σχεδιάζονται ενώ άλλες τροποποιούνται και αναβαθμίζονται. Αυτό σημαίνει ότι η δημιουργία και ο δανεισμός των μουσειοσκευών είναι ένα ζητούμενο που παραμένει επίκαιρο.

Για να ενταχθεί όμως η διακίνηση των μουσειοσκευών στο πλαίσιο μιας επιτυχημένης εκπαιδευτικής πολιτικής απαραίτητη προϋπόθεση είναι η συστηματική αξιολόγησή τους όπως αναφέρει και η Νικονάνου (2010α) καθώς μέσω αυτής μπορεί

να επιτευχθεί η βελτίωση των υπηρεσιών που παρέχονται. Επίσης μπορούν να προκύψουν σημαντικά συμπεράσματα όπως π.χ. για τα σχολεία και αντίστοιχα τις γεωγραφικές περιοχές που δείχνουν ενδιαφέρον για το δανεισμό μουσειοσκευών και επιπροσθέτως να διερευνηθούν οι λόγοι για τους οποίους άλλα σχολεία δεν δείχνουν το ίδιο ενδιαφέρον και να γίνουν προσπάθειες προσέγγισης τους. Ο σχεδιασμός της παρούσας μουσειοσκευής αν και ολοκληρώθηκε με την παραγωγή του εκπαιδευτικού υλικού δεν μπόρεσε να προχωρήσει στην πιλοτική έστω αξιολόγησή της εξαιτίας χρονικών περιορισμών. Ωστόσο, σε συνεννόηση με το ΑΜΘ η μουσειοσκευή αυτή πρόκειται να αξιολογηθεί αρχικά πιλοτικά ώστε μετά από τις απαραίτητες αναπροσαρμογές που ενδεχομένως προκύψουν από την αξιολογητική διαδικασία να διακινηθεί σε μόνιμη βάση από το φορέα.

Με άλλα λόγια η εργασία στοχεύει στην παραγωγή ενός εκπαιδευτικού υλικού που θα αξιοποιηθεί άμεσα από την εκπαιδευτική κοινότητα. Παράλληλα και η καταγραφή των μουσειοσκευών που έχουν σχεδιαστεί και διακινούνται στον ελλαδικό χώρο έγινε με στόχο να αποτελέσει βοήθημα για τους/τις εκπαιδευτικούς, αλλά και για όσους/όσες απασχολούνται σε άλλους φορείς (π.χ. ΚΔΑΠ) και ενδιαφέρονται να δανειστούν και να επεξεργαστούν εκπαιδευτικό υλικό αυτής της μορφής.

Η διπλωματική εργασία αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια. Πιο αναλυτικά στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η πορεία του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης μέσα στο χρόνο. Το δεύτερο κεφάλαιο πραγματεύεται την εκπαιδευτική και επικοινωνιακή πολιτική του Μουσείου στην οποία εντάσσεται και ο σχεδιασμός της μουσειοσκευής. Στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρείται η χαρτογράφηση των προσφερόμενων μουσειοσκευών στην Ελλάδα και στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύεται ο σχεδιασμός της μουσειοσκευής και οι προτάσεις εκπαιδευτικής αξιοποίησής της.

Κεφάλαιο 1. Το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

Το 1925 στο Γενί Τζαμί ξεκινά η ιστορία του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης, ενώ η πρώτη του έκθεση οργανώθηκε το 1931. Από τότε η εξέλιξη του είναι συνεχής. Το 1978 οργανώνεται και η πρώτη περιοδική έκθεση ενώ το 1981 πρωτοπορεί με μια έκθεση εικαστικού περιεχομένου για τον Γιάννη Τσαρούχη. Πλέον με επτά μόνιμες εκθέσεις, με συνεχείς εναλλαγές στις περιοδικές και στις περιοδεύουσες εκθέσεις του, αλλά και με πλήθος άλλων δράσεων όπως διαλέξεις, συναυλίες, κινηματογραφικές προβολές, θεατρικές παραστάσεις, εκπαιδευτικές δράσεις, ημερίδες και σεμινάρια προσπαθεί να προσεγγίσει όλο και περισσότερες ομάδες κοινού καλύπτοντας τις ανάγκες τους σε επιμόρφωση και ψυχαγωγία.

1.1. Ιστορική Αναδρομή - Οι συλλογές.

Το 1912 η Θεσσαλονίκη προσαρτάται στο Ελληνικό Κράτος. Δεκαπέντε μέρες μετά την προσάρτηση ιδρύεται η πρώτη υπηρεσία: η Εφορεία Αρχαιοτήτων. Για τα επόμενα δεκατρία χρόνια, ως το 1925, τα ευρήματα συγκεντρώνονταν στο Διοικητήριο (στο κτήριο που αργότερα στέγασε το Υπουργείο Μακεδονίας και Θράκης). Άλλες αρχαιότητες είχαν συγκεντρωθεί στην Οθωμανική Σχολή Ιδαδιέ, στην οποία από το 1926 στεγάστηκε η Φιλοσοφική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου. Ευρήματα υπήρχαν επίσης στο Καραμπουρνάκι, στη Ροτόντα και στο Λευκό Πύργο. Για το λόγο αυτό ο Ευστράτιος Πελεκίδης, τότε Έφορος Αρχαιοτήτων, προσπαθώντας να συγκροτήσει σε ενιαίο σύνολο τις αρχαιότητες και τις υπηρεσίες εγκατέστησε στη Ροτόντα, το 1918 τα γραφεία της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας (Αδάμ-Βελένη 2011). Στη Ροτόντα συγκέντρωνε τις αρχαιότητες η γαλλική αρχαιολογική αποστολή του Στρατού της Ανατολής, ορίζοντάς τη ως Μουσείο της Γαλλικής Στρατιάς της Θεσσαλονίκης (Musée de l' Armée Française à Salonique). Ξεκινώντας τη διαδικασία παράδοσης των ευρημάτων που κατείχαν οι Γάλλοι το Μάρτιο του 1918 τελικά ο Ευστράτιος Πελεκίδης κατάφερε να έχει πρόσβαση στην αρχαιολογική Συλλογή τους ένα χρόνο μετά, το Μάρτιο του 1919. Αντίστοιχες ενέργειες έπρεπε να γίνουν και στην παραχώρηση των ευρημάτων από τους Άγγλους οι οποίοι όμως παρέμειναν ανυποχώρητοι στο ζήτημα αυτό, παρά το γεγονός ότι ο Πελεκίδης δεν δίστασε να τους στείλει σχετικά αποσπάσματα του

αρχαιολογικού νόμου σε μετάφραση. Παρά τις επίπονες προσπάθειες του Πελεκίδη η Αρχαιολογική Συλλογή του Αγγλικού Στρατού μεταφέρθηκε στο Λονδίνο (Βοκοτοπούλου 2001: 287-289).

Οι περιπλανήσεις μέχρι να βρεθεί οριστικά χώρος για τη φύλαξη των αρχαίων και τη στέγαση μουσείου, αλλά και των διοικητικών υπηρεσιών της Εφορείας Αρχαιοτήτων συνεχίστηκαν. Για το σκοπό αυτό ξεκίνησαν επισκευές στην Αχειροποίητο και άρχισε η αποθήκευση αρχαίων αντικειμένων με σκοπό τη φύλαξή τους. Όμως με τη Μικρασιατική Καταστροφή άλλαξε αναγκαστικά ο σχεδιασμός και αντί να δημιουργηθεί μουσείο φιλοξενήθηκαν στην εκκλησία αυτή Έλληνες πρόσφυγες (Αδάμ-Βελένη 2009 και 2011). Τελικά το 1925 παραχωρείται έναντι ενοικίου το τέμενος Γενί Τζαμί και η πρώτη έκθεση έλαβε χώρα το 1931. Η επιλογή των χώρων (Ροτόντα, Αχειροποίητος, Γενί Τζαμί) εντάσσεται στην πρακτική της στέγασης των πρώτων μουσείων σε χώρους που σχεδιάζονταν ως ανάκτορα ή ναοί και μάλιστα ορισμένα από τα κτήρια αυτά είχαν αυτή τη χρήση προτού μετατραπούν σε μουσεία όπως ακριβώς και στη συγκεκριμένη περίπτωση¹. Η επόμενη έκθεση πραγματοποιήθηκε το 1953 αφού ξεθάφτηκαν τα αρχαία αντικείμενα από τα ορύγματα όπου είχαν ταφεί κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου τόσο για λόγους προστασίας τους, όσο και ως πράξη αντίστασης στους Γερμανούς κατακτητές (Αδάμ-Βελένη 2009 και 2011, Χουρμουζιάδου 2006: 62 και 153).

Ήδη όμως από το 1923/24 ο Πελεκίδης διαπιστώνοντας ότι ο χώρος δεν είναι ικανοποιητικός προτείνει την ανέγερση νέου μουσείου. Είναι αξιοσημείωτο ότι τελικά ο χώρος που επιλέχθηκε 20 χρόνια αργότερα είναι ο ίδιος χώρος που είχε προτείνει ο Πελεκίδης (Βοκοτοπούλου 2001: 291-292). Το αίτημα για την ανεύρεση χώρου για την ανέγερση του μουσείου επανέλαβε ο Έφορος Αρχαιοτήτων Χαράλαμπος Μακαρόνας και τελικά το 1950 έγινε η παραχώρηση ενός μεγάλου οικοπέδου στην πλατεία ΧΑΝΘ. Στον αρχιτέκτονα Πάτροκλο Καραντινό εκφραστή του μοντερνισμού ανατέθηκε ο σχεδιασμός του νέου μουσείου. Το λιτό κτήριο που δημιούργησε ο Καραντινός είχε τη μορφή της αρχαίας κλασικής ελληνικής οικίας προσαρμοσμένη στις αρχές της μοντέρνας αρχιτεκτονικής. Όχι τυχαία κηρύχτηκε το 2001 διατηρητέο μνημείο της νεότερης αρχιτεκτονικής από το ΥΠΠΟ. Τα εγκαίνια

¹ π.χ. το Λούβρο ήταν επίσης ανάκτορο, βλ. Χουρμουζιάδου 2006: 153.

του νέου μουσείου έγιναν το 1962 και συνέπεσαν με τους εορτασμούς των πενήντα χρόνων από την ενσωμάτωση της Θεσσαλονίκης στην Ελλάδα, αλλά το κτήριο ολοκληρώθηκε το 1965. Στο μεταξύ ως Αρχαιολογικό Μουσείο λειτουργούσε παράλληλα και το Γενί Τζαμί έως το έτος 1967 (Αδάμ-Βελένη 2011, Χουρμουζιάδου 2006).

1.1.1. Μόνιμες εκθέσεις του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης (1965 – 1998).

Το 1965 η αρχαιολόγος Αγνή Σακελλαρίου οργανώνει την πρώτη έκθεση του μουσείου με εκθέματα της προϊστορικής συλλογής. Την επόμενη χρονιά (1966) στο μουσείο εκτίθενται αγγεία που καλύπτουν χρονικά τους αιώνες από την αρχαϊκή έως και τη βυζαντινή περίοδο. Στη συνέχεια, το 1967 παρουσιάζονται στο κοινό ευρήματα που είχαν βρεθεί στις ανασκαφές της Ολύνθου. Όλες οι πρώτες εκθέσεις οργανώθηκαν με βάση τις μουσειακές αρχές του 19ου αι. σύμφωνα με τις οποίες τα εκθέματα προβάλλονται κυρίως ως έργα τέχνης αποκομμένα από το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο δημιουργήθηκαν. Αξίζει να αναφερθεί ότι η έκθεση των γλυπτών παρουσίαζε ιδιαίτερο ενδιαφέρον αφού ο επιμελητής αρχαιοτήτων Γιώργος Δεσπίνης θέλησε να αξιοποιήσει το φυσικό φως αναδεικνύοντας τα γλυπτά σαν να βρίσκονταν σε εξωτερικό χώρο, όπως συνέβαινε στην αρχαιότητα. Βέβαια ούτε και αυτή η έκθεση διαφοροποιούνταν από τις μουσειολογικές τάσεις της εποχής και γι' αυτό τα γλυπτά εκτίθονταν με χρονολογική σειρά από τους αρχαϊκούς χρόνους έως και την ύστερη αρχαιότητα (τέλη 4^{ου} μ.Χ. αιώνα) (Αδάμ-Βελένη 2011). Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή του Δεσπίνη που παραθέτει η Χουρμουζιάδου (2006: 76): «...τα ελληνικά γλυπτά εκτίθεται με εξελικτική σειρά. ... Τα εκθέματα τοποθετήθηκαν ούτως ώστε όλες οι όψεις τους να είναι προσιτές στον μελετητή προς παρατήρηση, μελέτη και φωτογράφιση...». Όπως αναφέρει η Αδάμ-Βελένη (2011) αυτές οι πρώτες εκθέσεις του μουσείου δεν τροποποιήθηκαν και δεν εμπλουτίστηκαν μέχρι το 1978, χρονιά κατά την οποία το κτήριο υπέστη σημαντικές ζημιές λόγω των δύο σεισμών που έπληξαν την περιοχή. Στο μεταξύ είχαν ήδη μεταφερθεί στο μουσείο προς φύλαξη και συντήρηση τα ευρήματα του Μανόλη Ανδρόνικου από τις ανασκαφές των βασιλικών τάφων των

Αιγών στη Βεργίνα. Το γεγονός αυτό στάθηκε αφορμή για την οργάνωση μιας νέας έκθεσης «Μέγας Αλέξανδρος: ιστορία και θρύλος στην τέχνη», με υπεύθυνη τη διευθύντρια της Εφορείας και του Μουσείου Αικατερίνη Ρωμιοπούλου, όπως αναφέρει η Αδάμ-Βελένη (2009 και 2011). Η έκθεση αυτή στεγάστηκε στη νέα πτέρυγα του μουσείου που σχεδίασε ο αρχιτέκτονας Αλ. Βογιατζής. Ο σχεδιασμός του κτηρίου αυτού χαρακτηρίστηκε ως υποδεέστερος του κτηρίου του Καραντινού που όπως φαίνεται κτίστηκε βιαστικά με μόνο σκοπό την εξασφάλιση νέων χώρων για την έκθεση των ευρημάτων των Αιγών και τη στέγαση των περιοδικών εκθέσεων.

Το 1982 μια ακόμη έκθεση οργανώνεται με τίτλο «Θησαυροί της Μακεδονίας» το περιεχόμενο της οποίας προέρχεται από την ανασκαφή των τάφων της Σίνδου. Υπεύθυνη της έκθεσης ήταν η Αικατερίνη Δεσποίνη, η οποία ήταν η υπεύθυνη αρχαιολόγος της ανασκαφής. Το 1984 έγινε επανέκθεση των ευρημάτων που προέρχονταν από τη Βεργίνα και το Δερβένι. Την επόμενη χρονιά, το 1985, γιορτάζοντας τα 2.300 χρόνια από την ίδρυση της Θεσσαλονίκης οργανώθηκε μια μεγάλη έκθεση για την ιστορία της πόλης. Παράλληλα πραγματοποιήθηκαν και άλλες αλλαγές στο κτιριακό κέλυφος του μουσείου με το κλείσιμο των εξωτερικών παραθύρων του. Την έκθεση επιμελήθηκε η τότε διευθύντρια του μουσείου Ιουλία Βοκοτοπούλου (Αδάμ-Βελένη 2009 και 2011, Βοκοτοπούλου 1985 και 1986 α και β).

Οι προσπάθειες του μουσείου για ανάδειξη των ευρημάτων δεν σταματά εδώ. Το 1986-1987 σύμφωνα με την Αδάμ-Βελένη (2011) παρουσιάστηκε μια νέα έκθεση μικροτεχνίας αυτή τη φορά με ευρήματα της αρχαϊκής και κλασικής εποχής από περιοχές της κεντρικής Μακεδονίας. Πρέπει να σημειωθεί ότι η συγκεκριμένη έκθεση εμπλουτίστηκε με κείμενα, χάρτες, σχέδια και ανασκαφικές φωτογραφίες παρουσιάζοντας μια διαφορετική μουσειολογική προσέγγιση. Ενώ 31 χρόνια μετά την πρώτη παρουσίαση προϊστορικών ευρημάτων οργανώνεται η πρώτη εκτεταμένη έκθεση για τη Μακεδονία κατά τους χρόνους της προϊστορίας με την εποπτεία του τότε διευθυντή του μουσείου Δημήτρη Γραμμένου και την επιμέλεια της αρχαιολόγου Μαρίας Παππά. Η επόμενη μόνιμη έκθεση με τίτλο «Τα νομίσματα της Μακεδονίας. Από τον 6^ο αι. π.Χ. έως το 148 π.Χ.» οργανώθηκε το 1997 με την εποπτεία του αρχαιολόγου Χρήστου Γκατζόλη.

Στο μεταξύ ολοκληρώνεται το μουσείο της Βεργίνας και τα ευρήματα των βασιλικών τάφων των Αιγών μεταφέρονται εκεί αφήνοντας ένα δυσαναπλήρωτο κενό στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης. Το κενό αυτό έγινε προσπάθεια να καλυφθεί με τη μόνιμη έκθεση «Ο χρυσός των Μακεδόνων» (Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου 2003).

1.1.2. Περιοδικές εκθέσεις του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης.

Παρά τα προβλήματα που προκάλεσαν στο κτήριο οι σεισμοί του 1978 και παρά την έλλειψη χώρου, την ίδια χρονιά (1978) οργανώθηκε περιοδική έκθεση με θέμα την «Αρχαία Μεταλλοτεχνία», στην οποία εκτέθηκαν για πρώτη φορά όλα τα ευρήματα που προέρχονταν από τους τάφους του Δερβενίου, καθώς επίσης και πολύτιμα αντικείμενα από τους βασιλικούς τάφους των Αιγών. Αξιοσημείωτες είναι και οι κτιριακές αλλαγές που έγιναν στο πλαίσιο αυτής της έκθεσης: τα παράθυρα προς το εσωτερικό αίθριο κλείστηκαν και χρησιμοποιήθηκε αποκλειστικά και μόνο τεχνητός φωτισμός κάτι πρωτόγνωρο και καινοτόμο για ελληνικό μουσείο. Κοινό και ειδικό εξέφρασαν την επιδοκιμασία τους και επιστέγασμα της προσπάθειας αυτής ήταν η απονομή του πρώτου βραβείου από το Συμβούλιο της Ευρώπης, κάτι που έλαβε χώρα για πρώτη φορά σε ελληνικό αρχαιολογικό μουσείο. Υπεύθυνη της έκθεσης αυτής ήταν η διευθύντρια της Εφορείας και του Μουσείου Αικατερίνη Ρωμιοπούλου. Παρότι έγιναν πρωτοποριακές αλλαγές η θεωρητική μουσειολογική πρόθεση δεν είχε αλλάξει και ο στόχος παρέμεινε ο ίδιος όπως και στις προηγούμενες εκθέσεις, δηλαδή η αισθητική απόλαυση και η συναισθηματική φόρτιση των επισκεπτών (Χουρμουζιάδου 2006: 84).

Το 1981 η εκθεσιακή πολιτική του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης μπαίνει σε νέα τροχιά εγκαινιάζοντας την πρώτη περιοδική έκθεση εικαστικού περιεχομένου. Η έκθεση αυτή ήταν αφιερωμένη στο Γ. Τσαρούχη και ανέτρεπε για πρώτη φορά στην Ελλάδα την παγιωμένη άποψη ότι στα αρχαιολογικά μουσεία πρέπει να εκτίθενται μόνο ευρήματα του παρελθόντος. Εκθέσεις με εικαστικό περιεχόμενο οργανώθηκαν επίσης τα έτη 1990 και 1991. Το 1990 εκτέθηκαν γλυπτά του Βαρλάμη και η έκθεση είχε τίτλο «Warlamis, το τέλος της Ατλαντίδας – Ποιητική αρχιτεκτονική», ενώ το 1991 η έκθεση ήταν αφιερωμένη στο ζωγράφο Pino

Pandolfini και είχε τίτλο «Εικόνες από το παρελθόν». Φαίνεται επομένως πως οι πρώτες περιοδικές εκθέσεις είχαν καθαρά εικαστικό προσανατολισμό. Η πλούσια δράση του μουσείου συνεχίζεται και τα επόμενα χρόνια και αναφέρονται ενδεικτικά: 1988 – «Προς της Ελλάδας τη γη την ιερή», την ίδια χρονιά «Νέοι τύποι κτηρίων για μουσεία στη Γερμανία», 1989 – «Συντήρηση και Αποκατάσταση», επίσης την ίδια χρονιά έκθεση με αντίγραφα μουσικών οργάνων από τον Γιώργο Πολύζο και έκθεση με τίτλο «Νέα αρχαιολογικά ευρήματα από τους νομούς Θεσσαλονίκης, Χαλκιδικής και Πιερίας». Το 1990 οργανώθηκε η έκθεση «Ισραήλ. Αρχαιολογικές αεροφωτογραφίες», το 1992 «Ακούγοντας τον αέρα/Οψεις του Άθω», το 1996 «Ο αποικισμός στο Βόρειο Αιγαίο», το 1997 «Cucuteni – Ο τελευταίος μεγάλος χαλκολιθικός πολιτισμός της Ευρώπης» και το 1998 οργανώθηκε έκθεση για ένα εξαιρετικά σπάνιο και σημαντικό εύρημα, με τίτλο «Ο Πάπυρος του Δερβενίου». Το έτος 2002 και για πέντε μήνες έλαβε χώρα μια πρωτότυπη έκθεση με τίτλο «Αποθήκες στο φως» την επιμέλεια της οποίας είχε η αρχαιολόγος Δέσποινα Ιγνατιάδου. Στο πλαίσιο αυτής της έκθεσης παρουσιάζονταν στον προθάλαμο του μουσείου ένα νέο έκθεμα το οποίο άλλαζε κάθε μήνα.

Τέλος τη διετία 2001-2002 το μουσείο προχωράει στη διοργάνωση εκθέσεων εκτός των χώρων του. Συγκεκριμένα διοργανώθηκαν δύο περιοδικές εκθέσεις. Η πρώτη είχε τίτλο «Αρχαίες αγροικίες σε σύγχρονους δρόμους» και διήρκησε δύομισι χρόνια. Η έκθεση αυτή φιλοξενήθηκε στην Κρυπτή Στοά της Αγοράς των αυτοκρατορικών χρόνων και η δεύτερη με τίτλο «Ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη» διήρκησε έξι μήνες και παρουσιάστηκε στο Τελλόγλειο (Αδάμ-Βελένη 2011, Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου 2003).

1.1.3. Περιοδεύουσες εκθέσεις του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης.

Η εκθεσιακή αυτή δραστηριότητα του μουσείου ξεκίνησε ήδη από το 1980 με πρώτη την έκθεση «Search for Alexander» η οποία για τρία χρόνια περιόδευσε στις ΗΠΑ και τον Καναδά. Επίσης το 1986-1987 στη Μπολόνια παρουσιάστηκε η έκθεση «Μακεδονία, από την προϊστορική εποχή έως την εποχή του Μ. Αλεξάνδρου», η ίδια έκθεση παρουσιάστηκε και στη Ρώμη με τον τίτλο «Μακεδόνες, οι Έλληνες του Βορρά». Το 1988-1989 ταξίδεψε στην Αυστραλία η έκθεση «Ancient Macedonia».

Ενώ για πολλά χρόνια από το 1992 έως το 2003 η έκθεση «Ελληνικός Πολιτισμός: Μακεδονία, το Βασίλειο του Μεγάλου Αλεξάνδρου» περιόδευσε στον Καναδά, στη Florida των ΗΠΑ, στην Αργεντινή, στην Ινδία και στο Τόκιο. Την ίδια χρονιά (1992) οργανώθηκε στο Μέγαρο Σταθάτου Αθηνών η έκθεση με τίτλο «Η Μακεδονία από τους μυκηναϊκούς χρόνους ως τον Μέγα Αλέξανδρο», ενώ το 2003-2004 στη Ν. Υόρκη παρουσιάστηκε η έκθεση «Alexander the Great. Treasures from an epic era of Hellenism» (Αδάμ-Βελένη 2011, Μουλιού 1994).

Από όλα τα παραπάνω προκύπτει ότι το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης είναι από την ίδρυσή του ένα εξαιρετικά δραστήριο μουσείο που ακολουθεί τις εξελίξεις και εναρμονίζεται κάθε φορά με τις επικρατούσες μουσειολογικές τάσεις προσπαθώντας να διατηρήσει ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα και να προσελκύσει νέους επισκέπτες καλύπτοντας τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά τους.

1.2. Η επανέκθεση το 2006.

Χρονιά σταθμός για την ιστορία του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης είναι το έτος 2002. Τη χρονιά εκείνη το μουσείο με το Προεδρικό Διάταγμα 164/2002 διαχωρίζεται από την τοπική Εφορεία Αρχαιοτήτων (ΙΣΤ΄) και γίνεται ανεξάρτητη περιφερειακή Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού. Η δε οργάνωση και λειτουργία του διέπονται από τον Αρχαιολογικό Νόμο και το Π.Δ. 401/2001. Στο πλαίσιο αυτής της αλλαγής το μουσείο απέκτησε δική του διεύθυνση και επιστημονικό προσωπικό με μόνιμη απασχόληση με στόχο τον εκσυγχρονισμό και τη βελτίωση της λειτουργίας του, αλλά και τον εμπλουτισμό των δραστηριοτήτων του. Μάλιστα η πρόταση του διοικητικού διαχωρισμού του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης από την τοπική Εφορεία Αρχαιοτήτων υπήρχε από τη δεκαετία του 1960 (Αδάμ-Βελένη 2011: 49, Βουδούρη 2003)².

Εκτός από τις θεσμικές αλλαγές έγιναν αλλαγές και στο κτιριακό κέλυφος του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης. Η σημαντικότερη ήταν ότι το κεντρικό αίθριο του μουσείου στεγάστηκε με χωροδικτύωμα δημιουργώντας επιπλέον χώρο για τις περιοδικές εκθέσεις. Τη μελέτη ανέλαβε ο αρχιτέκτονας Ν. Φιντικιάκης (Αδάμ

² Βλ. και www.yppo.gr/1/g/540.jsp?obj_id=1133

-Βελένη 2011, Grammenos 2011). Οι εργασίες διήρκησαν τέσσερα χρόνια κατά τη διάρκεια των οποίων διακόπηκε η λειτουργία του μουσείου. Το μουσείο υποδέχτηκε ξανά το κοινό στις 8 Σεπτεμβρίου 2006 με επτά νέες μόνιμες θεματικές εκθέσεις που καλύπτουν την ιστορία της περιοχής από την προϊστορική περίοδο μέχρι και τη ρωμαϊκή εποχή (Αδάμ-Βελένη 2009 και 2011).

1.2.1. Μόνιμες εκθέσεις του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης.

Οι μόνιμες πλέον εκθέσεις του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης είναι οι ακόλουθες: «Προϊστορική Μακεδονία» η οποία καλύπτει βασικές ενότητες για τον τρόπο με τον οποίο ο προϊστορικός άνθρωπος εξασφάλισε την επιβίωσή του (γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία, κυνήγι, κατασκευή εργαλείων), όψεις της καθημερινής του ζωής (μαγείρεμα και αποθήκευση των προϊόντων, υφαντική, κεραμική) ενώ γίνεται προσπάθεια ανίχνευσης των ιδεολογικών του ανησυχιών και των ταφικών εθίμων του (Στεφανή 2008). Πρέπει να αναφερθεί ότι τα υλικά κατάλοιπα της προϊστορικής περιόδου είναι συχνά παραμελημένα και δεν εκτίθενται καθώς δεν έχει συντελεσθεί πλήρη απαγκίστρωση από την τάση που επικρατούσε κατά τη δημιουργία των μουσείων το 19^ο αιώνα. Την εποχή εκείνη κύριο μέλημα ήταν η δημιουργία και η ενδυνάμωση της εθνικής ταυτότητας και ως προς αυτή την παράμετρο τα ευρήματα της προϊστορίας δεν μπορούσαν να συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό (Χουρμουζιάδου 2006: 17 και 31).

Η επόμενη έκθεση «Προς τη γένεση των πόλεων» παρουσιάζει τα υλικά κατάλοιπα οικισμών της περιοχής, ενώ γίνεται προσπάθεια ανάλυσης των χαρακτηριστικών των οικισμών αυτών και της οργάνωσης του χώρου βάσει ενός πρώιμου πολεοδομικού σχεδιασμού. Επιδιώκεται μέσω της έκθεσης να φανεί ότι οι αιώνες αυτοί δεν ήταν «σκοτεινοί» ούτε για το μακεδονικό χώρο, που ήδη είχε αρχίσει τη δυναμική του πορεία. Στην έκθεση «Στο βασίλειο της Μακεδονίας» καλύπτεται ένα εξαιρετικά ευρύ χρονικό διάστημα από τα αρχαϊκά χρόνια μέχρι την ύστερη αρχαιότητα (3^ος μ.Χ. αιώνας). Η έκθεση αυτή διαρθρώνεται από υποενότητες (πολιτική και κοινωνική οργάνωση, οικονομία, πόλεμος, αθλητισμός, εκπαίδευση, εμπόριο, τέχνες, καθημερινή ζωή, λατρεία, θάνατος κ.α.).

Η έκθεση που ανασυνθέτει το ρόλο της Θεσσαλονίκης κατά τα ρωμαϊκά χρόνια και παρουσιάζει όψεις του δημόσιου και ιδιωτικού βίου των κατοίκων της έχει τίτλο «Θεσσαλονίκη, Μακεδονίας Μητρόπολις». Η ενότητα αυτής της έκθεσης ολοκληρώνεται με την ανασύσταση του ιωνικού υστεροαρχαϊκού ναού, μνημείου σπάνιου και ιδιαίτερα σημαντικού για όλο το βορειοελλαδικό χώρο, με πολύ μεγάλη ιστορική, αρχαιολογική και καλλιτεχνική αξία, που μεταφέρθηκε στη θέση που βρέθηκε κατά τα ρωμαϊκά χρόνια και είναι πιθανόν να συνδέονταν με την αυτοκρατορική λατρεία, αφού μέσα σ' αυτόν βρέθηκαν αγάλματα αυτοκρατόρων.

«Ο Χρυσός των Μακεδόνων» είναι μια έκθεση που παρουσιάζει μοναδικά αντικείμενα που ανακαλύφθηκαν σε αρχαία νεκροταφεία. Μέσω της χρήσης του αναδεικνύεται η αξία του χρυσού για τους κατοίκους της Μακεδονίας της αρχαϊκής και κλασικής εποχής, αλλά και οι αντιλήψεις τους για τη σχέση του υλικού αυτού με τη ζωή και το θάνατο.

Η επόμενη έκθεση παρουσιάζεται στον αύλειο χώρο του μουσείου, έχει τίτλο «Αγρός Οικία Κήπος Τόπος» και έχει δύο βασικές ενότητες: η πρώτη περιλαμβάνει σαρκοφάγους και βωμούς από τα δύο νεκροταφεία της αρχαίας πόλης, ενώ στη δεύτερη κατασκευάστηκε η αναπαράσταση μιας κατοικίας της ρωμαϊκής εποχής. Πρέπει να σημειωθεί ότι ενώ έχουν χρησιμοποιηθεί σύγχρονα δομικά υλικά για τους τοίχους της οικίας για να είναι, όπως αναφέρει η Ζαρκάδα-Πιστιόλη (2012), αναγνωρίσιμη η σύγχρονη επέμβαση εκτίθενται και αυθεντικά ψηφιδωτά δάπεδα.

Στην τελευταία μόνιμη έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης δεν παρουσιάζονται εκθέματα και υλικά κατάλοιπα του παρελθόντος. Η έκθεση «Μακεδονία. Από τις ψηφίδες στα pixels» είναι μια πρωτότυπη έκθεση διαδραστικών συστημάτων μέσω των οποίων αντικείμενα, χώροι και μνημεία γίνονται προσβάσιμα στους επισκέπτες. Τα συστήματα αυτά αναπτύχθηκαν στα εργαστήρια του Ινστιτούτου Πληροφορικής του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας (ΙΤΕ). Η έκθεση αυτή είναι πρωτοποριακή για ένα «παραδοσιακό» αρχαιολογικό μουσείο, άλλα όπως αναφέρουν οι Νικηφορίδου και Γκαζή (2008) έχουν ήδη αποσπάσει θετικές κριτικές και σχόλια από τους επισκέπτες όπως φαίνεται και από το βιβλίο των επισκεπτών του

μουσείου (Γραμμένος 2007, Καραδέλος 2008: 334, Στεφανή 2008, Στεφανίδου-Τιβεριού 2008: 341)³.

Πλέον στις εκθέσεις του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης το επίκεντρο του ενδιαφέροντος είναι ο επισκέπτης και γι' αυτό καταβλήθηκε κάθε δυνατή προσπάθεια να δοθεί μια σφαιρική πληροφόρηση για τη ζωή στη Μακεδονία κατά την αρχαιότητα παρακάμπτοντας την αυστηρή χρονολογική παρουσίαση των εκθεμάτων. Άλλος ένας στόχος είναι η προσέλκυση των επισκεπτών με τρόπο ώστε να εστιάσουν στα υλικά κατάλοιπα για να ανακαλέσουν έστω και σε υποτυπώδη μορφή κάποιο προσωπικό τους βίωμα, το οποίο θα γίνει η αρχή ενός προβληματισμού ή ενασχόλησης με το παρελθόν (Αδάμ-Βελένη 2011, Γραμμένος 2007: 73). «Κάθε μία από τις εκθέσεις περιλαμβάνει αρκετές θεματικές υποενότητες και η κάθε μια από αυτές σύμφωνα με την άποψη του τότε διευθυντή του μουσείου, Δημητρίου Γραμμένου (Grammenos 2011) είναι ένας ολοκληρωμένος δρόμος για διαμεσολάβηση ή επικοινωνία μεταξύ του παρόντος και των υλικών καταλοίπων του παρελθόντος χωρίς να παρακάμπτεται ο ανθρωποκεντρικός χαρακτήρας των εκθέσεων».

Θα ήταν παράλειψη αν στο πλαίσιο της επικοινωνίας του μουσείου με το κοινό δεν γινόταν αναφορά και στα συνοδευτικά κείμενα των νέων εκθέσεων του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης, καθώς κατεβλήθη ιδιαίτερη προσπάθεια να ξεφύγει η γλώσσα των κειμένων από το λόγο που συναντάμε στα περισσότερα αρχαιολογικά μουσεία και ο οποίος αναπαράγει στερεότυπες αρχαιολογικές πληροφορίες. Στη συγκεκριμένη περίπτωση η παρουσίαση των αρχαιολογικών πληροφοριών έγινε με τέτοιο τρόπο ώστε να προσεγγίσει και τον μη ειδικό δημιουργώντας τις απαραίτητες νοητικές προσβάσεις (Γκαζή 2008: 388). Αυτό αποτελεί άλλη μια ένδειξη του ανθρωποκεντρικού χαρακτήρα των εκθέσεων καθώς οι σχεδιαστές των εκθέσεων απέφυγαν να χρησιμοποιήσουν αναλυτικά επιστημονικά κείμενα ή λεπτομερείς λεζάντες που θυμίζουν κατάλογο δημοσίευσης και που ουσιαστικά απευθύνονται σε ειδικούς μελετητές. Επίσης αποφεύγοντας την αντίληψη

³ www.amth.gr (στο πεδίο ΕΚΘΕΣΕΙΣ – Μόνιμες Εκθέσεις),
<http://www.ics.forth.gr/~zabulis/makedonopixels.pdf>,
http://www.makedonopixels.org/_pdfs/makedonopixels_pr-g.pdf

που επικρατούσε τα προηγούμενα χρόνια ότι «τα αντικείμενα μιλούν από μόνα τους» οι εκθέσεις συνοδεύονται από πλούσιο εποπτικό υλικό (σχέδια, χάρτες, εικόνες, αντίγραφα, μακέτες, αναπαραστάσεις) έτσι ώστε ακόμη και αν οι επισκέπτες διαθέτουν ελάχιστο χρόνο να μπορέσουν να αντιληφθούν τα στοιχειώδη (Γκαλινίκη, Κεφαλίδου, Κουκουβού, Μέλλιου, Ξανθοπούλου και Σουέρεφ 2008: 403-406). Η ποικιλία του εποπτικού υλικού υποστηρίζει και διαφοροποιημένους τρόπους αντίληψης της πραγματικότητας και επομένως λαμβάνει υπόψη τις ιδιαιτερότητες των διαφόρων ομάδων κοινού.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η επανέκθεση των γλυπτών στις εκθέσεις του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης. Όπως αναφέρουν οι Siarkas & Sjogren⁴ η νέα έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης αποτελεί ένα παράδειγμα έκθεσης στην οποία η αρχαία γλυπτική παρουσιάζεται με τον τοπικό/αρχαιολογικό τρόπο. Μέσα από τα γλυπτά έχει δοθεί στην αφήγηση της ιστορίας της αρχαίας Θεσσαλονίκης και της αρχαίας Μακεδονίας. Αυτό ενισχύεται από το σχεδιασμό της έκθεσης όπου τα πληροφοριακά κείμενα, οι εικόνες και τα αντικείμενα έχουν τοποθετηθεί με τρόπο που το ένα υπεισέρχεται στο άλλο. Αυτός ο σχεδιασμός ανατρέπει τις εκθέσεις γλυπτικής όπου η απομόνωση των αντικειμένων τονίζει την αισθητική τους αξία. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το γλυπτό της Αφροδίτης τύπου Genetrix που εκτίθεται μαζί με άλλα ευρήματα από το ιερό στο οποίο βρέθηκε. Εδώ το γλυπτό είναι πάνω από όλα ένα αντικείμενο με θρησκευτική χρήση. Υπογραμμίζεται δηλαδή το νόημα του γλυπτού μέσα στο αρχικό πολιτιστικό του πλαίσιο.

Οι ίδιοι ερευνητές, οι Siarkas & Sjogren, σε μία άλλη μελέτη τους αναφέρουν ότι η εκτενώς ανακαινισμένη όψη του μουσείου διαφέρει από την προηγούμενη έκθεση όπου τα υλικά κατάλοιπα συμπεριλαμβανομένων των γλυπτών ήταν ταξινομημένα με χρονολογικά κριτήρια, δηλαδή η οργάνωση ακολουθούσε κάποιου είδους παραδοσιακής ιστορικής εξέλιξης της τέχνης. Ενώ τώρα στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης η γλυπτική σπάνια εμφανίζεται ως μια ξεχωριστή μουσειακή

⁴ Siarkas, & Sjogren, www.ep.liu.se/ecp/022/014/ecp072214.pdf (last visit: 12.06.2012)

κατηγορία, αντίθετα, ενσωματώνεται με τα άλλα αρχαία αντικείμενα. Με αυτόν τον τρόπο η αισθητική αξία του γλυπτού ποτέ δεν αποτελεί τον πρωταρχικό στόχο της παρουσίασης. Αρκεί να αναφερθούν μερικά παραδείγματα. Στο τμήμα που εστιάζει στην ιδιωτική ζωή γυναικεία μαρμάρινα κεφάλια χρησιμοποιούνται για να επεξηγήσουν τα χτενίσματα που αλλάζουν. Μια επιτύμβια στήλη που απεικονίζει έναν άντρα που κρατάει κιθάρα παρουσιάζεται ως απεικόνιση της ενασχόλησης με τη μουσική στον τομέα που είναι αφιερωμένος στις τέχνες. Και συνεχίζουν υποστηρίζοντας ότι η επανέκθεση των γλυπτών στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης είναι η εξαίρεση που αποδεικνύει τον κανόνα· στα περισσότερα σύγχρονα μουσεία οι εκθέσεις της αρχαίας γλυπτικής παρουσιάζουν τη διαχρονική ιστορική πορεία της τέχνης που έχει καθοριστεί για τη γλυπτική από τον 19^ο αιώνα⁵.

1.2.2. Περιοδικές και περιοδεύουσες εκθέσεις του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης.

Εκτός από τις μόνιμες εκθέσεις σε συχνή βάση προσφέρονται δράσεις που επιδιώκουν να ευχαριστήσουν ακόμη και τον πιο απαιτητικό επισκέπτη. Επιστημονικά συνέδρια, ημερίδες, σεμινάρια, θεατρικά δρώμενα, κινηματογραφικές προβολές, διαλέξεις και συναυλίες προσπαθούν να κρατήσουν αμείωτο το ενδιαφέρον του κοινού. Στο πλαίσιο αυτό στο μουσείο έχουν παρουσιαστεί οι ακόλουθες περιοδικές εκθέσεις: «Καλίνδοια, μια αρχαία πόλη στη Μακεδονία» (2008), «Μέγας Αλέξανδρος» (2008), «Μακεδονίας Νόμισμα» (2009), «Η μαγεία του κεχρμποριού, φυλακτά και κοσμήματα από τη Νότια Ιταλία και Μακεδονία» (2009), «Γυάλινος κόσμος» (2009), «Το χρονικό των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών» (Ιούλιος-Δεκέμβριος 2007), «Φυτά και Πολιτισμός» (Σεπτέμβριος 2008-Απρίλιος 2009). Μέσα στη διετία 2010 -2011 διοργανώθηκαν οι εκθέσεις «... ανέφερα εγγράφως...» - Θησαυροί του ιστορικού αρχείου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας (2010), «Μύρτις – Πρόσωπο με πρόσωπο με το παρελθόν» (2011), «Άνθρωποι και μνημεία στον

⁵ Siapkas, & Sjogren, www.ep.liu.se/ecp/030/016/ecp0830016c.pdf (last visit: 12.06.2012)

αραβικό κόσμο» (2011), «Θάσος – Εκατό χρόνια ανασκαφών της Γαλλικής Σχολής Αθηνών» (2011). Έξι ακόμη παρουσιάστηκαν το 2012 «Μέση Ανατολή: άνθρωποι και μνημεία» και «Το δώρο του Διονύσου», «Μακεδονική Δεκάπολη στην Ιορδανία», «Οι Εβραίοι στη Θεσσαλονίκη. Ανεξίτηλα σημάδια στο χώρο», «Έλληνες και Φοίνικες – Στα σταυροδρόμια της Μεσογείου» και «Αρχαιοκαπηλία Τέλος». Επίσης μικρότερες και πιο σύντομες σε χρονική διάρκεια εκθέσεις ήταν οι «Νέο Εύρημα» (2007) και «Αποθήκες στο φως» (2008 και 2009). Φιλοξενούνται ακόμη εκθέσεις εικαστικού χαρακτήρα στο πλαίσιο διοργανώσεων όπως η Biennale, Photobiennale, Φοιτητική Εβδομάδα (Αδάμ-Βελένη 2011).

Επιπλέον οργανώνονται περιοδεύουσες εκθέσεις στο πλαίσιο της δράσης «Το Αρχαιολογικό Μουσείο ταξιδεύει στην Ελλάδα». Έτσι η έκθεση «Φυτά και Πολιτισμός» ταξίδεψε στην Έδεσσα (Μάιος 2009), στο Ηράκλειο Κρήτης (2009 – 2010) στη Φλώρινα και στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πατρών (2010 – 2011). Σε πολλές πόλεις της Ελλάδας έχει ταξιδέψει και η περιοδική έκθεση «50 χρόνια Αστερίξ – 50 ans d' Asterix» ξεκινώντας το 2010 από το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης. Στις περιοδεύουσες εκθέσεις ανήκει και η έκθεση φωτογραφίας του Ορέστη Κουράκη «Χρυσοί Στέφανοι εκ Μακεδονίας»⁶.

Φαίνεται επομένως πως μετά την ανακαίνιση και την επανέκθεση των συλλογών του το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης επανήλθε δυναμικά, παραμένοντας εξαιρετικά δραστήριο, συνεχίζοντας το πολυποίκιλο έργο του, εμπλουτίζοντας τις δράσεις του και δίνοντας ανελλιπώς το παρόν στα πολιτιστικά δρώμενα της πόλης της Θεσσαλονίκης. Αυτή η τακτική αποδεικνύει πως επιθυμεί την προσέγγιση όσο το δυνατόν περισσότερων επισκεπτών και τονίζει τον ανθρωποκεντρικό και εξωστρεφή χαρακτήρα του μουσείου.

⁶ www.amth.gr (στο αντίστοιχο πεδίο: «ΕΚΘΕΣΕΙΣ»)

Κεφάλαιο 2. Η εκπαιδευτική και επικοινωνιακή πολιτική του ΑΜΘ.

Δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στον εκπαιδευτικό του ρόλο το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης ήδη από το 1994 σχεδιάζει και υλοποιεί εκπαιδευτικά προγράμματα, από την καταγραφή των οποίων έγινε εμφανής η ποικιλία των θεμάτων τους. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα του ΑΜΘ απευθύνονται τόσο στην πρωτοβάθμια όσο και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Αφορμή για τη δημιουργία τους αποτελούν οι μόνιμες και οι περιοδικές εκθέσεις καθώς επίσης και οι ευρωπαϊκές και πανελλήνιες εκστρατείες (π.χ. Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Περιβάλλον και Πολιτισμός). Το ενδιαφέρον όμως στρέφεται και εκτός της εκπαιδευτικής κοινότητας γι' αυτό και έχουν υλοποιηθεί εκπαιδευτικές δράσεις στις Φυλακές Διαβατών, προγράμματα περιήγησης ενηλίκων, δράσεις για οικογένειες, συνεργασίες με Δήμους, με το *díapólis* (:διαπολιτισμική εκπαίδευση) κ.α. Στο πλαίσιο της επικοινωνιακής πολιτικής του ΑΜΘ εντάσσεται και η παραγωγή εκπαιδευτικών εντύπων, η οργάνωση σεμιναρίων για εκπαιδευτικούς και οι έρευνες κοινού.

2.1. Η ίδρυση του Συνδέσμου των Φίλων του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης.

Την πρωτοβουλία για την ίδρυση του «Συνδέσμου των Φίλων του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης» είχε η τότε Προϊσταμένη της ΙΣΤ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Ιουλία Βοκοτοπούλου. Πράγματι το 1985 ιδρύθηκε ο προαναφερθείς Σύνδεσμος, που σήμερα αριθμεί περισσότερα από 500 μέλη και είναι επίσης μέλος της Ελληνικής Ομοσπονδίας Σωματείων Φίλων Μουσείων (ΕΟΣΦΙΜ).

Ο Σύνδεσμος των Φίλων του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης (ΣΦΑΜΘ), σύμφωνα με το καταστατικό του, παραστέκεται ηθικά και υλικά στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης και εμπλουτίζει τις συλλογές του αγοράζοντας έργα τέχνης. Επιδιώκει τη μορφωτική και πολιτιστική προαγωγή των μελών του και προσπαθεί να εμφυσήσει στο κοινό το ενδιαφέρον για τα αρχαία υλικά κατάλοιπα και την προστασία τους. Για να επιτύχει τα ανωτέρω ο ΣΦΑΜΘ αναπτύσσει ποικίλες δραστηριότητες όπως διοργάνωση επισκέψεων και ξεναγήσεων σε μουσεία και μνημεία της Ελλάδος αλλά και του εξωτερικού, διοργάνωση σεμιναρίων, διαλέξεων,

εκθέσεων και άλλων εκδηλώσεων, συνεργασία με αντίστοιχους Συλλόγους και φορείς που προάγουν τους σκοπούς του⁷.

Πρέπει να σημειωθεί ότι ο Σύνδεσμος των Φίλων του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης αντιλαμβανόμενος τη σημασία της παροχής εκπαιδευτικού έργου μέσα στο μουσείο υπήρξε ο φορέας σχεδιασμού των δύο πρώτων εκπαιδευτικών προγραμμάτων του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης τα οποία παρουσιάζονται εκτενώς στην παρακάτω ενότητα.

2.2. Η εκπαιδευτική πολιτική σε σχέση με τις σχολικές ομάδες.

Τις χρονιές 1994-1996 υλοποιήθηκαν δύο εκπαιδευτικά προγράμματα που απευθύνονταν στο μαθητικό κοινό της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το πρώτο είχε τίτλο «Το αρχαιολογικό Μουσείο της Θεσσαλονίκης» και θέμα τα ευρήματα που προέρχονταν από τις ανασκαφές της Βεργίνας γι' αυτό και υλοποιούνταν στην αντίστοιχη αίθουσα του μουσείου. Το δεύτερο είχε τίτλο «Το νεκροταφείο της Σίνδου», είχε ως θέμα τα εκθέματα του χώρου αυτού και υλοποιούνταν στην αντίστοιχη αίθουσα όπου εκτίθονταν τα ευρήματα αυτά (Παιχνίδια Πολιτισμού 2003: 62-63)⁸.

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, όπως και άλλα μουσεία της χώρας εντάχθηκε στο πρόγραμμα Μελίνα, που ξεκίνησε το 1995 (Αδάμ-Βελένη 2010)⁹. Η συστηματική εφαρμογή εκπαιδευτικών προγραμμάτων για σχολικές ομάδες άρχισε από τον Νοέμβριο του 1996. Στην αρχή υπεύθυνη για τη διοργάνωσή τους ήταν η ΙΣΤ' ΕΠΚΑ, αφού ακόμη δεν γίνει το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης ανεξάρτητη περιφερειακή Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού. Το 1996 δημιουργήθηκε το πρώτο εκπαιδευτικό πρόγραμμα με τίτλο «Θεσσαλονίκη Φιλίππου Βασίλισσα», η υλοποίηση του οποίου σταμάτησε μόνο για το έτος 1999, χρονιά κατά την οποία δημιουργήθηκε νέος χώρος κατάλληλος για την υλοποίηση των

⁷ <http://www.amth.gr/index.php/2011-12-19-11-29-06.html>, http://www.friends-amth.gr/?page_id=2

⁸ Όπως ήδη αναφέρθηκε τα δύο αυτά προγράμματα οργανώθηκαν από το ΣΦΑΜΘ.

⁹ <http://www.prmelina.gr/>, http://www.yppo.gr/6/g6151.jsp?obj_id=2155 (συμμετείχε κατά τα έτη 1997-2000, με τέσσερα (4) προγράμματα: 1. Η Προϊστορική Τούμπα της Θεσσαλονίκης. 2 Η αρχαία Αγορά της Θεσσαλονίκης. Ιστορία και Τοπογραφία. 3. Όλυθος. Ιστορία και πολεοδομική οργάνωση της πρωτεύουσας των Χαλκιδέων, και 4. Παλατιανό (αρχαίο Ίωρον): Μια πόλη της αρχαίας Κρηστωνίας).

εκπαιδευτικών προγραμμάτων, καθώς για δύο χρόνια δεν υπήρχε σταθερός χώρος για την πραγματοποίηση του προγράμματος. Το θέμα του ήταν η ιστορία της πόλης μέσα στο χρόνο, όπως την αποκάλυπταν τα μνημεία της, ξεκινώντας από τους προϊστορικούς οικισμούς και φτάνοντας στον Κάσσανδρο που συνένωσε τους οικισμούς για τη δημιουργία της πόλης (Βουδούρη 2003, Γκατζόλης 2003: 631, 2004: 548, 2006: 515 και 2009: 669-670.)¹⁰.

Πλέον έχοντας γίνει ο διαχωρισμός του από την ΙΣΤ΄ ΕΠΚΑ το Αρχαιολογικό Μουσείο συνέχισε το εκπαιδευτικό του έργο με μόνη διακοπή τα έτη 2002-2006 κατά τη διάρκεια των εργασιών ανακαίνισής του. Παρότι το Μουσείο βρισκόταν σε φάση οικοδομικών παρεμβάσεων το έτος 2002 υλοποιήθηκε στο πλαίσιο των εκδηλώσεων «Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2002» το πρόγραμμα «Τα Νομίσματα της Μακεδονίας».

Το έτος 2004 ήταν η χρονιά διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων στην Ελλάδα άνοιξε για το κοινό η έκθεση «Ο Χρυσός των Μακεδόνων», έκθεση η οποία είχε εγκαινιαστεί το 1999 για να καλύψει το κενό που δημιουργήθηκε όταν τα ευρήματα από τις ανασκαφές των Αιγών μεταφέρθηκαν στη Βεργίνα. Στο πλαίσιο αυτής της έκθεσης σχεδιάστηκε εκπαιδευτικό πρόγραμμα με τη μορφή δανειστικού φακέλου που είχε τίτλο «Ο Χρυσός των Μακεδόνων» (Αδάμ-Βελένη 2010, Βουδούρη 2003)¹¹.

Το 2006, στο ανακαινισμένο πλέον Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης οργανώνονται τα εξής προγράμματα: «Πηλός, κοχύλια κι όνειρα...» και «Χρυσάφενια Στολίδια». Το πρώτο απευθύνονταν στο μαθητικό κοινό των Γ΄ και Δ΄ τάξεων του Δημοτικού Σχολείου. Με θεατρικό τρόπο παρουσίαζε την καθημερινή ζωή κατά την προϊστορική περίοδο. Το δεύτερο απευθύνονταν σε παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας (έως Β΄ Δημοτικού). Θέμα του προγράμματος ήταν κυρίως η ένδυση και η κόσμηση των κατοίκων της αρχαίας Μακεδονίας. Αξίζει να αναφερθεί ότι το πρόγραμμα αυτό υλοποιήθηκε και με τη συμμετοχή ειδικών σχολείων της Θεσσαλονίκης, καθώς και με τη Σχολή Τυφλών.

¹⁰ http://www.yppo.gr/6/g6151.jsp?obj_id=2155

¹¹ http://www.yppo.gr/6/g6151.jsp?obj_id=2155

Την επόμενη χρονιά (2007) δύο νέα εκπαιδευτικά προγράμματα έρχονται να προστεθούν στα ήδη υπάρχοντα: «Μικρά μυστικά για φαγητά στα χρόνια τα παλιά» και «Ένα ψηφιδωτό ... και ένα παραμύθι». Το πρώτο εκπαιδευτικό πρόγραμμα απευθύνονταν σε μαθητές και μαθήτριες της Α΄ και Β΄ Γυμνασίου. Είχε υλοποιηθεί πιλοτικά κατά τα έτη 2005 και 2006 στο πλαίσιο των εκδηλώσεων για τον εορτασμό των Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Στόχος του προγράμματος ήταν η γνωριμία των παιδιών με τις διατροφικές συνήθειες των αρχαίων Μακεδόνων και η σύγκριση της αρχαίας διατροφής με τη σημερινή. Το δεύτερο πρόγραμμα που ξεκίνησε να υλοποιείται το έτος 2007 απευθύνονταν στα παιδιά των Ε΄ και Στ΄ τάξεων του Δημοτικού Σχολείου. Στόχος του προγράμματος ήταν η γνωριμία των παιδιών με την τέχνη του ψηφιδωτού, η αναφορά σε άλλα επαγγέλματα, αλλά και σε στοιχεία της καθημερινής και θρησκευτικής ζωής της Θεσσαλονίκης του 3^{ου} μ.Χ. αιώνα.

Το 2008 στο πλαίσιο της περιοδικής έκθεσης «Καλίνδοια, μια αρχαία πόλη στη Μακεδονία» σχεδιάστηκε το πρόγραμμα «Θεοί και αυτοκράτορες – Η αυτοκρατορική λατρεία στα αρχαία Καλίνδοια» που απευθύνονταν στους μαθητές/στις μαθήτριες του Λυκείου, για να γνωρίσουν την αυτοκρατορική λατρεία μέσα από τα ευρήματα που παρουσιάζονταν στην έκθεση. Επίσης, στο πλαίσιο της έκθεσης «Μακεδονίας Νόμισμα. Από τη συλλογή της Alpha Bank» σχεδιάστηκε εκπαιδευτικό πρόγραμμα για παιδιά των Δ΄, Ε΄ και Στ΄ τάξεων του Δημοτικού Σχολείου. Μέσω του προγράμματος τα παιδιά μπορούσαν να ανακαλύψουν την ιστορία της Μακεδονίας όπως αποτυπώνεται στα νομίσματα. Την ίδια χρονιά (2008) σχεδιάστηκαν τρία εκπαιδευτικά προγράμματα. «Ένας αρχαίος ναός μετακομίζει...», που απευθύνονταν σε παιδιά Γ΄ Γυμνασίου και Α΄ Λυκείου. Εστίαζε στην αρχαία αρχιτεκτονική με έναυσμα τις περιπέτειες ενός ναού που «περιπλανήθηκε» κατά την αρχαιότητα. Το επόμενο εκπαιδευτικό πρόγραμμα με τίτλο «Η Θεσσαλονίκη μας ταξιδεύει» απευθύνονταν σε παιδιά Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού, Α΄ και Β΄ Γυμνασίου. Στόχος του προγράμματος ήταν η γνωριμία των παιδιών με την κοινωνική και πολιτική ζωή της αρχαίας Θεσσαλονίκης κατά τη ρωμαϊκή εποχή. Επίσης τα παιδιά καλούνταν να διερευνήσουν τις ομοιότητες και τις διαφορές εκείνης της εποχής με τη σύγχρονη. Το πρόγραμμα «Πλάθω προ-ιστορία» προοριζόταν για παιδιά Γ΄ και Δ΄

Δημοτικού για να γνωρίσουν την προϊστορική Μακεδονία και να εξοικειωθούν με τη διαδοχή των εποχών αλλά και με την έννοια του χρόνου (Αδάμ-Βελένη 2010, Αδάμ-Βελένη, Γεωργάκη & Ξανθοπούλου 2010, Γκατζόλης, Κοκορότσου & Σακαλή 2010)¹².

Το έτος 2009 σχεδιάστηκαν τέσσερα νέα προγράμματα. Το πρόγραμμα «Μια ημέρα στο ζωολογικό κήπο του Μουσείου» σχεδιάστηκε για τα παιδιά του νηπιαγωγείου. Μέσω της παρατήρησης τα παιδιά καλούνταν να ανακαλύψουν ειδώλια ζώων, αλλά και ζώα ζωγραφισμένα σε αγγεία, πραγματικά και μυθικά. Το πρόγραμμα ολοκληρώνονταν με την κατασκευή μυθικών ζώων. Για την Γ' και Δ' Δημοτικού δημιουργήθηκε το πρόγραμμα «Ανακαλύπτοντας θεούς και ήρωες στην αρχαία Μακεδονία». Θέμα του προγράμματος η δημιουργία του κόσμου, αλλά και οι πόλεμοι των θεών (τιτανομαχία και γιγαντομαχία). Ως ένα βαθμό το πρόγραμμα συνδέονταν με τη ύλη της ιστορίας της Γ' Δημοτικού. Τα δύο αυτά προγράμματα συνεχίζουν να υλοποιούνται για τη σχολική χρονιά 2012-2013. «Η καθημερινή ζωή στην αρχαία Μακεδονία» απευθύνονταν σε παιδιά της Ε' και Στ' Δημοτικού. Τα παιδιά χωρίζονταν σε ομάδες για να διερευνήσουν διαφορετικές πτυχές της ζωής των κατοίκων και στη συνέχεια κάθε ομάδα παρουσίαζε στις υπόλοιπες τα αποτελέσματα της έρευνάς της. Η υλοποίησή του σταμάτησε με τη λήξη του σχολικού έτους 2011-2012. Στα παιδιά του Λυκείου απευθύνονταν το πρόγραμμα «Η αποθέωση του αυτοκράτορα». Παρατηρώντας την απεικόνιση του αυτοκράτορα σε πορτρέτα, ανδριάντες και νομίσματα τα παιδιά παροτρύνονταν να διαλευκάνουν έννοιες όπως αποθέωση, εξιδανίκευση, επιρροή προσώπων, αλλά και καταδίκη της μνήμης ανάξιων ηγεμόνων (*damnatio memoriae*). Επιχειρούνταν επίσης σύνδεση με αντίστοιχα σημερινά φαινόμενα.

Δύο νέα προγράμματα σχεδιάστηκαν και εφαρμόστηκαν κατά το σχολικό έτος 2011-2012: «Γνωρίζω το θεό Διόνυσο» και «Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης. Ανεξίτηλα σημάδια στο χώρο». Και τα δύο βασίστηκαν στις αντίστοιχες περιοδικές εκθέσεις «Το δώρο του Διονύσου» και «Οι Εβραίοι στη Θεσσαλονίκη. Ανεξίτηλα σημάδια στο χώρο». Στο πρώτο συμμετείχαν παιδιά Ε', Στ' Δημοτικού και Α'

¹² http://www.yppo.gr/5/g5161.jsp?obj_id=27310, http://www.yppo.gr/5/g5161.jsp?obj_id=8531, http://www.yppo.gr/5/g5161.jsp?obj_id=8530, http://www.yppo.gr/5/g5161.jsp?obj_id=27370, http://www.yppo.gr/5/g5161.jsp?obj_id=8533, http://www.yppo.gr/5/g5161.jsp?obj_id=8532.

Γυμνασίου. Τα παιδιά χωρισμένα σε μικρότερες ομάδες αναζητούσαν στοιχεία για τη λατρεία του Διονύσου στη Μακεδονία και στην Ιταλία. Το δεύτερο προορισμένο αποκλειστικά για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση εστίαζε σε παιδιά Β΄, Γ΄ Γυμνασίου και Α΄ Λυκείου. Δίνονταν ένα στοιχείο σε κάθε παιδί ή σε δυάδα παιδιών, το οποίο και αναζητούσαν στις ενότητες της έκθεσης. Η αναζήτηση των στοιχείων οδηγούσε και στη συγκρότηση ομάδων που κάθε μία διερευνούσε μια διαφορετική πτυχή της ζωής των Εβραίων στη Θεσσαλονίκη. Οι διαφορετικές αυτές πτυχές στο τέλος παρουσιάζονταν από τα ίδια τα παιδιά σε ολόκληρη την τάξη (Γκατζόλης, Κοκορότσου & Σακαλή 2010)¹³.

Για το σχολικό έτος 2012-2013 σχεδιάζεται ο εμπλουτισμός των εκπαιδευτικών προγραμμάτων με δύο νέα προγράμματα: «Θεσσαλονίκη: Η αρχή μιας ιστορίας» για τα παιδιά της Α΄ και Β΄ Δημοτικού, με θέμα την ίδρυση της Θεσσαλονίκης από τον Κάσσανδρο, ενώ θα αναπροσαρμοστεί το πρόγραμμα «Η αποθέωση του αυτοκράτορα» ώστε να ανταποκρίνεται για παιδιά Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού. Φαίνεται επομένως η αδιάκοπη προσπάθεια του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης να προσεγγίσει το μαθητικό κοινό ξεκινώντας από την προσχολική ηλικία και καταλήγοντας στο Λύκειο. Στην προσπάθεια αυτή αξιοποιούνται τόσο οι μόνιμες συλλογές του Μουσείου, όσο και οι περιοδικές εκθέσεις, καλύπτοντας με τον τρόπο αυτό διαφορετικά θέματα, ακόμη και θέματα που ξεφεύγουν από τα αμιγώς αρχαιολογικά.

2.3. Εκπαιδευτικές – επικοινωνιακές δραστηριότητες για άλλες ομάδες κοινού.

Εκπαιδευτικές δραστηριότητες προσέγγισης:

Εκπαιδευτική παρέμβαση στις Φυλακές Διαβατών.

Το 2007 με το πρόγραμμα «Το Μουσείο πάει φυλακή» υλοποίησε την πρώτη εκπαιδευτική του παρέμβαση σε ομάδα νεαρών κρατουμένων της Φυλακής Διαβατών. Στη συνέχεια εφαρμόστηκε και δεύτερο πρόγραμμα με θέμα «Γυναίκες στην αρχαιότητα» σχεδιασμένο για μια ομάδα γυναικών κρατουμένων στη Δικαστική Φυλακή Διαβατών. Η δράση έλαβε χώρα στο πλαίσιο του Προγράμματος «ΕΠΑΦΗ Φοιτητών της Νομικής με Νεαρούς Κρατουμένους για την Καταπολέμηση των

¹³ <http://www.amth.gr> στο πεδίο Τρέχοντα Εκπαιδευτικά Προγράμματα.

Διακρίσεων και την Κοινωνική Ένταξη» και αποτελούσε προϊόν συνεργασίας με τον Τομέα Ποινικών και Εγκληματολογικών Επιστημών του Α.Π.Θ. (Γκατζόλης, Κοκορότσκου & Σακαλή 2010)¹⁴.

Προγράμματα ελεύθερου χρόνου:

Εκπαιδευτικά Προγράμματα Περιήγησης Ενηλίκων.

Ανταποκρινόμενο στο ρόλο του ως χώρος «δια βίου» εκπαίδευσης το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης οργάνωσε από το 2006 μέχρι το 2008 Εκπαιδευτικά Προγράμματα Περιήγησης Ενηλίκων. Απευθύνονταν σε ομάδες από 5 έως 35 ατόμων και κάλυπταν τις ηλικίες από την εφηβεία έως τους υπερήλικες. Αφορούσε είτε σε όλες τις ενότητες του Μουσείου, είτε σε επιλεγμένες θεματικές διαδρομές που είχε προεπιλέξει το κοινό. Κατά τη διάρκεια της περιήγησης επιδιώκονταν η σύνδεση των κοινωνικών και παιδευτικών εμπειριών των συμμετεχόντων με τα ευρήματα ή τις θεματικές ενότητες. Με τον τρόπο αυτό επιχειρούνταν η αξιοποίηση της δύναμης του Μουσείου να επικοινωνεί στη γλώσσα του κοινού (Αδάμ-Βελένη 2010: 198, Αδάμ-Βελένη, Γεωργάκη & Ξανθοπούλου 2010, Γκατζόλης, Κοκορότσκου & Σακαλή 2010)¹⁵.

Κυριακή στο Μουσείο – Καλοκαιρινά Εργαστήρια.

Το έτος 2009 ένας νέος εκπαιδευτικός θεσμός ξεκίνησε στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, ο οποίος συνεχίζεται μέχρι και σήμερα. Πρόκειται για το πρόγραμμα «Κυριακή στο Μουσείο», το οποίο απευθύνεται σε οικογένειες και στο ευρύ κοινό και έχει εργαστηριακή μορφή. Αρχικά υλοποιούνταν μία Κυριακή κάθε μήνα από Νοέμβριο μέχρι και Ιούνιο κάθε έτους. Πλέον έχει περιοριστεί ανάλογα με τη διαθεσιμότητα των πόρων (υλικοτεχνικής υποδομής και έμφυχου δυναμικού). Τα θέματα ποικίλουν ανάλογα με την εποχή και κάποιες φορές συσχετίζονται με τις μόνιμες ή τις περιοδικές εκθέσεις. Ενδεικτικά αναφέρονται: «Μια ημέρα σε ένα αρχαίο νομισματοκοπείο», που ήταν η πρώτη εκπαιδευτική δράση στο πλαίσιο της «Κυριακής στο Μουσείο», «Θέατρο και Μάσκες», «Εαρινά Στεφάνια», «Κεραμική» «Αρχαιοκαπηλία Τέλος – Ο Συλλέκτης», «Ποιος σκότωσε τη Μύρτιδα;», ενώ και ο

¹⁴ Συντονίστρια του Προγράμματος αυτού ήταν η Σοφία Γιοβάνογλου, δρ. Νομικής.

¹⁵ http://www.yppo.gr/5/g5161.jsp?obj_id=7610.

στολισμός του χριστουγεννιάτικου δέντρου του Μουσείου εντάσσεται στον εκπαιδευτικό αυτό θεσμό (Γκατζόλης, Κοκορότσκου & Σακαλή 2010)¹⁶.

Το καλοκαίρι του 2011 πραγματοποιήθηκαν δύο κύκλοι καλοκαιρινών εργαστηρίων για γονείς και παιδιά με το γενικό τίτλο «Καλοκαιρινές Εξερευνήσεις». Ο πρώτος κύκλος είχε τίτλο «Φύση και Φαντασία» και οι μικροί εξερευνητές έπρεπε να αναζητήσουν αρχαία αντικείμενα εμπνευσμένα από το ζωικό βασίλειο, κάνοντας τα πρώτα βήματά τους ως αρχαιολόγοι. Στη συνέχεια, δημιουργούσαν τα δικά τους έργα χειροτεχνίας με πηλό. Ο δεύτερος είχε τίτλο «Περιπλάνηση σε ένα αρχαίο σπίτι», στο οποίο τα παιδιά περιηγούνταν σε εκθέσεις και εξερευνούσαν ορισμένα αντικείμενα του μουσείου ανακαλύπτοντας ποικίλα θέματα και πτυχές της ζωής των ανθρώπων στην αρχαιότητα. Στο τέλος με χειροτεχνία εμπέδωναν και παρουσίαζαν τις εντυπώσεις και τις γνώσεις που είχαν αποκομίσει.

Άλλες Συνεργασίες.

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης είναι πάντα ανοιχτό σε συνεργασίες με σκοπό την προσέγγιση όσο το δυνατόν περισσότερων επισκεπτών και την ενδυνάμωση του εξωστρεφούς χαρακτήρα του. Στο πλαίσιο αυτό συμμετέχει σε ποικίλες εκδηλώσεις και συνεργάζεται με διάφορους φορείς, οργανώνοντας εκπαιδευτικά προγράμματα και εκπαιδευτικές δράσεις εντός και εκτός των χώρων του Μουσείου. Ενδεικτικά αναφέρονται οι συνεργασίες της σχολικής χρονιάς 2011-2012: «Περιβάλλον και Πολιτισμός 2011 – Φωνές Νερού Μυριάδες», «Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2011: Κρίσεις, συνέχειες και ασυνέχειες στην ιστορία», «Μέρες έκφρασης και δημιουργίας Μελίνας Μερκούρη 2011», «Παραθινούπολη 2011», «Sleeperover – Διανουκτέρευση στο Μουσείο», Ειδική Αγωγή (ΚΔΑΠ-ΜΕΑ Συκεών, ΣΕΑΠ-ΑμεΑ «Η Ζωή», ΤΕΕ Ειδικής Αγωγής Πεύκων), Εκπαίδευση Αλλοδαπών και Παλινοστούντων Μαθητών^{17, 18}.

¹⁶ <http://www.amth.gr> στο πεδίο ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, Δράσεις 2011-2012, Για οικογένειες και ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, Αρχείο Δράσεων, Δράσεις 2010-2011, Για οικογένειες.

¹⁷ www.diapolis.auth.gr

¹⁸ Τα στοιχεία για τις εκπαιδευτικές δράσεις που αναφέρονται στη σχολική χρονιά 2011-2012, αλλά και σε προγενέστερες, έχουν κατά καιρούς αναρτηθεί στο site του Αρχαιολογικού Μουσείου

Έντυπα για οικογένειες/επισκέπτες.

Ήδη από τον προγραμματισμό της σχολικής χρονιάς 2009-2010 προγραμματιζόνταν η δημιουργία εντύπων περιηγήσεων κυρίως για τις οικογένειες που επισκέπτονται το μουσείο. Τα έντυπα αυτά αρχικά τέσσερα στον αριθμό εκτυπώθηκαν με χορηγία της Alpha Bank. Πλέον χρησιμοποιούνται τρία έντυπα, γιατί το τέταρτο αφορούσε σε περιοδική έκθεση. Η έκδοση των τριών αυτών εντύπων επιχορηγήθηκε από το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων (ΤΑΠΑ) (Γκατζόλης, Κοκορότσκου & Σακαλή 2010). Εκπαιδευτικά έντυπα δημιουργήθηκαν επίσης στο πλαίσιο αντίστοιχων εκπαιδευτικών προγραμμάτων και είναι τα ακόλουθα: «Χρυσάφενια Στολίδια», «Μικρά μυστικά για φαγητά στα χρόνια τα παλιά» και «Ένα ψηφιδωτό... και ένα παραμύθι»¹⁹.

Σεμινάρια για εκπαιδευτικούς.

Στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής πολιτικής του μουσείου που αφορά τις σχέσεις μουσείου – σχολείου πραγματοποιήθηκαν το Φθινόπωρο του 2009, με τη συνεργασία της Πρωτοβάθμιας Διεύθυνσης ανατολικής και δυτικής Θεσσαλονίκης σεμινάρια για τους εκπαιδευτικούς. Στόχος αυτών των σεμιναρίων ήταν να γνωρίσουν οι εκπαιδευτικοί τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσαν μόνοι τους να σχεδιάσουν και να υλοποιήσουν ένα μουσειακό εκπαιδευτικό πρόγραμμα στους χώρους του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης (Γκατζόλης, Κοκορότσκου & Σακαλή 2010).

Έρευνες κοινού.

Εφόσον πλέον τα μουσεία επιδιώκουν το άνοιγμα προς ομάδες κοινού που δεν ανήκουν σε εκείνες που παραδοσιακά συνήθιζαν να επισκέπτονται αντίστοιχους χώρους με σκοπό να αποκομίσουν αισθητική απόλαυση και να ενδυναμώσουν το κοινωνικό τους γόητρο είναι απαραίτητη η διεξαγωγή ερευνών για να έρθουν στο φως τα κίνητρα και οι προσδοκίες κυρίως των εν δυνάμει επισκεπτών (Σολομών,

Θεσσαλονίκης (ΑΜΘ), το οποίο βρίσκεται σε διαδικασία αναβάθμισης γι' αυτό και το αντίστοιχο πεδίο της ιστοσελίδας του ΑΜΘ, ΑΡΧΕΙΟ ΔΡΑΣΕΩΝ δεν είναι πλήρως ενημερωμένο.

¹⁹ <http://www.amth.gr/index.php/ekpaideftika-entypa>

Βαρσάκη & Καραγκούνη 2010). Το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης ανήκει σίγουρα στα μουσεία αυτά που επιθυμούν τη διεύρυνση των επισκεπτών του, γεγονός που αποδεικνύεται από την πληθώρα και την ποικιλία των δράσεών του, όπως αυτές αναφέρθηκαν προηγουμένως. Για να ανιχνεύσει τις επιθυμίες του κοινού έχει ήδη πραγματοποιήσει δύο έρευνες. Τα στοιχεία των ερευνών συλλέχθηκαν το έτος 2007 και 2008. Απευθύνονταν προς δύο ομάδες στόχου, η μία προς το ευρύ κοινό και η άλλη προς την εκπαιδευτική κοινότητα. Στην πρώτη έρευνα συμπληρώθηκαν χίλια πέντε ερωτηματολόγια και από την επεξεργασία τους προέκυψαν εξαιρετικά ενδιαφέροντα στοιχεία. Ένα σημαντικό στοιχείο που αναδείχθηκε είναι πως τη χαμηλότερη απήχηση έχει το Μουσείο στον ανδρικό πληθυσμό, στο κοινό άνω των 65 ετών και στους αποφοίτους της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που δεν συνέχισαν περαιτέρω σπουδές. Επομένως στόχος πρέπει να είναι η προσέγγιση και των ομάδων αυτών. Αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί κατ' αρχήν με την προβολή όλων των δραστηριοτήτων του μουσείου (εκθέσεις, συνδυαστικό εισιτήριο, δωρεάν βραδινές εκδηλώσεις κ.α.), καθώς και με την εμπύχωση των εκθεμάτων, αφού αυτό ζητήθηκε από την πλειονότητα του δείγματος. Επίσης πρέπει να ληφθεί υπόψη το ιδιαίτερο ενδιαφέρον του κοινού για δράσεις ευρύτερης θεματολογίας που τα προηγούμενα χρόνια αποκλείονταν από τα αρχαιολογικά μουσεία (Σολομών, Βαρσάκη & Καραγκούνη 2010). Η δεύτερη έρευνα είχε ως στόχο τη διερεύνηση των απόψεων, των αναγκών και των προσδοκιών των εκπαιδευτικών ώστε αυτές οι πληροφορίες να αξιοποιηθούν στο σχεδιασμό των μελλοντικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων του Μουσείου. Στην έρευνα συμμετείχαν 306 εκπαιδευτικοί που συμπλήρωσαν τα αντίστοιχα ερωτηματολόγια. Από την έρευνα αυτή προέκυψε ότι εκτός από τη συμμετοχή σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα επιθυμούν επίσης τη διεξαγωγή επιμορφωτικών σεμιναρίων, την παροχή πληροφοριακού υλικού σε έντυπη ή ψηφιακή μορφή καθώς και την ύπαρξη δανειστικού υλικού που θα το επεξεργαστούν στην τάξη, σε ποσοστό 28,5% (Ξανθοπούλου & Μέλλιου 2011). Οι προσδοκίες και οι επιθυμίες τόσο του ευρύτερου κοινού, όσο και της εκπαιδευτικής κοινότητας, μέσω του πολυδιάστατου έργου του Μουσείου φαίνεται πως ήδη λαμβάνονται υπόψη. Σίγουρα πάντως θα τύχουν και περαιτέρω αξιοποίησης για να βοηθήσουν σημαντικά στο σχεδιασμό των μελλοντικών εκπαιδευτικών και επικοινωνιακών δράσεων του

Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης ώστε αυτές να ανταποκρίνονται στις
ανάγκες τους όσο το δυνατόν περισσότερο.

Κεφάλαιο 3. Μουσειοσκευές: η ελληνική εμπειρία.

Στην ενότητα αυτή θα εξεταστεί η ελληνική πραγματικότητα σχετικά με το σχεδιασμό και τη διακίνηση μουσειοσκευών από διαφορετικά είδη μουσείων αλλά και από άλλους φορείς. Η παρουσίαση των μουσειοσκευών ξεκινά από τις πρώτες που δημιουργήθηκαν και καταλήγει σε εκείνες που βρίσκονται υπό σχεδιασμό. Παράλληλα επιχειρείται η θεωρητική τεκμηρίωση των μουσειοσκευών από τη διεθνή βιβλιογραφία ως ένα βασικό εργαλείο των προγραμμάτων προσέγγισης που εφαρμόζουν εδώ και δεκαετίες τα μουσεία στην Ευρώπη και στην Αμερική προκειμένου να έρθουν πιο κοντά σε απομακρυσμένες ομάδες κοινού.

3.1. Μουσειακά προγράμματα προσέγγισης, η περίπτωση των μουσειοσκευών.

Η ίδρυση δημοσίων μουσείων ανάγεται στον 18ο αιώνα, παρά ταύτα ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα έχουν αρχίσει να αποκτούν αυτά μόνο τις τελευταίες δεκαετίες (Γκαζή 2004). Ένας από τους παράγοντες που συνέβαλε στη δημιουργία αυτής της τάσης σχετίζεται με τον κοινωνικό ρόλο των μουσείων καθώς, όπως αναφέρει και ο Merriman (1999), τα μουσεία θα έπρεπε να αποποιηθούν τον ελιτίστικο χαρακτήρα τους και να γίνουν φορείς ενεργούς μάθησης. Οι μουσειακοί χώροι έχουν την ξεχωριστή ικανότητα να διευκολύνουν τη μάθηση. Αυτό επιτυγχάνεται επειδή λαμβάνουν υπόψη τους διαφορετικούς τρόπους μάθησης ανάλογα με την ηλικιακή ομάδα, αλλά και επειδή ανταποκρίνονται στην επιθυμία πολλών ατόμων να συνδέσουν αυτά που βλέπουν με τις δικές τους ιδιαίτερες εμπειρίες. Με άλλα λόγια η μάθηση στο μουσείο ή στα προγράμματα που πραγματοποιούνται εκτός μουσείου με αφετηρία τις συλλογές του δεν είναι απλά η απόκτηση γνώσεων ή ειδικών δεξιοτήτων παρότι τα άτομα ίσως επιλέξουν να κάνουν και τα δύο. Σχετίζεται επίσης με την παροχή ελευθερίας στους ανθρώπους να δώσουν νόημα στις εμπειρίες της ζωής τους μέσω της προσωπικής τους ανταπόκρισης στα ξεχωριστά αντικείμενα ή σε ολόκληρες συλλογές. Αυτές οι ανταποκρίσεις θα μπορούσαν να σχετίζονται με τις προτιμήσεις, τα συναισθήματα ή τις αναμνήσεις που προκλήθηκαν από αυτά που απορροφήθηκαν μέσω των αισθήσεών τους (Moffat & Woollard 1999: preface - ix).

Επιπλέον, το ενδιαφέρον εστιάζεται όχι μόνο στους επισκέπτες που μπορούν να επισκεφθούν το μουσείο, αλλά και σε εκείνους που για λόγους απόστασης, κοινωνικούς ή πολιτιστικούς δεν επισκέπτονται τα μουσεία. Για την επικοινωνία και την καλλιέργεια σχέσεων με τους επισκέπτες αυτούς σχεδιάζονται εναλλακτικές δράσεις γνωστές ως προγράμματα προσέγγισης (Μουσούρη 1999α). Έτσι όταν τα μουσεία βγαίνουν «εκτός των τειχών» από εσωστρεφή ιδρύματα αποκτούν μια νέα εικόνα. Αποδεικνύουν έμπρακτα ότι επιθυμούν να προσεγγίσουν νέο κοινό το οποίο δεν αντιμετωπίζεται ως παθητικός δέκτης των πολιτιστικών μηνυμάτων που το κάθε μουσείο μεταφέρει αλλά ενθαρρύνεται να συμμετάσχει ενεργά στις πολιτιστικές τους δράσεις (Καλεσοπούλου 1999). Αυξάνουν δε τις πιθανότητες επίσκεψης του μουσείου στο μέλλον (Moffat & Woollard 1999). Με τα προγράμματα προσέγγισης παρέχονται υπηρεσίες για το κοινό μέσα στην κοινωνία παρά μέσα στο μουσείο. Τα σχολεία αποτελούν καθιερωμένο στόχο και οι δράσεις ποικίλουν από μουσειοσκευές, φορητές ή κινητές εκθέσεις ως εργαστήρια και δραστηριότητες μέσω διαδικτύου. Οι δράσεις των προγραμμάτων αυτών είναι αποτελεσματικές γιατί προσεγγίζουν νέο κοινό που δεν αποτελεί τους συνηθισμένους επισκέπτες. Ειδικά οι μουσειοσκευές για τα σχολεία των αγροτικών περιοχών παρέχουν επαφή με αντικείμενα τα οποία τα παιδιά εξαιτίας της απόστασης δεν θα τα γνώριζαν καθώς δεν είναι πιθανό να επισκεφθούν με το σχολείο τους μουσεία (Swift & Wilkinson 1999). Βέβαια σύμφωνα και με τη Νικονάνου (2002 & 2010β) οι μουσειοσκευές μπορούν να χρησιμοποιηθούν και για την προετοιμασία των παιδιών για μια επικείμενη επίσκεψη στο μουσείο από το οποίο προέρχεται το υλικό που έχουν δανειστεί, αλλά και για να ολοκληρώσουν τις επισκέψεις που έχουν προηγηθεί στους αντίστοιχους μουσειακούς χώρους. Δηλαδή, τα παιδιά με τη βοήθεια των μουσειοσκευών μπορούν να εμβαθύνουν στις συγκεκριμένες θεματικές που είχαν επεξεργαστεί κατά τη διάρκεια των εκπαιδευτικών επισκέψεων που προηγήθηκαν.

Ένα ακόμη θετικό σημείο των προγραμμάτων προσέγγισης είναι ότι δεν υπάρχει διακοπή των παρεχόμενων υπηρεσιών προς τα σχολεία σε περίπτωση που τα μουσεία είναι κλειστά λόγω ανακαίνισης. Επιπλέον, αποτελούν ένα είδος προβολής και διαφήμισης που ενισχύει το προφίλ του μουσείου στην κοινότητα. Ακόμη προσφέρουν κίνητρα στα παιδιά να επισκεφθούν το μουσείο και με τον τρόπο αυτό

ενθαρρύνονται και οι οικογενειακές επισκέψεις. Κτίζουν σχέσεις με τα σχολεία και έτσι δημιουργείται το κατάλληλο υπόβαθρο για τους μελλοντικούς επισκέπτες. Σε ευρύτερο τοπικό ή εθνικό επίπεδο ίσως να είναι ο μόνος εφικτός τρόπος για να εξυπηρετηθούν τα σχολεία που δεν βρίσκονται κοντά. Μεγιστοποιούν τις εκπαιδευτικές δυνατότητες του μουσείου και του προσωπικού του. Τα προγράμματα προσέγγισης μπορούν να οργανωθούν για να ανταποκριθούν στις ιδιαίτερες μαθησιακές ανάγκες και μπορούν να κινητοποιήσουν και να εμπνεύσουν τα άτομα με διαφορετικούς τρόπους για μια επίσκεψη στο μουσείο, προβάλλοντας το τελευταίο ως ένα χώρο που παρουσιάζει ενδιαφέρον για να τον επισκεφθείς (Swift & Wilkinson 1999).

Όπως προαναφέρθηκε στο πλαίσιο αυτών των δράσεων εντάσσονται και οι μουσειοσκευές που αποτελούν παραδοσιακό και δημοφιλέστερο είδος των προγραμμάτων προσέγγισης (Swift & Wilkinson 1999). Η Houts (1997: 65) αναφέρει ότι *«στο εξωτερικό οι αντίστοιχες δανειστικές υπηρεσίες με τη μορφή μουσειοσκευών λαμβάνουν χώρα εδώ και δεκαετίες φέρνοντας το μουσείο μέσα στη σχολική αίθουσα χωρίς να είναι απαραίτητη η παρουσία μουσειοπαιδαγωγών. Τα δανειζόμενα αντικείμενα είναι είτε γνήσια αντίγραφα, είτε πρωτότυπα αντικείμενα. Το συνοδευτικό υλικό είναι σε έντυπη μορφή και περιέχει προτάσεις για την επεξεργασία μέσα στην τάξη. Κάποιες φορές υποστηρίζεται από επιπλέον οπτικοακουστικό υλικό.»* Η ίδια φέρνει ως παράδειγμα το Newark Museum το οποίο έχει αναπτύξει δανειστικές υπηρεσίες με τη μορφή αυτή από το 1912. Πάνω από 15.000 αντικείμενα συγκροτούν πλέον τη δανειστική συλλογή του η οποία περιλαμβάνει αυθεντικά αντικείμενα, μοντέλα, αντίγραφα και ντυμένες φιγούρες. Ενώ, οι Swift, & Wilkinson (1999: 59-61) αναφέρουν χαρακτηριστικά το Reading Museum Service το οποίο έχει διαθέσει περίπου 2.000 μουσειοσκευές που περιείχαν περίπου 20.000 αυθεντικά κυρίως αντικείμενα που καλύπτουν διαφορετικά επιστημονικά πεδία. Κάθε χρόνο δανείζουν στα σχολεία 3.000 μουσειοσκευές φέρνοντας 33.000 παιδιά σε επαφή με αντικείμενα από τις συλλογές του μουσείου. Και συνεχίζουν λέγοντας ότι οι υπεύθυνοι των μουσείων αναφέρουν ότι νιώθουν υποχρεωμένοι να εξυπηρετήσουν τα σχολεία σε εθνικό επίπεδο και οι μουσειοσκευές έχουν αποδειχθεί εξαιρετική επιλογή για να προσεγγιστούν σχολεία σε όλη τη χώρα.

Όπως αναφέρει η Νικονάνου (2010α: 94-95) ανήκουν στις μορφές έμμεσης επικοινωνίας που το σύγχρονο μουσείο υιοθετεί στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής πολιτικής του. Είναι αυτοτελείς, φορητές, θεματικές εκπαιδευτικές μονάδες που χρησιμοποιούνται κατά κύριο λόγο μέσα στη σχολική τάξη. Έχουν τη μορφή κουτιού ή βαλίτσας με αντικείμενα πρωτότυπα ή αντίγραφα και εκπαιδευτικό υλικό με οδηγίες χρήσης αλλά και προτάσεις για δραστηριότητες με στόχο τη διευκόλυνση της μαθησιακής διαδικασίας (Λέκκα & Αλεξίου 2002: 32). Τα αντικείμενα αποτελούν το πιο σημαντικό μέρος της μουσειοσκευής. Κριτήριο για την επιλογή τους αποτελεί και το μέγεθός τους. Επίσης πρέπει να διαχειρίζονται εύκολα όταν χρησιμοποιούνται από μη ειδικούς (Swain 2002: 33-34).

Έτσι, μπορούν να δώσουν την ευκαιρία στους μαθητές/στις μαθήτριες να επεξεργαστούν είτε αυθεντικά αντικείμενα είτε αντίγραφα εξαιρετικής ποιότητας και πιστότητας. Σημαντικός είναι και ο ρόλος του συνοδευτικού υλικού το οποίο βοηθάει στην προετοιμασία των εκπαιδευτικών και των παιδιών και παρέχει ιδέες για τη μετέπειτα επεξεργασία του θέματος. Χαρακτηριστικά των μουσειοσκευών είναι η ποικιλία των υλικών που μπορούν να περιέχουν και η ευελιξία στη χρήση των υλικών αυτών, τα οποία μπορεί να είναι εκτός από πρωτότυπα αντικείμενα ή αντίγραφα, όπως αναφέρεται πιο πάνω, έντυπα, οδηγίες καθώς και προτάσεις δραστηριοτήτων. Οι εκπαιδευτικοί επομένως έχουν τη δυνατότητα να κάνουν επιλογή του υλικού και να το χρησιμοποιήσουν με τον τρόπο που επιθυμούν για να καλύψουν τις εκπαιδευτικές ανάγκες του τμήματός τους (Λέκκα & Αλεξίου 2002). Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι το περιεχόμενο των μουσειοσκευών μπορεί να συσχετιστεί με το αναλυτικό πρόγραμμα μέσω μαθημάτων όπως η ιστορία, τα μαθηματικά, η γεωγραφία και η εικαστική παιδεία. Οι μουσειοσκευές δημιουργούνται από άτομα που λαμβάνουν υπόψη τις εκπαιδευτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών και των παιδιών και αποτελούνται από υλικά που διαχειρίζονται εύκολα και αποτελεσματικά. Υπάρχει δε η δυνατότητα να αξιολογούνται σε τακτική βάση και να ανανεώνονται περιστασιακά. Συνήθως δανείζονται στα σχολεία για περιορισμένο χρονικό διάστημα, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις τα σχολεία μπορούν να αγοράσουν τη μουσειοσκευή. (Dhanjal 2005, Swift & Wilkinson 1999). Πρέπει, τέλος, να σημειωθεί ότι οι μουσειοσκευές συμβάλλουν στη βελτίωση της ποιότητας της παρεχόμενης

εκπαίδευσης των παιδιών που κατοικούν σε απομακρυσμένες περιοχές. Η βελτίωση αυτή επιτυγχάνεται γιατί οι μουσειοσκευές παρέχουν πλούσια πολιτισμικά ερεθίσματα στα παιδιά, ερεθίσματα τα οποία μπορούν να συνεισφέρουν ουσιαστικά στη βελτίωση των ακαδημαϊκών επιδόσεων (Moffat & Woollard 1999).

3.2. Οι Μουσειοσκευές στην Ελλάδα.

Για την Ελλάδα οι μουσειοσκευές αποτελούν πλέον μια πρακτική που εφαρμόζεται από τα μουσεία εδώ και πολλά χρόνια μέσω των προγραμμάτων προσέγγισης, τα οποία έχουν ως στόχο την επικοινωνία με ποικίλες ομάδες κοινού που είναι απομακρυσμένες είτε χωροταξικά είτε ιδεολογικά (Καλεσοπούλου 1999: 70, Λέκκα & Αλεξίου 2002: 32, Νικονάνου 2010α: 94-95). Σύμφωνα με τη Χατζηασλάνη (2002γ) απευθύνονται κυρίως στο μαθητικό κοινό, αλλά υπάρχει και η δυνατότητα δανεισμού τους και σε πολιτιστικούς συλλόγους και άλλους φορείς που θέλουν να επεξεργαστούν αντίστοιχες μουσειακές θεματικές ενότητες (Διαμάντη, Μιλάνου, Στασινόπουλος, Αργυριάδη & Ψαρράκη-Μπελεσιώτη 1991: 23).

Όπως αναφέρει η Νικονάνου (2010α) πρωτοπόροι στο σχεδιασμό μουσειοσκευών από το 1987 – 1988 ήταν το Μουσείο Μπενάκη, η Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης μέσω του Κέντρου Μελετών της Ακρόπολης (ΚεΜΑ), το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης και το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης. Η δημιουργία των πρώτων μουσειοσκευών οφείλεται στη μεγάλη επιτυχία των εκπαιδευτικών προγραμμάτων που είχαν αρχίσει να εφαρμόζονται. Έτσι, σχεδιάστηκαν οι πρώτες μουσειοσκευές αφενός μεν επειδή ήταν αδύνατο να εξυπηρετηθούν όλα τα σχολεία που ήθελαν να συμμετέχουν στα εκπαιδευτικά προγράμματα, αφετέρου δε για να έχουν πρόσβαση στα πολιτισμικά αγαθά και τα σχολεία της περιφέρειας.

Την επόμενη χρονιά (1989), το Τοπικό Μουσείο Μηλεών Πηλίου πρωτοπορεί σε περιφερειακό επίπεδο δημιουργώντας τις δικές του μουσειοσκευές θέλοντας να κάνει γνωστές πτυχές από τη ζωή στο χωριό (Σταμάτη 2002α). Στον τομέα της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης την πρώτη μουσειοσκευή με τίτλο «Η Βαλίτσα της

Χελώνας» δημιούργησε ο Σύλλογος για την προστασία της θαλάσσιας χελώνας «ΑΡΧΕΛΩΝ». Η μουσειοσκευή παρουσιάστηκε το 1986 και η διακίνησή της ξεκίνησε το 1990 (Κρεμέζη-Μαργαριτούλη 1991).

Τα θέματα των πρώτων μουσειοσκευών που δημιουργήθηκαν ήταν άμεσα συνδεδεμένα με τον τύπο και τις συλλογές του κάθε Μουσείου. Ως εκ τούτου το Μουσείο Μπενάκη που ασχολείται και με τη λαϊκή παράδοση σχεδίασε τη μουσειοσκευή «Ελληνικοί παραδοσιακοί κεφαλόδεσμοι» (Διαμάντη, Μιλάνου, Στασινόπουλος, Αργυριάδη, Ψαρράκη-Μπελεσιώτη 1991, Ψαρράκη-Μπελεσιώτη 2002, Παιχνίδια Πολιτισμού 2003). Η Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης (ΥΣΜΑ) τη μουσειοσκευή «Η Ζωφόρος του Παρθενώνα» (Παιχνίδια Πολιτισμού 2003, Χατζηασλάνη, 1991 και 1994, Χατζηασλάνη 2002α, Χατζηασλάνη, Καϊμάρα, Λεοντή 2011). Από το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης διακινήθηκε πρώτη η μουσειοσκευή με τίτλο «Κυκλαδικός Πολιτισμός» (Πλατή 1991 και 2010), ενώ το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης ξεκίνησε με δύο μουσειοσκευές «Του Μουσείου τα μιλήματα» και «Το μπαουλάκι της Πανδώρας» που είχαν ως στόχο τη γνωριμία των παιδιών με την ελληνική λαϊκή τέχνη και τα αντικείμενα του ελληνικού λαϊκού πολιτισμού (Αντζουλάτου-Ρετσίλα 1991, Δάφνη 2002, Παιχνίδια Πολιτισμού 2003). Τέλος, η πρώτη μουσειοσκευή που δημιουργήθηκε από το Τοπικό Μουσείο Μηλεών Πηλίου ήταν «Το σαμάρι», με σκοπό να θυμίσει πως ένα επάγγελμα άγνωστο ή και ξεχασμένο από τους περισσότερους εξακολουθεί να είναι απαραίτητο στα πιο πολλά χωριά (Σταμάτη 1991 και 2002α).

Το παράδειγμά τους ακολούθησαν αρκετά μουσεία και φορείς που σχεδίασαν αντίστοιχο υλικό καλύπτοντας ποικιλία θεμάτων. Η εξέλιξη της ενδυμασίας, τα παιχνίδια, η ιστορία της γραφής, οι αρχαίοι ναοί, τα αρχαία μουσικά όργανα, το αρχαίο θέατρο, η κεραμική και τα αγγεία, η ζωή στο απώτατο και πιο πρόσφατο παρελθόν, ο Καραγκιόζης, ο αργαλειός, οι Ολυμπιακοί Αγώνες, το ψωμί, το λάδι, το περιβάλλον, η διαπολιτισμικότητα είναι κάποια από τα θέματα που απασχόλησαν τους δημιουργούς των μουσειοσκευών. Όλα αυτά τα χρόνια χιλιάδες παιδιά ασχολήθηκαν με τα θέματα αυτά, απέκτησαν γνώσεις και διασκέδασαν. Τα αντικείμενα των μουσειοσκευών έγιναν το όχημα που τα ταξίδεψε σε άλλες εποχές

και σε άλλους πολιτισμούς. Γνώρισαν πτυχές της τοπικής τους ιστορίας και της παράδοσης που τις αγνοούσαν. Προβληματίστηκαν για ζητήματα κοινωνικά και περιβαλλοντικά που μας απασχολούν στη σημερινή εποχή.

Σήμερα η δημιουργία και ο δανεισμός των μουσειοσκευών είναι ένα ζητούμενο που παραμένει επίκαιρο. Νέες μουσειοσκευές σχεδιάζονται ενώ πολλές από τις ήδη υπάρχουσες τροποποιούνται και αναβαθμίζονται. Την ανάγκη ύπαρξης εκπαιδευτικού υλικού στον τύπο της μουσειοσκευής επιβεβαιώνει και η έρευνα που διεξήχθη από το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης από τον Ιανουάριο του έτους 2007 έως και τον Δεκέμβριο του έτους 2008. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας οι εκπαιδευτικοί, σε ποσοστό 28,5%, έχουν την επιθυμία να μεταφερθεί το μουσείο στη σχολική τάξη, είτε με τη μορφή εκπαιδευτικής δραστηριότητας, είτε με τη μορφή μουσειοσκευών και δανειστικού υλικού (Ξανθοπούλου & Μέλλιου 2011).

Η τάση αυτή δεν θα μπορούσε να απουσιάζει από τα νέα σχολικά βιβλία του Υπουργείου Παιδείας τα οποία παροτρύνουν πλέον τους εκπαιδευτικούς να χρησιμοποιούν ποικίλες πηγές, να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και να εντάσσουν τους μουσειακούς χώρους στην καθημερινή πρακτική του σχολείου (Βέμη 2010), και οι Μουσειοσκευές μπορούν να αποτελέσουν ένα τέτοιο ειδικά σχεδιασμένο υλικό. Στο πλαίσιο αυτό μπορούν να χρησιμοποιηθούν οι μουσειοσκευές εμπλουτίζοντας και διευκολύνοντας τη μαθησιακή διαδικασία. Είναι ενθαρρυντικό το γεγονός ότι οι εκπαιδευτικοί που αξιοποιούν τέτοιου είδους δυνατότητες αυξάνονται σταδιακά. Οι τελευταίοι με τον τρόπο αυτό επιδιώκουν τη σφαιρική, ενιαία και διαθεματική προσέγγιση των θεμάτων που επεξεργάζονται (Κύρδη 2005 & 2011). Ο/Η εκπαιδευτικός μπορεί να προσαρμόσει το περιεχόμενο ανάλογα με τις ανάγκες της τάξης του/της δημιουργώντας ελκυστικό μαθησιακό περιβάλλον που θα αποβλέπει τόσο στη προσέγγιση του συγκεκριμένου θέματος, όσο και στη γενικότερη μόρφωση των παιδιών (Χατζηασλάνη 2002α).

Βέβαια, παρόλο που το ίδιο το αναλυτικό πρόγραμμα ενθαρρύνει τη χρήση των μουσειοσκευών, εντούτοις μπορεί να δυσκολέψει την επεξεργασία τους σε ό,τι αφορά την κατανομή του χρόνου, αφού σε ορισμένες περιπτώσεις υπάρχει αυστηρή χρονική οργάνωση ανάλογα με το διδακτικό αντικείμενο. Ένας άλλος περιορισμός

στη χρήση τους που συνδέεται και πάλι με το αναλυτικό πρόγραμμα είναι σε σχέση με το γνωστικό αντικείμενο. Επειδή οι μουσειοσκευές αποτελούν μια πιο περιορισμένη θεματική ενότητα συχνά δεν φαίνεται άμεσα η σχέση τους με το διδακτικό αντικείμενο (Λέκκα & Αλεξίου 2002).

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας διεξήχθη έρευνα βιβλιογραφική και μέσω διαδικτύου για τα μουσεία και τους φορείς που έχουν δημιουργήσει μουσειοσκευές. Σε ελάχιστες περιπτώσεις ζητήθηκαν τηλεφωνικά περαιτέρω διευκρινίσεις για το περιεχόμενο των μουσειοσκευών. Από την έρευνα αυτή προέκυψε ότι Μουσείο Μπενάκη έχουν δημιουργήσει 29 μουσεία και φορείς στην Ελλάδα και συνολικά συγκεντρώθηκαν στοιχεία για 102 Μουσείο Μπενάκη. Από αυτές οι 3 είναι σε φάση σχεδιασμού.

Στην καταγραφή που ακολουθεί αναφέρονται στην αρχή τα μουσεία και οι φορείς που πρωτοστάτησαν στη δημιουργία μουσειοσκευών. Στη συνέχεια γίνεται προσπάθεια να ομαδοποιηθούν ανάλογα με την κατηγορία στην οποία ανήκουν σύμφωνα με την ονομασία τους και το περιεχόμενο των συλλογών τους.

3.2.1. Οι πρωτοπόροι φορείς.

Μουσείο Μπενάκη

Το Μουσείο Μπενάκη, ένα μουσείο με μακρά παράδοση στη μουσειοπαιδαγωγική έχει δημιουργήσει 10 Μουσείο Μπενάκη. Από αυτές 3 αφορούν την τέχνη και συγκεκριμένα πρόκειται για τις «Χαρακτική», «Η γλώσσα της μοντέρνας ζωγραφικής» και «Το κασελάκι του αγιογράφου». Δύο πραγματεύονται θέματα της λαϊκής παράδοσης: «Ελληνικοί παραδοσιακοί κεφαλόδεσμοι» και «Ελληνικά λαϊκά παιχνίδια». Πρωτότυπη είναι η μουσειοσκευή: «Ένα ταξίδι στη Μνήμη – Ένα ταξίδι στη Μορφή» που μελετά το ρόλο της μνήμης γενικά, αλλά και της προσωπικής μνήμης του καθενός συνδυάζοντας την ανάλυση ενός εικαστικού έργου και ενός κειμένου. Η μουσειοσκευή: «Γλώσσα και γραφή» ασχολείται με την ιστορία της γραφής. Η ζωή στην Αθήνα τα προηγούμενα χρόνια είναι ένας ακόμη θεματικός

άξονας τον οποίο καλύπτει με δύο μουσειοσκευές: «Φωτογραφίζοντας την Παλιά Αθήνα, 1833-1933» και «Η ζωή στην Παλιά Αθήνα». Στο ίδιο πλαίσιο για τη ζωή στην Ελλάδα στις προηγούμενες δεκαετίες εντάσσεται και η μουσειοσκευή με τίτλο: «Βούλα Παπαϊωάννου – Εικόνες απόγνωσης και ελπίδας. Ελλάδα 1940-1960». Το Μουσείο Μπενάκη έχει λάβει υπόψη του τις ανάγκες τόσο της Πρωτοβάθμιας όσο και της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, καθώς οι 6 από τις 10 μουσειοσκευές αναφέρουν ότι προορίζονται για τους μαθητές και τις μαθήτριες της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Βέβαια είναι πιο συνηθισμένο τόσο τα εκπαιδευτικά προγράμματα, όσο και το εκπαιδευτικό υλικό (μουσειοσκευές, φάκελοι) να απευθύνονται στα παιδιά της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και κυρίως στους μαθητές και στις μαθήτριες του Δημοτικού Σχολείου.

Συγκεκριμένα η μουσειοσκευή «Χαρακτική» απευθύνεται σε παιδιά και νέους/νέες ηλικίας 10-18 ετών. Στόχο έχει να παρουσιάσει την τέχνη της χαρακτικής πάνω σε διαφορετικά υλικά: πέτρα, ξύλο και χαλκό. Περιέχει εργαλεία καθώς και πρωτότυπα χαρακτηριστικά. Η μουσειοσκευή «Η γλώσσα της μοντέρνας ζωγραφικής» δημιουργήθηκε το 2000 για να γνωρίσουν τα παιδιά τη μοντέρνα ζωγραφική. Περιέχει διάφορα είδη χαρτιών, μουσαμά, χρώματα, πινέλα και άλλα υλικά. Μια άλλη μουσειοσκευή «Το κασελάκι του αγιογράφου», που σχεδιάστηκε το 1989 και απευθύνεται σε μαθητές/μαθήτριες της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης έχει ως θεματική την αποκάλυψη των μυστικών της βυζαντινής αγιογραφίας μέσα από διαφάνειες και συνοδευτικά κείμενα. Το συνοδευτικό υλικό περιλαμβάνει εργαλεία και χρώματα. Από τη λαϊκή παράδοση προέρχεται το θέμα της μουσειοσκευής «Ελληνικοί παραδοσιακοί κεφαλόδεσμοι» που σχεδιάστηκε το 1988 και απευθύνεται σε παιδιά του δημοτικού. Περιέχει δείγματα κεφαλόδεσμων για να γνωρίσουν τα παιδιά τα παραδοσιακά καπέλα και μαντίλια. Μια ακόμη μουσειοσκευή που ασχολείται με τη λαϊκή παράδοση «Ελληνικά λαϊκά παιχνίδια» σχεδιάστηκε το 1990 και απευθύνεται σε παιδιά του δημοτικού. Περιέχει αυθεντικά λαϊκά παιχνίδια, διαφάνειες και κείμενα για να γνωρίσουν τα παιδιά τα παιχνίδια άλλων εποχών. Η μουσειοσκευή «Ένα ταξίδι στη Μνήμη – Ένα ταξίδι στη Μορφή» απευθύνεται σε παιδιά και νέους/νέες ηλικίας 13 έως 18 ετών και συνδέει την εικαστική «Νέκυια» του Χρόνη Μπότσογλου με τη ραψωδία λ της Οδύσσειας του Ομήρου. Περιέχει

μακέτα του έργου, μουσικό cd και τετράδια θεωρητικών κειμένων και προτάσεων επεξεργασίας για το ρόλο της μνήμης και την προσωπική μνήμη του κάθε ατόμου. Η μουσειοσκευή με τίτλο «Γλώσσα και γραφή» σχεδιάστηκε το 1990 και απευθύνεται σε μαθητές/μαθήτριες της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με σκοπό να τους φέρει κοντά στην ιστορία της γραφής μέσω αντιγράφων με αρχαίες γραφές, υλικά και εργαλεία. Η μουσειοσκευή «Φωτογραφίζοντας την Παλιά Αθήνα, 1833-1933» δημιουργήθηκε το 1998 και απευθύνεται σε μαθητές/μαθήτριες της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Οι αλλαγές στην πόλη των Αθηνών καταγράφονται μέσα από φωτογραφίες, διαφάνειες και κείμενα. Η μουσειοσκευή «Η ζωή στην Παλιά Αθήνα» ανήκει στην ίδια θεματική με την προηγούμενη και σχεδιάστηκε το 1998. Από τότε τα παιδιά του δημοτικού μπορούν να γνωρίσουν όψεις της νεοελληνικής ζωής μέσα από διαφάνειες, κείμενα αλλά και αυθεντικά αντικείμενα. Παλιές φωτογραφίες και σκηνικό εμπλουτίζουν τη μουσειοσκευή και διευκολύνουν το ανέβασμα θεατρικής παράστασης. Η τελευταία μουσειοσκευή που προσφέρει το Μουσείο Μπενάκη «Βούλα Παπαϊωάννου – Εικόνες απόγνωσης και ελπίδας. Ελλάδα 1940-1960» σχεδιάστηκε το έτος 2001 και αφορά μαθητές/μαθήτριες της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Στόχος είναι να γνωρίσουν οι νέοι και οι νέες τη ζωή στην Ελλάδα μετά το 1940, όπως παρουσιάστηκε στην ομώνυμη έκθεση στο Παρίσι το 1944²⁰.

Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης (ΥΣΜΑ)

Η Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης και πιο συγκεκριμένα το Κέντρο Μελετών της Ακρόπολης (ΚεΜΑ) ανήκει στους φορείς που πρώτοι σχεδίασαν μουσειοσκευές. Αυτό συνέβη έχοντας ως στόχο να βοηθήσει τους/τις εκπαιδευτικούς τόσο στην προετοιμασία του μαθήματος στο σχολείο αφού στη διδακτέα ύλη περιλαμβάνονται τα μνημεία της Ακρόπολης, όσο και στην προετοιμασία για μια επικείμενη εκπαιδευτική επίσκεψη, είτε στον Αρχαιολογικό Χώρο της Ακρόπολης,

²⁰ Διαμάντη, Μιλάνου, Στασινόπουλος, Αργυριάδη, Ψαρράκη-Μπελεσιώτη 1991, Ψαρράκη – Μπελεσιώτη 2002, Παιχνίδια Πολιτισμού 2003.
<http://www.benaki.gr/index.asp?id=3030103&lang=gr>.

είτε στο Μουσείο. Για το σκοπό αυτό σχεδιάστηκαν 9 μουσειοσκευές. Σε ό,τι αφορά το περιεχόμενό τους δίνεται φυσικά έμφαση στην Ακρόπολη και τα μνημεία της, αλλά και σε άλλες θεματικές που μπορούν να συνδεθούν και με άλλα μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους, όπως «Το Δωδεκάθεο», «Ένας Αρχαίος Ναός», «Λιθοξοϊκή», «Αρχαία Ελληνική Ενδυμασία» και «Αρχαία Ελληνικά Μουσικά Όργανα». Και από την ΥΣΜΑ έγινε προσπάθεια να ληφθούν υπόψη οι μαθησιακές ανάγκες τόσο των παιδιών της Πρωτοβάθμιας, όσο και της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, καθώς οι 6 από τις 9 μουσειοσκευές απευθύνονται στα παιδιά και των δύο εκπαιδευτικών βαθμίδων και 1 έχει σχεδιαστεί αποκλειστικά για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι έχει σχεδιαστεί μουσειοσκευή που απευθύνεται σε οικογένειες.

Ειδικότερα, η μουσειοσκευή «Πάμε στην Ακρόπολη» (1991, με αρχικό τίτλο: «Το Ιερό της Ακρόπολης») απευθύνεται σε μαθητές/μαθήτριες της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Δημιουργήθηκε το 1991, επανασχεδιάστηκε το 2000 και το 2001 και δανείζεται μέχρι σήμερα. Αποτελείται από το πρόπλασμα του βράχου της Ακρόπολης και από προπλάσματα των κτηρίων του Ιερού. Έχει ως στόχο τη γνωριμία των μαθητών/μαθητριών με την ιστορική εξέλιξη του Ιερού Βράχου από τα προϊστορικά χρόνια μέχρι την εποχή μας. Ακόμη μια μουσειοσκευή «Το Δωδεκάθεο» προορίζεται για το μαθητικό κοινό. Δημιουργήθηκε το 1997 στο πλαίσιο του Προγράμματος ΜΕΛΙΝΑ και εντάσσονταν στο «Ο κόσμος της Αρχαιότητας». Επανασχεδιάστηκε το 2001 και το 2007 και δανείζεται μέχρι σήμερα. Στοχεύει στη γνωριμία των μαθητών/μαθητριών με τους θεούς του Ολύμπου και τα χαρακτηριστικά τους. Περιέχει παιχνίδια: «Μια φορά κι ένα καιρό...» και «Ποιος είναι ποιος στον Όλυμπο». Η μουσειοσκευή «Ένας Αρχαίος Ναός» απευθύνεται σε μαθητές/μαθήτριες της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Δημιουργήθηκε το 1992 με αρχικό τίτλο: «Οι Ρυθμοί της Κλασικής Αρχιτεκτονικής», ανανεώθηκε το 2001 και δανείζεται μέχρι σήμερα. Περιέχει αντίγραφο του Παρθενώνα, τρεις κίονες στους βασικούς αρχιτεκτονικούς ρυθμούς, 16 σφραγίδες για να δημιουργήσουν τα παιδιά τις δικές τους συνθέσεις. Ακόμη μέσω φωτογραφιών, καρτελών και σχεδίων τα παιδιά θα γνωρίσουν και άλλα αρχαία και νεοκλασικά κτήρια. Το 1990 δημιουργήθηκε η μουσειοσκευή «Λιθοξοϊκή» και δανείζεται από

τότε μέχρι σήμερα. Απευθύνεται σε μαθητές/μαθήτριες της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Σκοπός είναι να γνωρίσουν τα παιδιά τα διάφορα εργαλεία που χρησιμοποιούνται στη λιθοξοϊκή. Η μουσειοσκευή «Η Ζωφόρος του Παρθενώνα» είναι η πρώτη που σχεδίασε η ΥΣΜΑ το 1989. Τροποποιήθηκε το 1991, το 2001, το 2003 και το 2009 και δανείζεται από τη χρονιά που δημιουργήθηκε (1989) μέχρι και σήμερα. Απευθύνεται σε μαθητές/μαθήτριες της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Περιλαμβάνει αντίγραφο του Παρθενώνα σε μικρό μέγεθος, 16 μήτρες της δυτικής ζωφόρου, μήτρα του κεφαλιού της Ίριδας, φωτογραφική αναπαράσταση όλης της ζωφόρου και το βιβλίο «Περίπατοι στον Παρθενώνα». Οι μαθητές/μαθήτριες έχουν τη δυνατότητα να φτιάξουν τα δικά τους εκμαγεία. Η μουσειοσκευή «Αρχαία Ελληνική Ενδυμασία» έχει την ιδιαιτερότητα ότι δημιουργήθηκε σε συνεργασία με το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης γι' αυτό και δανείζεται και από τα δύο μουσεία από το 1990 που σχεδιάστηκε μέχρι και σήμερα. Απευθύνεται σε μαθητές/μαθήτριες της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Περιέχει αντίγραφα των βασικών τύπων της ενδυμασίας ανδρών και γυναικών καθώς και υλικά απαραίτητα για τη στερέωση των ενδυμάτων όπως πόρτες, περόνες και ζώνες, καθώς και σανδάλια που ολοκληρώνουν την εικόνα της αρχαίας ελληνικής ενδυμασίας. Μια όψη του αρχαίου κόσμου ξεδιπλώνεται με τη μουσειοσκευή «Αρχαία Ελληνικά Μουσικά Όργανα» που απευθύνεται σε μαθητές/μαθήτριες της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Δημιουργήθηκε το 1990, επανασχεδιάστηκε το 1992 και δανείζεται από τότε μέχρι σήμερα. Περιέχει αντίγραφα αρχαίων οργάνων (εγχόρδων, πνευστών και κρουστών). Η μουσειοσκευή «Ακρόπολη και Αναστήλωση» ασχολείται με ένα από τα σημαντικότερα αρχαία μνημεία, την Ακρόπολη των Αθηνών και τις προσπάθειες για τη συντήρησή της. Δημιουργήθηκε το 1992, με αρχικό τίτλο: «Αναστηλώνοντας τα Μνημεία της Ακρόπολης» και επανασχεδιάστηκε το 2010. Απευθύνεται κυρίως σε μαθητές/μαθήτριες της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Μέσω της μουσειοσκευής θα διαπιστώσουν τα αίτια των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα μνημεία και από τα οποία προκύπτει η ανάγκη αναστηλωτικών επεμβάσεων. Τέλος η μουσειοσκευή που σχεδιάστηκε για οικογένειες και έχει τίτλο: «Μια μέρα στο Μουσείο Ακρόπολης με τη θεά Αθηνά» είναι ένα ειδικό δανειστικό σακίδιο που στόχο έχει την προσέλκυση

οικογενειών και τη διευκόλυνση της επίσκεψής τους στο μουσείο. Περιέχει παιχνίδια αναζήτησης και αναγνώρισης της θεάς Αθηνάς.

Από το 2009 υπεύθυνο για το δανεισμό όλων των προαναφερθεισών μουσειοσκευών είναι το Εκπαιδευτικό Κέντρο του Μουσείου της Ακρόπολης. Το 2001 ξεκίνησε και το πρόγραμμα δωρεάς μουσειοσκευών σε επιλεγμένα σχολεία και εκπαιδευτικούς φορείς της Ελλάδας και του εξωτερικού. Επιλέχθηκαν τέσσερις μουσειοσκευές: «Πάμε στην Ακρόπολη», «Ένας Αρχαίος Ναός», «Η Ζωφόρος του Παρθενώνα» και «Το Δωδεκάθεο», οι οποίες εμπλουτίστηκαν, έγιναν μικρότερες και ελαφρύτερες και αναπαράχθηκαν σε αντίγραφα στην ελληνική και αγγλική γλώσσα. Μέχρι σήμερα υπολογίζεται ότι έχουν ωφεληθεί από το πρόγραμμα περίπου 1.300 εκπαιδευτικοί φορείς, ενώ περίπου 40.000 μαθητές το χρόνο χρησιμοποιούν το υλικό των μουσειοσκευών αυτών²¹.

Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης

Το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης είναι το τρίτο από τα τέσσερα Μουσεία της Αθήνας που ξεκίνησε το 1987 να σχεδιάζει και να δανείζει μουσειοσκευές σε σχολεία. Ο αρχικός σχεδιασμός βασίστηκε στην ιδέα «Όταν το Σχολείο δεν πηγαίνει στο μουσείο, τότε το μουσείο πηγαίνει στο σχολείο» (Χορταρέα 2002: 187) με κύριο στόχο την κάλυψη των αναγκών των σχολείων που βρίσκονταν σε απομακρυσμένες περιοχές και αδυνατούσαν λόγω της απόστασης να επισκεφθούν το Μουσείο. Φυσικά δεν παραβλέπεται το γεγονός ότι μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την προετοιμασία των παιδιών μέσα στη σχολική αίθουσα πριν την επίσκεψη στο Μουσείο, αν και αυτό συμβαίνει σπάνια. Έτσι δημιουργήθηκαν 4 μουσειοσκευές. Η μία συνδέεται άμεσα με τον τίτλο του Μουσείου, αλλά οι υπόλοιπες 3 κινούνται σε θεματικούς άξονες που είναι κοινοί και σε άλλα μουσεία (κεραμική, ενδυμασία και παιχνίδι στην αρχαία Ελλάδα). Το Μουσείο, όπως αναφέρει η Νικονάνου (2002), έχει συνεργαστεί με διάφορους φορείς για τη διακίνηση των μουσειοσκευών του, όπως το Υπουργείο Αιγαίου για να γίνει γνωστή στα σχολεία των νησιών. Επίσης δημιουργήθηκαν 8 αντίγραφα της μουσειοσκευής για τον Κυκλαδικό Πολιτισμό αποκλειστικά για τα

²¹ Παιχνίδια Πολιτισμού 2003, Χατζηασλάνη 1991 και 1994, Χατζηασλάνη 2002β, Χατζηασλάνη, Καϊμάρα, Λεοντή 2011, <http://www.ysma.gr/εκπαίδευση-μουσειοσκευές>.

νησιά των Κυκλάδων. Οργανώθηκαν δε και ειδικά σεμινάρια για την ενημέρωση των εκπαιδευτικών. Η συνεργασία του με τη Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού συνέβαλλε στο να παρουσιαστούν οι μουσειοσκευές σε σχολεία του απόδημου Ελληνισμού της Αυστραλίας. Ειδικά σεμινάρια διοργανώθηκαν και στους Νομούς Ξάνθης, Κομοτηνής και Αλεξανδρούπολης κατά το σχολικό έτος 1999-2000. Ακόμη μια συνεργασία με το Τμήμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, αλλά και το Κέντρο Νέων Ρεθύμνης βοήθησε να διακινηθούν οι μουσειοσκευές και στην πόλη του Ρεθύμνου.

Πιο συγκεκριμένα η πρώτη μουσειοσκευή του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης «Κυκλαδικός Πολιτισμός» περιέχει έντυπο υλικό, διαφάνειες, βιβλία, εκπαιδευτικά παιχνίδια και ακριβή αντίγραφα ειδωλίων, σκευών και εργαλείων με στόχο να γνωρίσουν οι μαθητές και οι μαθήτριες τον κυκλαδικό πολιτισμό. Η μουσειοσκευή «Αρχαία κεραμική» περιέχει αντίγραφα μελανόμορφων και ερυθρόμορφων αγγείων, έντυπο υλικό, διαφάνειες, εκπαιδευτικά παιχνίδια. Τα προαναφερθέντα υλικά θα βοηθήσουν τα παιδιά να μάθουν για την κατασκευή των αγγείων, τις διαφορετικές τεχνικές για τη διακόσμησή τους, για τα σχήματα και τις ονομασίες τους. Για μια διαχρονική ανάγκη του ανθρώπου, την ένδυση, μας πληροφορεί η μουσειοσκευή «Το ένδυμα στην αρχαία Ελλάδα» η οποία περιέχει έντυπα, διαφάνειες, χειροτεχνίες και διαφορετικά ενδύματα. Με τα τελευταία τα παιδιά μπορούν να ντυθούν και τα ίδια. Τέλος, η μουσειοσκευή «Παίζοντας στην αρχαία Ελλάδα» ασχολείται με ένα θέμα εύκολα προσεγγίσιμο και αγαπητό στα παιδιά, το παιχνίδι. Περιέχει αντίγραφα αρχαίων παιχνιδιών και βιβλίο. Έτσι τα παιδιά μπορούν όχι μόνο να γνωρίσουν τα παιχνίδια αλλά και να παίξουν²².

Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

Από το 1988 το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης ανταποκρινόμενο στα αιτήματα της εκπαιδευτικής κοινότητας δημιούργησε μουσειοσκευές θέλοντας να προσφέρει

²² Πλατή 1991 και 2010, Χορταρέα 2002, <http://www.cycladic.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=86&clang=0>.

στα παιδιά που δεν μπορούσαν να επισκεφθούν το Μουσείο τη δυνατότητα να γνωρίσουν τις συλλογές του. Αποτέλεσμα αυτής της προσπάθειας ήταν η δημιουργία 10 μουσειοσκευών. Από αυτές 4 ασχολούνται άμεσα με τη λαϊκή τέχνη και το λαϊκό πολιτισμό «Του Μουσείου τα μιλήματα», «Το μπαουλάκι της Πανδώρας», «Το κέντημα είναι γλέντημα» και «Το κασελάκι του Θεόφιλου». Δύο μουσειοσκευές έχουν ως θέμα το θέατρο σκιών. Τρεις σχετίζονται με παραδοσιακές ασχολίες και επαγγέλματα «Ο κρυολόγος και η κυρά φουφού» που αναφέρεται στην κεραμική, «Ένα εργαλείο που το 'λέγαν αργαλειό» και «Σφουγγάρια. Το χρυσάφι του βυθού». Η τελευταία αναφέρεται στα λαϊκά αγωνίσματα. Παρότι οι μουσειοσκευές σχεδιάστηκαν με βάση τις συλλογές του Μουσείου, εντούτοις όπως φαίνεται από τα θέματά τους μπορούν να συνδεθούν και να μελετηθούν και στο πλαίσιο άλλων συλλογών αντίστοιχων μουσείων.

Η μουσειοσκευή «Του Μουσείου τα μιλήματα» δημιουργήθηκε το 1988 και από τότε δανείζεται σε σχολεία φέρνοντας τα παιδιά κοντά στην ελληνική λαϊκή τέχνη με ενημερωτικά έντυπα, εκπαιδευτικά φυλλάδια και αντίγραφα εκθεμάτων. Η δεύτερη μουσειοσκευή που δημιουργήθηκε την ίδια χρονιά (1988) «Το μπαουλάκι της Πανδώρας» έχει την ιδιαιτερότητα ότι περιέχει αυθεντικά αντικείμενα του λαϊκού μας πολιτισμού. Επιπλέον στο χώρο του σχολείου εφαρμόζεται από τις παιδαγωγούς του μουσείου. Μια ακόμη μουσειοσκευή με τίτλο «Το κέντημα είναι γλέντημα» δημιουργήθηκε το 2001 για να γνωρίσουν τα παιδιά μια άλλη πτυχή του ελληνικού λαϊκού πολιτισμού. Μέσω του εποπτικού υλικού που περιλαμβάνει έντυπα, διαφάνειες, πάζλ και κέντημα τα παιδιά μαθαίνουν για τα διαφορετικά είδη κεντημάτων, τα διακοσμητικά μοτίβα, τα υλικά και τις τεχνικές. Η μουσειοσκευή «Το κασελάκι του Θεόφιλου» δημιουργήθηκε με τη χορηγία του Υπουργείου Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων – Γενική Γραμματεία Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής. Περιέχει οπτικοακουστικό υλικό, έντυπα, επιτραπέζιο παιχνίδι, πάζλ, υλικά ζωγραφικής για να γνωρίσουν τα παιδιά το Θεόφιλο, τη ζωή του, το έργο του και τα χαρακτηριστικά του, αλλά και για να εμπνευστούν να δημιουργήσουν τα δικά τους έργα. Το 2000 δημιουργήθηκε η μουσειοσκευή «Ο κρυολόγος και η κυρά φουφού» και από τότε δανείζεται σε σχολικές ομάδες. Τα παιδιά γνωρίζουν την ελληνική κεραμική (μορφές, χρήση, διακοσμητικά μοτίβα). Περιέχει κομμάτια ψημένου και

άψητου πηλού, έντυπα, διαφάνειες και επιτραπέζιο παιχνίδι. Η μουσειοσκευή «Ένα εργαλείο που το ‘λέγαν αργαλειό» δημιουργήθηκε το 1997 και δανείζεται από τότε για να γνωρίσουν τα παιδιά τη νεοελληνική υφαντική. Περιέχει έντυπα, φωτογραφικό υλικό, ξύλινο τελάρο υφαντικής, νήματα, σαΐτα και υφαντό. Ο κόσμος του Καραγκιόζη και η ιστορία του ζωντανεύει με τη μουσειοσκευή «Καλησπέρα σας πέρα για πέρα! Η παράσταση αρχίζει...» η οποία δανείζεται σε σχολικές ομάδες από το 1996 που σχεδιάστηκε. Στο συνοδευτικό υλικό περιλαμβάνονται διαφάνειες, φιγούρες, μικρογραφία του μπερντέ, τραγούδια και αποσπάσματα αντίστοιχων έργων. Από την ίδια θεματική ενότητα προέρχεται και η μουσειοσκευή «Οι μουσικές της Ελλάδας μέσα από το θέατρο σκιών» που δημιουργήθηκε από τη Διεύθυνση Νεώτερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Η μουσική παρουσιάζεται ως βασικό στοιχείο του θεάτρου σκιών, αλλά ως μέσο διαπολιτισμικού διαλόγου. Ένα θέμα διαφορετικό πραγματεύεται η μουσειοσκευή «Σφουγγάρια. Το χρυσάφι του βυθού» η οποία απευθύνεται στο μαθητικό κοινό μέσω δανεισμού από το 1997 που δημιουργήθηκε. Περιέχει δείγμα φυσικού σφουγγαριού, φωτογραφικό υλικό και έντυπα για να γνωρίσουν τα παιδιά το επάγγελμα του σφουγγαρά, τους κινδύνους του και τις μεθόδους σπογγαλιείας και επεξεργασίας των σφουγγαριών από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Η τελευταία μουσειοσκευή του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης έχει τίτλο «Κάθε αγώνισμα και μια γιορτή!» και περιέχει διαφάνειες, ενημερωτικό έντυπο, επιτραπέζιο παιχνίδι που βοηθούν στη γνωριμία των παιδιών με λαϊκά αγωνίσματα όπως η πάλη, το άλμα, το σήκωμα βάρους, τη διελκυστίνδα, τους ιππικούς αγώνες κ.α. που διοργανώνονται ακόμη και σήμερα²³.

Τοπικό Μουσείο Μηλεών Πηλίου

Από το 1989 το Τοπικό Μουσείο Μηλεών Πηλίου σχεδιάζει μουσειοσκευές πρωτοπορώντας σε περιφερειακό επίπεδο. Το έναυσμα προήλθε από τη διαπίστωση ότι η επαφή με την παράδοση έχει χαθεί καθώς οι επισκέπτες του Μουσείου έδειχναν να αγνοούν τα χαρακτηριστικά που έχει η ζωή στο χωριό. Έτσι κάτω από το γενικό τίτλο «Η Ζωή σ’ ένα χωριό του Πηλίου» σχεδιάστηκαν πέντε μουσειοσκευές που

²³ Αντζουλάτου-Ρετσίλα 1991, Δάφνη 2002, Παιχνίδια Πολιτισμού 2003, <http://www.melt.gr/images/ekpaideytika11-12.pdf>.

προορίζονται για μαθητές και μαθήτριες του δημοτικού σχολείου (τάξεις Α΄ έως και Δ΄). Για τα παιδιά του νηπιαγωγείου απαιτείται κατάλληλη προσαρμογή. Στόχο έχουν αφενός μεν να προσφέρουν στον/στην εκπαιδευτικό το κατάλληλο υλικό για να γνωρίσουν τα παιδιά τη ζωή στο χωριό, αφετέρου δε να κεντρίσουν το ενδιαφέρον τους ώστε να επισκεφθούν το Πήλιο.

«Το σαμάρι» είναι η πρώτη μουσειοσκευή που δημιούργησε το Τοπικό Μουσείο Μηλεών Πηλίου το 1989 για να γνωρίσουν τα παιδιά το σχετικά άγνωστο επάγγελμα του σαμαρά, το οποίο όπως εξακολουθεί να είναι απαραίτητο σε περιοχές όπως το Πήλιο. Τα επόμενα χρόνια δημιουργήθηκαν οι ακόλουθες μουσειοσκευές: «Η ελιά και το λάδι», «Από το στάρι στο ψωμί», «Το επάγγελμα του πεταλωτή» και «S.O.S για το περιβάλλον». Κάθε μία από αυτές περιέχει διαφάνειες, ενημερωτικό υλικό, φωτογραφίες, παιχνίδι, χειροτεχνία και επιλεγμένα αντικείμενα για να προσεγγίσουν τα παιδιά το κάθε θέμα.

Επίσης, όπως αναφέρεται στην ιστοσελίδα του μουσείου, σύντομα θα προσφέρεται και μία ακόμη: «Το τρενάκι του Πηλίου»^{24, 25}

3.2.2. Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας, Εφορείες Αρχαιοτήτων.

ΤΕΠΕ (Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας)

Η Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (ΔΠΚΑ) άρχισε να οργανώνει εκπαιδευτικά προγράμματα από το 1985, οπότε και ίδρυσε το Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων της ΔΠΚΑ, με αρμοδιότητες όπως ο σχεδιασμός και η οργάνωση αρχαιολογικών εκπαιδευτικών εκθέσεων, προγραμμάτων και άλλων εκδηλώσεων σε μουσεία, σχολεία και αρχαιολογικούς χώρους. Επομένως συνεργάζεται με τις περιφερειακές μονάδες της Διεύθυνσης Προϊστορικών και

²⁴ Σταμάτη 1991 και 2002α, http://www.hfstamati.gr/default.asp?V_DOC_ID=2053.

²⁵ Στην πόλη του Βόλου τη διακίνηση των μουσειοσκευών «Η ελιά και το λάδι» και «Από το στάρι στο ψωμί» επιμελείται ο εκπαιδευτικός κ. Γεράσιμος Τσιμπλούλης ενώ για την υπόλοιπη Ελλάδα από το 1999 η διακίνηση των μουσειοσκευών γίνεται μέσω του Κέντρου Ερεύνης Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών.

Κλασικών Αρχαιοτήτων και συντονίζει τις εκπαιδευτικές τους δράσεις. Έχοντας δεκαετή εμπειρία στον τομέα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων το Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων της Διεύθυνσης Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων προχώρησε και στη δημιουργία μουσειοσκευών έχοντας ως στόχο να ενισχύσει τον κοινωνικό ρόλο των μουσείων. Επίσης θέλει να προωθήσει την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση πάνω σε ζητήματα πολιτιστικής κληρονομιάς. Για το λόγο αυτό δημιούργησε 4 μουσειοσκευές. Από αυτές οι 3 δίνουν έμφαση στη ναυτική παράδοση και στη ζωή στα νησιά του Αιγαίου. Η τέταρτη σχετίζεται με το αρχαίο θέατρο.

Επίσης σχεδιάζει την υλοποίηση μιας μουσειοσκευής με θέμα «Στα ίχνη της Γραφής: η ιστορία της γραφής και της γλώσσας στον Ελλαδικό χώρο». Η μουσειοσκευή θα διανεμηθεί στις 13 Περιφέρειες της Επικράτειας. Προορίζεται για το μαθητικό κοινό της Πρωτοβάθμιας και της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Η μουσειοσκευή η οποία αναμένεται να είναι έτοιμη στο τέλος του έτους 2013 θα υποστηρίζεται από έντυπο και ψηφιακό υλικό ενώ προβλέπεται και η διεξαγωγή επιμορφωτικών σεμιναρίων για τους εκπαιδευτικούς²⁶.

Η πρώτη από τις μουσειοσκευές του ΤΕΠΕ «Λόγια της πλώρης» σχεδιάστηκε για παιδιά 10-14 ετών. Δημιουργήθηκε το 1995 και διακινήθηκε τον Αύγουστο της ίδιας χρονιάς. Έχει τη μορφή ναυτικού μπαούλου. Περιέχει πίνακες με μοντέλα ιστοφόρων, χάρτες, ναυτικούς κόμπους, εργαλεία караβομαραγκών και στόχο έχει να κάνει γνωστή την ιστορία των Οινουσών και τη μακρόχρονη ναυτική παράδοση του νησιού. Η μουσειοσκευή ««Οψις», πλευρές του Αρχαίου Θεάτρου» απευθύνεται σε μαθητές/μαθήτριες και στο ευρύ κοινό και δημιουργήθηκε το 1997. Την ίδια χρονιά παραχωρήθηκε στο Εκπαιδευτικό Τμήμα του Αρχαιολογικού Μουσείου της πόλης Arles, στη Νότια Γαλλία. Στην περιοχή αυτή υπάρχουν ελληνορωμαϊκοί αρχαιολογικοί χώροι. Περιέχει αντίγραφα και εκμαγεία αντικειμένων σχετικά με το θέατρο όπως προσωπεία, εισιτήρια θεάτρου και αντικείμενα που σχετίζονται με τη δημόσια ζωή. Μια ακόμη μουσειοσκευή με τίτλο «Κιβωτός: Ανατολικό Αιγαίο – Εικόνες από το παρελθόν» έχει θέμα τη ζωή στο Αιγαίο και απευθύνεται σε μαθητές

²⁶ <http://www.et.diavgeia.gov.gr/f/yppot/search/free.php?q=στα+ιχνη+της+γραφης>

της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Δημιουργήθηκε το 1993 και διακινήθηκε την ίδια και την επόμενη χρονιά στα Γυμνάσια της Λέσβου και της Λήμνου. Με το ίδιο σκεπτικό, δηλαδή τη γνωριμία με ένα νησί του Αιγαίου δημιουργήθηκε το 1994 η μουσειοσκευή «Κιβωτός: Λήμνος, το νησί της φωτιάς» και απευθύνεται σε νέους και νέες 10-18 ετών που κατάγονται μεν από το νησί αλλά δεν κατοικούν μόνιμα σ' αυτό και το επισκέπτονται κυρίως για να περάσουν τις καλοκαιρινές διακοπές τους. Μέσω της μουσειοσκευής αυτής θα μπορέσουν να γνωρίσουν την ιστορία του νησιού τους²⁷.

Εφορείες Αρχαιοτήτων

Η ΚΕ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων διακινεί 4 μουσειοσκευές, ενώ σε προγενέστερες καταγραφές (Νικονάνου 2002) αναφέρονται ακόμη τρεις. Όπως φαίνεται η ως άνω Εφορεία είναι ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένη στον τομέα της εκπαίδευσης και μάλιστα προσπαθεί να προσεγγίσει και ομάδες που δεν μπορούν να επισκεφθούν το μουσείο ή επιθυμούν να προετοιμαστούν καλύτερα για τη συμμετοχή τους στα προγράμματα που έχει σχεδιάσει καθώς οι συγκεκριμένες μουσειοσκευές βασίζονται στα αντίστοιχα εκπαιδευτικά προγράμματα. Οι τωρινές μουσειοσκευές είναι: «Κρήτη-Αίγυπτος: Πολιτιστικοί δεσμοί τριών χιλιετιών μέσα σε ένα βαλιτσάκι», «Από τον πάπυρο στο τυπωμένο βιβλίο: ένα δίγλωσσο λεξικό», «Η ελιά και το λάδι. Μια μέρα στην ΑΒΕΑ» και «Νήμα, ύφανση, ένδυμα». Οι τρεις παλαιότερες είναι «Η ιστορία της Γραφής», «Στα χρόνια τα Μινωικά» και «Μια μέρα στο σπήλαιο Γερανίου». Είναι δε αξιοσημείωτο ότι η μουσειοσκευή «Νήμα, ύφανση, ένδυμα» μπορεί να γίνει αντικείμενο επεξεργασίας και από τα παιδιά του Νηπιαγωγείου, μια ηλικιακή ομάδα που συχνά δεν λαμβάνεται υπόψη στη δημιουργία αντίστοιχου εκπαιδευτικού υλικού.

Η πρώτη από τις μουσειοσκευές που διακινείται σήμερα έχει τον τίτλο «Κρήτη-Αίγυπτος: Πολιτιστικοί δεσμοί τριών χιλιετιών μέσα σε ένα βαλιτσάκι» και απευθύνεται στους μαθητές και στις μαθήτριες του Δημοτικού Σχολείου και του Γυμνασίου (ηλικίες 8-15). Σχεδιάστηκε το 1999 και έχει ως στόχο την ανάδειξη της πολιτισμικής σχέσης Κρήτης και Αιγύπτου κατά τα προϊστορικά χρόνια. Εκτός από

²⁷ Ανδρέου, 1996, Ανδριώτης & Τασιού 2002, Παιχνίδια Πολιτισμού 2003, Χατζηασλάνη, Καϊμάρα, Λεοντή 2011.

το βιβλίο για τον/την εκπαιδευτικό περιέχει διαφάνειες, ομοιώματα αντικειμένων και φύλλα εργασίας. Όπως αναφέρει η Νικονάνου (2002) η μουσειοσκευή αυτή είναι διαθέσιμη και από τις ΚΓ΄ και ΚΔ΄ ΕΠΚΑ. Η δεύτερη μουσειοσκευή της ΚΕ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων «Από τον πάπυρο στο τυπωμένο βιβλίο: ένα δίγλωσσο λεξικό» σχεδιάστηκε το 1998 και απευθύνεται στο μαθητικό κοινό των Δημοτικών Σχολείων και των Γυμνασίων (ηλικίες 8-15) για να γνωρίσει τη γένεση και την ιστορία της γραφής. Περιέχει αντικείμενα από τα πωλητέα αντίγραφα του ΤΑΠΑ. Μια ακόμη μουσειοσκευή με τίτλο «Η ελιά και το λάδι. Μια μέρα στην ΑΒΕΑ» σχεδιάστηκε το 1999 για παιδιά του Δημοτικού Σχολείου και έχει ως στόχο τη σύνδεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Χανίων με το εργοστάσιο της ΑΒΕΑ, ένα παλιό εργοστάσιο παραγωγής λαδιού. Περιέχει διαφάνειες, φύλλα εργασίας, αντικείμενα και ενημερωτικό υλικό. Η τέταρτη μουσειοσκευή «Νήμα, ύφανση, ένδυμα» σχεδιάστηκε το 2003 για παιδιά Νηπιαγωγείου, Δημοτικού και Γυμνασίου. Έχει ως στόχο την παρουσίαση της ιστορίας του ενδύματος, αλλά και τη διερεύνηση άλλων πτυχών όπως η παραγωγή, η εμπορική αξία και η κοινωνική λειτουργία των ενδυμάτων. Περιέχει φυλλάδιο για τον εκπαιδευτικό, φύλλα εργασίας και εποπτικό υλικό ²⁸.

3.2.3. Λαογραφικά, εθνολογικά και ιστορικά μουσεία.

Έμφαση στη δημιουργία μουσειοσκευών έχουν δώσει αρκετά περιφερειακά λαογραφικά και εθνολογικά μουσεία σύμφωνα και με την ανάλυση που ακολουθεί. Είναι δηλαδή εμφανής η προσπάθεια να διατηρηθεί και να γίνει γνωστή η πολιτιστική κληρονομιά και η τοπική ιστορία της κάθε περιοχής.

Λαογραφικό – Ιστορικό Μουσείο Λάρισας

Το Λαογραφικό – Ιστορικό Μουσείο Λάρισας ήδη από το 1988 προσφέρει εκπαιδευτικά προγράμματα και το 1991 προχώρησε στη δημιουργία μουσειοσκευών. Διαθέτει τρεις μουσειοσκευές. Για κάθε μουσειοσκευή υπάρχουν δύο αντίτυπα που

²⁸ http://www.yppo.gr/5/g5161.jsp?obj_id=639.

μπορούν να δανειστούν για πέντε εργάσιμες ημέρες. Απευθύνονται στο μαθητικό κοινό της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, μπορούν να συσχετιστούν με τη σχολική ύλη και να γίνει η επεξεργασία τους στο πλαίσιο της Ευέλικτης Ζώνης.

Η μουσειοσκευή «Παιχνίδια – γράμματα στον παππού τα χρόνια» δημιουργήθηκε το 1991 και ανανεώθηκε το 2002. Περιέχει οπτικοακουστικό υλικό και μουσειακά αντίγραφα παιχνιδιών, τετραδίων και βιβλίων που προσπαθούν να ζωντανέψουν την εποχή που η γιαγιά και ο παππούς ήταν μικρά παιδιά (1900-1950). Μια ακόμη μουσειοσκευή «Ελληνικές Παραδοσιακές Φορεσιές ή Φορεσιές του τόπου μας – μαθαίνω για την ελληνική φορεσιά» δημιουργήθηκε την ίδια χρονιά (1991) και ανανεώθηκε το 2002. Το οπτικοακουστικό υλικό της μουσειοσκευής βοηθά τα παιδιά να γνωρίσουν τις διαφορετικές παραδοσιακές φορεσιές και να τις προσεγγίζουν με χειροτεχνίες και φυλλάδια εργασίας. Το θέμα της υφαντικής έχει απασχολήσει και το Λαογραφικό – Ιστορικό Μουσείο Λάρισας γι' αυτό και δημιούργησε τη μουσειοσκευή «Τάκου-τάκου ο αργαλιός μου». Σύμφωνα με την επιμελήτρια του μουσείου, Κόντσα (2010) η τελευταία χαρακτηρίζεται μεν ως εκπαιδευτικός φάκελος, αλλά περιλαμβάνεται ως τρίτη μουσειοσκευή του μουσείου μαζί με τις δύο προηγούμενες. Περιλαμβάνει στοιχεία για την τέχνη της υφαντικής και του αργαλειού. Αναβαθμίστηκε το 2001²⁹.

Λαογραφικό Μουσείο Στεμνίτσας

Είναι αξιοσημείωτο ότι σε μια περιοχή που δεν λειτουργεί σχολείο υπάρχει ένα δραστήριο Μουσείο, το οποίο μάλιστα οργανώνει εκπαιδευτικά προγράμματα τους καλοκαιρινούς μήνες που απευθύνονται σε παιδιά και εφήβους. Στο πλαίσιο λοιπόν των εκπαιδευτικών του δράσεων το Λαογραφικό Μουσείο Στεμνίτσας σχεδίασε το 1996 και μία μουσειοσκευή, με τίτλο «Το φορτσέρι της γιαγιάς» που δίνει τη δυνατότητα στους εκπαιδευτικούς να συνδέσουν τα εκπαιδευτικά παιχνίδια, τα πάζλ και τα υλικά που περιέχει με τα εκθέματα του μουσείου³⁰.

²⁹ Μουσιώνη, Βαφειαδάκη και Κόντσα 2002, Κόντσα 2010, Παιχνίδια Πολιτισμού 2003, http://culture.larissadimos.gr/article.php?article_id=52&topic_id=60&level=3&belongs=14&area_id=1&lang=gr.

³⁰ Μαντζούτσου 2002, Παιχνίδια Πολιτισμού 2003.

Εθνολογικό Μουσείο Θράκης

Ένα ακόμη περιφερειακό Μουσείο το Εθνολογικό Μουσείο Θράκης έχει σχεδιάσει αντίστοιχο υλικό στα δέκα χρόνια της λειτουργίας του και διακινεί δύο μουσειοσκευές:

Η μουσειοσκευή «Ο Νόστιμος Έβρος ταξιδεύει» απευθύνεται στο μαθητικό κοινό όλων των ηλικιών (από το Νηπιαγωγείο έως και τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας) αφού μπορεί να προσαρμοστεί κατάλληλα. Η ιδιαιτερότητα της μουσειοσκευής αυτής είναι ότι τα σχολεία στα οποία δανείζεται έχουν τη δυνατότητα να την εμπλουτίσουν με νέα στοιχεία. Αυτό συμβαίνει γιατί το υλικό που περιέχει είναι διαδραστικό. Δηλαδή υπάρχουν ημερολόγια καταγραφής και βιβλίο συνταγών όπου οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές/μαθήτριες μπορούν να καταγράψουν συνταγές της περιοχής τους, αλλά και στοιχεία των ερευνών τους. Ακόμη η μουσειοσκευή περιέχει βιντεοκάμερα για να μαγνητοσκοπήσουν εάν το επιθυμούν τη διαδικασία παρασκευής ενός φαγητού ή γλυκού. Η δεύτερη μουσειοσκευή έχει τίτλο «Όταν το ποτάμι γίνεται δρόμος...» και απευθύνεται στο μαθητικό κοινό. Στόχος της είναι η ευαισθητοποίηση των παιδιών για το περιβάλλον και για ζητήματα πολιτιστικής κληρονομιάς³¹.

Ιστορικό – Λαογραφικό και Φυσικής Ιστορίας Μουσείο Κοζάνης

Ένα ακόμη περιφερειακό μουσείο, το Ιστορικό – Λαογραφικό και Φυσικής Ιστορίας Μουσείο Κοζάνης δημιούργησε το 2002 τη μουσειοσκευή, με τίτλο: «Ο κύκλος του ψωμιού» που βασίστηκε στο ομώνυμο εκπαιδευτικό πρόγραμμα του μουσείου. Το συγκεκριμένο θέμα φαίνεται πως είναι ιδιαίτερα αγαπητό στα Ιστορικά Μουσεία, αλλά και στα Λαογραφικά Μουσεία. Απευθύνεται σε παιδιά νηπιαγωγείου και δημοτικού. Περιέχει διαφάνειες, πλαστικοποιημένες καρτέλες, ξύλινες μινιατούρες αντικειμένων, αλμυρές κουλούρες, κουτί με στάχυα και video-tape. Στόχος είναι η

³¹ Τηλεφωνική επικοινωνία με την κα Σωκράτους Βαλεντίνα, υπεύθυνη των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, στις 28.08.2012, <http://www.emthrace.org/μουσειοσκευές/>.

διαθεματική προσέγγιση του θέματος με τη βοήθεια του υλικού και των αντικειμένων³².

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης

Δύο μουσειοσκευές έχει σχεδιάσει και το Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, θέλοντας κατ' αρχήν να διευκολύνει τα απομακρυσμένα σχολεία που βρίσκονται στο Νομό Ηρακλείου, αλλά και τα σχολεία των άλλων νομών της Κρήτης. Το θέμα της πρώτης μουσειοσκευής είναι το ψωμί, που όπως προαναφέρθηκε αρκετά μουσεία θέλησαν να το προσεγγίσουν. Το δεύτερο εντάσσεται μεν περισσότερο στο θέμα της τοπικής ιστορίας αλλά έχει ευρύτερη εμβέλεια αφού το λογοτεχνικό έργο του Νίκου Καζαντζάκη είναι ιδιαίτερος γνωστό. Οι μουσειοσκευές απευθύνονται σε διαφορετικές ηλικιακές ομάδες για να προσεγγίζουν και την Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.

Το θέμα της πρώτης μουσειοσκευής έχει θέμα τη διατροφή και τίτλο «Ο κύκλος του ψωμιού». Δημιουργήθηκε το 2000 και έκτοτε δανείζεται. Περιέχει εποπτικό υλικό, σακουλάκια με σπόρους και αλεύρι, αντίγραφα εργαλείων σε μικρογραφία, προτάσεις χειροτεχνίας και δύο παζλ – ψωμιά. Τα παιδιά πληροφορούνται για τον παραδοσιακό τρόπο παρασκευής ψωμιού αλλά και για τα ιδιαίτερα ψωμιά που συνοδεύουν γιορτές και πανηγύρια. Η δεύτερη μουσειοσκευή «Νίκος Καζαντζάκης, ένας ταξιδευτής σε τόπους και ιδέες» απευθύνεται στα παιδιά των τάξεων Ε' και Στ' του δημοτικού σχολείου καθώς και στα παιδιά του γυμνασίου και του λυκείου. Η μουσειοσκευή έχει δύο εκδοχές, ανάλογα με την ηλικία των παιδιών στην οποία απευθύνεται. Περιέχει έντυπα, φυλλάδια, ηλεκτρονικό διαδραστικό παιχνίδι, ένα παιδικό και ένα νεανικό μυθιστόρημα του Νίκου Καζαντζάκη, και εκπαιδευτικές προβολές³³.

Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα

³² Γκουργκούτα 2002.

³³ Καλοκαρινός 2002, Παιχνίδια Πολιτισμού 2003, <http://www.historical-museum.gr/programmata.html>.

Το Ίδρυμα Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα έχει σχεδιάσει μία μουσειοσκευή που συνδέεται άμεσα με τις συλλογές του, ανταποκρινόμενο στις ανάγκες των σχολείων που δεν μπορούν να επισκεφθούν το Μουσείο. Ο τίτλος της μουσειοσκευής είναι «Ο Μακεδονικός Αγώνας στο Βάλτο των Γιαννιτσών» και σχεδιάστηκε το 2005 για παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας. Τα παιδιά μεταφέρονται στο παρελθόν με όχημα τις κούκλες, τα παιχνίδια και τις κατασκευές της μουσειοσκευής³⁴.

3.2.4. Μουσεία φυσικής ιστορίας, περιβαλλοντικές οργανώσεις, φορείς Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.

Σημαντική και πολυδιάστατη είναι και η συνεισφορά των Μουσείων και των Φορέων που ασχολούνται με το περιβάλλον και την περιβαλλοντική εκπαίδευση. Η πλούσια πανίδα και χλωρίδα της Ελλάδας, αλλά και οι κίνδυνοι που την απειλούν, σε συνδυασμό με τα προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης που εκπονούν τα σχολεία αποτέλεσαν το έναυσμα για τη δημιουργία μουσειοσκευών, αλλά και εκπαιδευτικών φακέλων, όπως καταγράφονται στη συνέχεια.

Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Πανεπιστημίου Κρήτης

Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Πανεπιστημίου Κρήτης φαίνεται πως δίνει ιδιαίτερη σημασία στην τομέα της εκπαίδευσης αφού από το 2006 μέχρι σήμερα έχει σχεδιάσει και δανείζει έξι μουσειοσκευές. Επιθυμεί με τον τρόπο αυτό να προσεγγίσει ακόμη και τα πιο απόμακρα σχολεία ανά την επικράτεια καθώς επίσης και τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, αλλά και άλλους φορείς που ενδιαφέρονται για το περιβάλλον. Τα τρία από τα θέματα που έχει επιλέξει αφορούν την Κρήτη («Τα οροπέδια του Ψηλορείτη», «Το μοναδικό δάσος του Ρούβα» και «Ο κρητικός αγριόγατος») αλλά τα άλλα τρία είναι γενικότερου ενδιαφέροντος («Η Μουσειοβαλίτσα του Γυπαετού», «Το υπόγειο ταξίδι του νερού» και «Προστατεύω τα παιδιά από το σεισμικό και ηφαιστειακό κίνδυνο»).

³⁴ <http://www.imma.edu.gr/imma/education/index.html#2>.

Πιο συγκεκριμένα η μουσειοσκευή «Τα οροπέδια του Ψηλορείτη» δημιουργήθηκε το 2008 και περιέχει έντυπο και ηλεκτρονικό υλικό που δίνει πληροφορίες για τα οροπέδια της Κρήτης και ειδικά για εκείνα του Ψηλορείτη. Στο συνοδευτικό υλικό περιλαμβάνονται κατασκευές και επιτραπέζιο παιχνίδι. Μια ακόμη μουσειοσκευή δημιουργήθηκε το ίδιο έτος (2008) και εστιάζει σε μια περιοχή της Κρήτης, στο δάσος του Ρούβα. Έχει τίτλο «Το μοναδικό δάσος του Ρούβα» και όπως και η προηγούμενη περιέχει έντυπο και ηλεκτρονικό υλικό, επιτραπέζιο παιχνίδι και κατασκευές. Την ίδια χρονιά (2008) σχεδιάστηκε και η μουσειοσκευή «Ο κρητικός αγριόγατος» έχοντας ως στόχο την ανάδειξη της μοναδικότητας και της ιδιαιτερότητας αυτού του ζώου που ζει στα βουνά της Κρήτης. Η μουσειοσκευή περιέχει έντυπο και ψηφιακό ενημερωτικό υλικό, αφίσα και παιχνίδια (θεατρικό παιχνίδι ρόλων, παιχνίδι μάσκας, λεκτικά παιχνίδια κ.α.). Η πρώτη μουσειοσκευή που είχε σχεδιαστεί το έτος 2006 είναι «Η Μουσειοβαλίτσα του Γυπαετού» και αναφέρεται στο Γυπαετό αλλά και σε άλλα αρπακτικά πουλιά. Περιλαμβάνει φυλλάδια δραστηριοτήτων, επιτραπέζιο παιχνίδι, αφίσες, έντυπο και ψηφιακό ενημερωτικό υλικό, αυτοκόλλητα, σελιδοδείκτες και παζλ. Δύο χρόνια μετά (2008) σχεδιάστηκε η μουσειοσκευή «Το υπόγειο ταξίδι του νερού» για να πληροφορήσει το μαθητικό κοινό για την κυκλοφορία του νερού στο υπέδαφος αλλά και για τον υπόγειο υδροφόρο ορίζοντα. Περιέχει έντυπο και ηλεκτρονικό υλικό, κατασκευές και επιτραπέζιο παιχνίδι. Η τελευταία μουσειοσκευή σχεδιάστηκε το 2012 και έχει τίτλο «Προστατεύω τα παιδιά από το σεισμικό και ηφαιστειακό κίνδυνο». Η δημιουργία της είναι ιδιαίτερος σημαντική αφού η Ελλάδα είναι σεισμογενής χώρα και έχει ηφαιστεια ενεργά. Η παραγωγή της μουσειοσκευής έγινε στο πλαίσιο του προγράμματος “RACCE” Raising Earthquake Awareness and Coping Children’s Emotions ENV. A.4 CIVIL PROTECTION No 070401/2010/579066/SUB/C4 (2010-2012). Αξίζει να αναφερθεί ότι μπορούν να τη δανειστούν όχι μόνο σχολεία αλλά και οικογένειες. Η μουσειοσκευή περιέχει επιτραπέζια παιχνίδια, λεκτικά παιχνίδια και παιχνίδια μνήμης καθώς και υλικά για πειράματα³⁵.

Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας

³⁵ Τηλεφωνική επικοινωνία με την κα Κατερίνα Βορεάδου και παραλαβή ηλεκτρονικής επιστολής με πληροφοριακό υλικό στις 05.09.2012.

Το Σωματείο Φίλων του Μουσείου Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας στηρίζοντας το εκπαιδευτικό έργο του Μουσείου και επιδιώκοντας το σεβασμό στο περιβάλλον έχει δημιουργήσει και διακινεί πέντε μουσειοσκευές με την έγκριση του Υπουργείου Παιδείας. Όλες προορίζονται για παιδιά άνω των 10 ετών.

Πιο συγκεκριμένα η μουσειοσκευή «Τα Ηφαίστεια της Ελλάδας» σχεδιάστηκε το 1992 και απευθύνεται σε παιδιά άνω των 10 ετών. Το υλικό που περιέχει είναι: φύλλα εργασίας, δείγματα ηφαιστειακών πετρωμάτων, οπτικοακουστικό υλικό και δώρα για τα παιδιά και τον/την εκπαιδευτικό. Η επόμενη μουσειοσκευή που σχεδιάστηκε το 1994 έχει τίτλο «Τα Ελληνικά Δάση» και απευθύνεται σε παιδιά άνω των 10 ετών. Το υλικό που περιέχει είναι: πανό, φύλλα εργασίας, βιβλίο, καρπούς από δέντρα του δάσους και άλλα, οπτικοακουστικό υλικό και δώρα για τα παιδιά και τον/την εκπαιδευτικό. Μια ακόμη μουσειοσκευή του Μουσείου Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας «Το Έδαφος στηρίζει τη Ζωή» σχεδιάστηκε το 2003 και απευθύνεται σε παιδιά άνω των 10 ετών. Το υλικό που περιέχει είναι: δείγματα διαφορετικών τύπων εδαφών, πανό, φύλλα εργασίας, DVD, οπτικοακουστικό υλικό και δώρα για τα παιδιά και τον/την εκπαιδευτικό. Το 2008 δημιουργήθηκε η μουσειοσκευή «Η Μετανάστευση των Οργανισμών» που απευθύνεται σε παιδιά άνω των 10 ετών. Το υλικό που περιέχει είναι: χάρτες, φύλλα εργασίας, δακτυλίους πουλιών και σήματα για το μαρκάρισμα των θαλασσιών χελωνών, DVD και οπτικοακουστικό υλικό. Τέλος, η μουσειοσκευή «Το Αλάτι της Ζωής» σχεδιάστηκε το 2011 και απευθύνεται σε παιδιά άνω των 10 ετών. Το υλικό που περιέχει είναι: πανό, φύλλα εργασίας, δοχεία με αλάτι από όλο τον κόσμο, DVD, οπτικοακουστικό υλικό και δώρα για τα παιδιά και τον/την εκπαιδευτικό³⁶.

Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Απολιθωμένου Δάσους Λέσβου

Το Σωματείο Φίλων του Μουσείου Φυσικής Ιστορίας Απολιθωμένου Δάσους Λέσβου έχει δημιουργήσει τις ακόλουθες μουσειοσκευές, το έτος 2000, στο πλαίσιο του μέτρου 5.2 του ΕΠΠΕΡ του Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ. Και οι τρεις συνδέονται άμεσα με το

³⁶ Κρεμέζη-Μαργαριτούλη & Μακρίδου-Μαλλούχου 2002, <http://www.filoi-gnhm.gr/template/paketa.php?cmd=resetall>.

Απολιθωμένο Δάσος της Λέσβου, θέλοντας να συμβάλλουν στην ανάδειξη και την προβολή ως μοναδικού στον κόσμο Διατηρητέου Μνημείου της Φύσης.

Η πρώτη μουσειοσκευή έχει τίτλο «Γεώραμα: Η βαλίτσα του Απολιθωμένου Δάσους» και απευθύνεται σε μαθητές/μαθήτριες της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Τα παιδιά γνωρίζουν το απολιθωμένο δάσος και τα απολιθωμένα φυτά όπως επίσης και τη σημερινή χλωρίδα του νησιού. Περιέχει αντίγραφα απολιθωμένων φύλλων, σακούλα με ηφαιστειακή στάχτη, κάρτες, αφίσα, φυλλάδια, cd και οδηγό του Πάρκου Απολιθωμένου Δάσους. Η δεύτερη μουσειοσκευή «Ορυκτά και Πετρώματα της Λέσβου» απευθύνεται σε μαθητές/μαθήτριες της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Τα παιδιά μαθαίνουν για τα ορυκτά και τα πετρώματα του νησιού και βλέπουν τα δείγματα των αντίστοιχων υλικών που περιέχει η μουσειοσκευή. Η τρίτη μουσειοσκευή που διακινείται από το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Απολιθωμένου Δάσους Λέσβου έχει τίτλο «Θεόφραστος: Η βαλίτσα του Ηφαιστείου» απευθύνεται σε μαθητές/μαθήτριες και έχει ως στόχο τη γνωριμία τους με το Απολιθωμένο Δάσος Λέσβου, τα ηφαιστεια, τα ηφαιστειακά πετρώματα και την ηφαιστειακή δραστηριότητα. Περιέχει έντυπο και ηλεκτρονικό ενημερωτικό υλικό (βιβλία, αφίσα, τετράδια εργασιών, cd), δείγματα ορυκτών και πετρωμάτων καθώς και άλλα υλικά για την πραγματοποίηση δραστηριοτήτων και πειραμάτων (μεγεθυντικό φακό, ξύδι, σόδα, άμμο κ.α.)³⁷.

«ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ», Μη κυβερνητική, μη κερδοσκοπική οργάνωση

Η μουσειοσκευή της οργάνωσης ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ «Το βαλιτσάκι της καφέ αρκούδας» εδώ και 15 χρόνια συμβάλλει στη γνωριμία των παιδιών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης με την αρκούδα, το μεγαλύτερο χερσαίο θηλαστικό που ζει στην Ευρώπη. Η μουσειοσκευή αυτή διατίθεται προς πώληση. Περιέχει φύλλα δραστηριοτήτων, υποστηρικτικό ψηφιακό και έντυπο υλικό, παζλ και αφίσες³⁸.

Σύλλογος για την προστασία της θαλάσσιας χελώνας «ΑΡΧΕΛΩΝ»

³⁷ Ζούρος 2002, Ζούρος, Μπεντάνα, & Βαλιάκος 2010, Παιχνίδια Πολιτισμού 2003, <http://www.petrifiedforest.gr/stuff/ Mouseioskeues.html>.

³⁸ http://www.arcturos.gr/el/index.php?option=ozo_content&perform=blogcategory&id=37&Itemid=98, <http://www.biblionet.gr/book/94358>.

Ο Σύλλογος για την προστασία της θαλάσσιας χελώνας ΑΡΧΕΛΩΝ ήταν ο πρώτος φορέας περιβαλλοντικής εκπαίδευσης που δημιούργησε μουσειοσκευή. Πρόκειται για ένα μη κερδοσκοπικό Σωματείο μέλη του οποίου είναι κυρίως νέοι επιστήμονες και φοιτητές. Σήμερα διαθέτει τρία φορητά περιβαλλοντικά πακέτα στον τύπο της μουσειοσκευής όπως αναφέρει η Κρεμέζη-Μαργαριτούλη (2002). Και τα τρία ασχολούνται με τη θαλάσσια χελώνα, με το περιβάλλον μέσα στο οποίο επιβιώνει, αλλά και την αλληλεπίδραση που έχει με τον άνθρωπο.

Η πρώτη μουσειοσκευή που δημιούργησε ο Σύλλογος ΑΡΧΕΛΩΝ «Η Βαλίτσα της Χελώνας», προορίζεται για τα παιδιά της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης γι' αυτό και διατίθεται σε τέσσερα επίπεδα. Έχει ως στόχο όχι μόνο τη γνωριμία με τη θαλάσσια χελώνα αλλά και την ευαισθητοποίηση των παιδιών για το περιβάλλον. Περιέχει πανό, διαφάνειες, έντυπο υλικό, ταινία και δώρα για τους/τις εκπαιδευτικούς και τα παιδιά. Η βαλίτσα αυτή παρουσιάστηκε το 1986 και ταξιδεύει από το 1990 σε όλη την Ελλάδα. Από το 1992 διακινείται μια ακόμη μουσειοσκευή «Η Ζωή στις Ακτές» η οποία χρησιμοποιώντας ως έναυσμα τη χελώνα που έχει ανάγκη και την ξηρά και τη θάλασσα επιχειρεί να ανακαλύψει την ιδιαιτερότητα αυτής της ζωής. Η πιο πρόσφατη μουσειοσκευή «Ψαράδες και Χελώνες» προέκυψε από τη διαπίστωση ότι τα τραύματα των χελωνών προέρχονται κυρίως από τον άνθρωπο. Απευθύνεται σε παιδιά και νέους/νέες ηλικίας 10-18 ετών. Περιέχει έντυπο υλικό, φυλλάδια, πανό, βιβλία, βιντεοταινία, κουτί με αντικείμενα σχετικά με την αλιεία και τις θαλάσσιες χελώνες και δώρο που μένει στο σχολείο³⁹.

Εκπαιδευτικοί φάκελοι από φορείς Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

Αρκετοί φορείς και σύλλογοι που δραστηριοποιούνται κυρίως στον τομέα της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης έχουν σχεδιάσει εκπαιδευτικό υλικό με τη μορφή εκπαιδευτικού φακέλου. Ο τελευταίος διαφοροποιείται από τις μουσειοσκευές καθώς δεν περιέχει τρισδιάστατα αντικείμενα, συνήθως πρωτότυπα ή αντίγραφα που σχετίζονται με μουσειακές συλλογές. Εντούτοις και τα πακέτα αυτά μπορούν να διευκολύνουν τη μαθησιακή διαδικασία. Χρησιμοποιούνται για να καλύψουν τις

³⁹ Κρεμέζη-Μαργαριτούλη 1991, http://www.archelon.gr/contents/aggogi_packets.php?row=row6.

ανάγκες της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και αποτελούν πολύτιμο εργαλείο κατά την εφαρμογή της μεθόδου «project» (Βέμη 2005).

Στην κατηγορία αυτή ανήκουν τα ακόλουθα εκπαιδευτικά πακέτα, τα οποία όπως φαίνεται αφενός μεν προσπαθούν να κάνουν γνωστό στα παιδιά το φυσικό περιβάλλον της Ελλάδας και τη βιοποικιλότητα που τη χαρακτηρίζει, αφετέρου δε να τα ευαισθητοποιήσουν και να τα προβληματίσουν για περιβαλλοντικά ζητήματα που αντιμετωπίζει ο σύγχρονος άνθρωπος και πρέπει να βρει τον τρόπο να τα επιλύσει.

«Οι χαρτογράφοι στο Βέρνο και το Βαρνούντα» και «Δάσος: Πηγή Νερού και Ζωής» έχουν σχεδιαστεί από τη μη κυβερνητική, μη κερδοσκοπική οργάνωση ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ⁴⁰.

Το Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων – Υγροτόπων (ΕΚΒΥ), που ιδρύθηκε ως παράρτημα του Μουσείου Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας διαθέτει το ακόλουθο υλικό: «Εκπαιδευτικό πακέτο για τις Λίμνες Βόλβη και Κορώνεια», «Εκπαιδευτικό πακέτο για το Δάσος της Στροφυλιάς και τη Λιμνοθάλασσα Κοτύχι», «Εκπαιδευτικό πακέτο για τον Σπερχειό ποταμό», «Εκπαιδευτικό πακέτο για τη Λίμνη Στυμφαλία και το Οροπέδιο Φενεού Κορινθίας» και «Εκπαιδευτικό πακέτο για τη Λίμνη Κερκίνη»⁴¹.

Αρκετά εκπαιδευτικά πακέτα προέρχονται από το Κοινοφελές Ίδρυμα WWF Ελλάς: «Ο Θαυμαστός Κόσμος της Βιοποικιλότητας και ο Κάρολος Δαρβίνος», «Το Μέλλον των Δασών Πάρνηθα: Γνωρίζω, Συμμετέχω, Προστατεύω», «Εξερευνώντας το Περιβάλλον της Ευρώπης», «Τα Δάση γύρω από τη Μεσόγειο» και «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στο Δημοτικό Σχολείο»⁴².

Φορητά εκπαιδευτικά πακέτα έχουν δημιουργηθεί και από την Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρία και είναι τα ακόλουθα: «Ο Μαυροπετρίτης μας ταξιδεύει στο Αιγαίο», «Γνωριμία με το Φυσικό Περιβάλλον του Πάρωνα», «Εξόρμηση στη φύση του Ταΰγετου», «Στα μονοπάτια της λιμνοθάλασσας Γιάλοβα» και «Γνωριμία με τη φύση των προστατευόμενων περιοχών: 1. Λιμνών Κορώνειας – Βόλβης, 2. Λίμνης

⁴⁰ <http://www.arcturos.gr/>.

⁴¹ http://www.ekby.gr/ekby/el/EKBY_Publications_el.html.

⁴² http://www.wwf.gr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=168&Itemid=176.

Κερκίνης, 3. Εθνικού Δρυμού Ολύμπου, 4. Χελμού – Βουραϊκού, 5. Υγροτόπων Κοτυχίου – Στροφυλιάς, 6.Καρπάθου – Σαρίας και 7. Εθνικού Δρυμού Αίνου»⁴³.

Εκπαιδευτικά υλικά έχει αναπτύξει και το Μεσογειακό γραφείο πληροφόρησης για το περιβάλλον, τον πολιτισμό και την αειφόρο ανάπτυξη. Αυτά είναι: «Το νερό στη Μεσόγειο», «Τα απορρίμματα στη ζωή μας», «Η τροφή και η διατροφή στη Μεσόγειο», «Youthxchange: Οδηγός για την υπεύθυνη κατανάλωση» και «Το δώρο της βροχής»⁴⁴.

3.2.5. Θεματικά Μουσεία.

Κέντρο Μελέτης Νεώτερης Κεραμικής

Το Κέντρο Μελέτης Νεώτερης Κεραμικής «Ίδρυμα Οικογενείας Γεωργίου Ψαροπούλου» έχει σχεδιάσει δύο μουσειοσκευές σε συνεργασία με τη Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς. Προϋπήρχαν τα αντίστοιχα εκπαιδευτικά προγράμματα που υλοποιούνται στο Κέντρο και οι μουσειοσκευές δημιουργήθηκαν με στόχο να κάνουν γνωστή τη νεοελληνική παραδοσιακή κεραμική και στις ομάδες που δεν μπορούν να επισκεφθούν το Μουσείο. Η μουσειοσκευή με τίτλο «Η τέχνη του πηλού» δημιουργήθηκε το 1997 και έκτοτε δανείζεται. Σκοπός είναι η γνωριμία των παιδιών του δημοτικού σχολείου με τις τεχνικές κατασκευής των κεραμικών αντικειμένων. Περιέχει έντυπα, αντικείμενα σε μικρογραφία και διαφορετικά είδη χρώματος και πηλού. Πιο εξειδικευμένο θέμα της κεραμικής πραγματεύεται η μουσειοσκευή «Με αφορμή μια στάμνα» που απευθύνεται σε παιδιά του δημοτικού σχολείου και πιο συγκεκριμένα των τάξεων Δ', Ε' και Στ'. Δημιουργήθηκε το 1997 και δανείζεται. Τα παιδιά μελετούν τη στάμνα το κατεξοχόν αγγείο για την αποθήκευση και τη μεταφορά υγρών και την πορεία του στο χρόνο. Περιέχει εποπτικό υλικό, έντυπα και αντικείμενα σε σμίκρυνση⁴⁵.

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού

⁴³ http://www.ornithologiki.gr/page_cn.php?tID=1358&aID=382.

⁴⁴ http://www.mio-ecsde.org/epeaek09/ngo_14_mio-ecsde.html.

⁴⁵ Κατσαούνη 2002, Παιχνίδια Πολιτισμού 2003, http://www.yppo.gr/6/g6151.jsp?obj_id=1915

Με το ίδιο σκεπτικό που προαναφέρθηκε για τις μουσειοσκευές του Εβραϊκού Μουσείου της Ελλάδος μπορεί να προσεγγιστεί και η μουσειοσκευή του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού «Μια βαλίτσα γεμάτη αναμνήσεις». Είναι θετικό που ήδη δύο μουσεία διαφορετικά μεταξύ τους ασχολούνται με ζητήματα που συμβάλλουν στην καταπολέμηση ρατσιστικών τάσεων και στην επακόλουθη αλλαγή στάσης.

Το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού λοιπόν έχει σχεδιάσει τη μουσειοσκευή «Μια βαλίτσα γεμάτη αναμνήσεις» που απευθύνεται σε μαθητές/μαθήτριες και έχει ως στόχο να προσεγγίσει την προσφυγιά, ένα κοινωνικό πρόβλημα της εποχής μας μέσα από τα μάτια του μικρασιάτη πρόσφυγα που αναζητά μια νέα πατρίδα. Περιέχει εποπτικό υλικό, αντικείμενα και φάκελο με δραστηριότητες.

Επίσης σχεδιάζεται μια ακόμη μουσειοσκευή «Αναζητώντας το Υγρό χρυσάφι», που βασίζεται στο ομώνυμο εκπαιδευτικό πρόγραμμα με θέμα το ελληνικό ελαιόλαδο. Θα έχει τη μορφή παιχνιδιού και θα περιέχει εποπτικό υλικό⁴⁶.

Ολυμπιακό Μουσείο Θεσσαλονίκης και Μουσείο Σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων

Οι αρχαίοι Έλληνες έδιναν ιδιαίτερη σημασία στην άθληση του σώματος. Δύο Μουσεία που ασχολούνται με το θέμα αυτό δημιούργησαν αντίστοιχες μουσειοσκευές, τόσο για να κάνουν γνωστή την ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων, όσο και για να δείξουν την αξία που έχει η άθληση για τη σωματική και πνευματική υγεία του ατόμου. Απευθύνονται δε σε διαφορετικές ηλικιακές ομάδες καλύπτοντας ευρύτερο ηλικιακό φάσμα.

Το Ολυμπιακό Μουσείο Θεσσαλονίκης έχει σχεδιάσει και δανείζει τη μουσειοσκευή, με τίτλο «Ολυμπιακοί Αγώνες – Παγκόσμιο γεγονός, Αθήνα 1896 – Λονδίνο 2012. Γνωρίζω τους Ολυμπιακούς Αγώνες στο σχολείο μου». Απευθύνεται στους μαθητές και στις μαθήτριες του νηπιαγωγείου και του δημοτικού σχολείου. Στόχο έχει την προσέγγιση των Ολυμπιακών Αγώνων διαθεματικά και διαχρονικά.

⁴⁶ Πετροπούλου & Αλεξάκη 2005, <http://www.fhw.gr/cosmos/friends/issues/16/pg4.html>.

Στο υλικό που περιέχει περιλαμβάνονται αφίσες και μασκότ, μετάλλια και ολυμπιακές δάδες⁴⁷.

Από το Μουσείο Σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων προέρχεται η ακόλουθη μουσειοσκευή: «Ολυμπιακοί Αγώνες». Απευθύνεται σε παιδιά 9 έως 14 ετών και έχει ως στόχο τη γνωριμία των παιδιών με τους Ολυμπιακούς Αγώνες διαχρονικά και τη συνειδητοποίηση της αξίας του αθλητισμού για τη σωματική και πνευματική ανάπτυξη του ανθρώπου. Αποτελείται από τέσσερις ενότητες και περιέχει οπτικοακουστικό υλικό, φωτογραφίες, φυλλάδια και παιχνίδια. Η μουσειοσκευή έχει σχεδιαστεί από το Ελληνικό Παιδικό Μουσείο. Η μελέτη της ξεκίνησε το 1995 σε συνεργασία με την Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων και από το 1997 άρχισε ο δανεισμός της. Το 2001 η μουσειοσκευή παραδόθηκε στη Διεθνή Ολυμπιακή Ακαδημία που είναι υπεύθυνη για το Μουσείο⁴⁸.

Εβραϊκό Μουσείο της Ελλάδος

Οι μουσειοσκευές που προέρχονται από το Εβραϊκό Μουσείο της Ελλάδος πραγματεύονται θέματα που συχνά μένουν στο περιθώριο καθώς έχουν συνήθως επετειακό χαρακτήρα. Επίσης θα μπορούσαν να προάγουν τη διαπολιτισμικότητα, το σεβασμό και την αποδοχή του διαφορετικού που είναι και ζητούμενο στην εποχή μας καθώς συχνά βλέπουν το φως της δημοσιότητας περιστατικά εκδήλωσης ρατσιστικών συμπεριφορών. Η πρώτη μουσειοσκευή «Κρυμμένα παιδιά στην Ελλάδα της Κατοχής» δημιουργήθηκε στο πλαίσιο της ομώνυμης έκθεσης του Εβραϊκού Μουσείου και απευθύνεται στο μαθητικό κοινό. Παρουσιάζονται οι ιστορίες των κρυμμένων παιδιών, γίνεται αναφορά σε σημερινές γενοκτονίες και σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η δεύτερη μουσειοσκευή «Το Ολοκαύτωμα των Ελλήνων Εβραίων, 1941-‘44» δημιουργήθηκε στο πλαίσιο της ομώνυμης περιοδεύουσας έκθεσης που παρουσιάστηκε το 2005 και απευθύνεται κυρίως σε μαθητές/μαθήτριες

⁴⁷ <http://www.olympicmuseum-thessaloniki.org/>.

⁴⁸ Καλεσοπούλου 2002.

γυμνασίου. Στόχο έχει τον εμπλουτισμό το αναλυτικού προγράμματος και την εξέταση συναφών ιστορικών θεμάτων⁴⁹.

3.2.6. Παιδοκεντρικά Μουσεία.

Τα τρία επόμενα Μουσεία θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν παιδοκεντρικά καθώς ασχολούνται μέσω των συλλογών τους και των δραστηριοτήτων τους με τα παιδιά και την παιδική ηλικία.

Ελληνικό Παιδικό Μουσείο

Το Ελληνικό Παιδικό Μουσείο εγκαινιάστηκε στα τέλη του 1994 και μέσα στην επόμενη διετία άρχισε και την παραγωγή μουσειοσκευών. Μέχρι σήμερα έχει δημιουργήσει 8 μουσειοσκευές με ποικίλα θέματα που ακολουθούν τον πολυθεματικό χαρακτήρα του ίδιου του Μουσείου. Τα θέματα με τα οποία έχει ασχοληθεί είναι η διατροφή («Μεγαλώνω με γάλα, γαλακτοκομικά και άλλα», «Από τη θεά Δήμητρα... στα δημητριακά», «Η Ελιά και το Ελαιόλαδο»), η στοματική υγεία («Τα Δόντια μας»), η παράδοση («Ο Καραγκιόζης»), επιστήμη («Φυσαλίδες» και «Τα Ιάματα του Ασκληπιού») και η ευαισθητοποίηση για το περιβάλλον («Ανακυκλωπράγματα»). Οι μουσειοσκευές απευθύνονται σε παιδιά ηλικίας 4 έως 12 ετών.

Πιο συγκεκριμένα η μουσειοσκευή «Τα Δόντια μας» δημιουργήθηκε το 1997 και ανανεώθηκε το 1999. Απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας 4-12 ετών. Σκοπός της είναι η εξοικείωση με τη στοματική κοιλότητα και τις λειτουργίες των δοντιών και η ευαισθητοποίηση για το ρόλο της διατροφής στη στοματική υγεία. Η επόμενη μουσειοσκευή «Μεγαλώνω με γάλα, γαλακτοκομικά και άλλα» δανείζεται σε σχολεία από το 2003 και απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας 4-12 ετών. Στη μουσειοσκευή αυτή το γάλα προσεγγίζεται διαθεματικά: μέσω της διατροφής, της παραγωγής του, της τέχνης και των επαγγελμάτων που σχετίζονται με αυτό και τα παράγωγά του. Θέμα τη διατροφή έχει και η μουσειοσκευή «Η Ελιά και το Ελαιόλαδο» που σχεδιάστηκε

⁴⁹ Τρέβεζα-Σούση 2002, http://www.jewishmuseum.gr/gr/education/holocaust_education/classroom_workshop.html.

το 1999 και είναι για παιδιά ηλικίας 4-12 ετών. Η διαδρομή που ξεκινά από τον ελαιώνα για να καταλήξει στο πιάτο βοηθά στην ανακάλυψη των ιδιοτήτων της ελιάς, του ελαιολάδου και της διατροφικής τους αξίας. Μια ακόμη μουσειοσκευή «Τα Ιάματα του Ασκληπιού» απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας 4-12 ετών. Στόχο έχει να γνωρίσουν τα παιδιά το επάγγελμα του φαρμακοποιού και την εξέλιξη της επιστήμης αυτής από τα αρχαία χρόνια μέχρι τα σημερινά. Ιδιαίτερα πρωτότυπο είναι το θέμα της μουσειοσκευής «Φυσαλίδες» που δημιουργήθηκε το 1997 και προορίζεται για παιδιά ηλικίας 4-12 ετών. Πειράματα με νερό και σαπούνι οδηγούν σε ένα ταξίδι στην επιστήμη και στην τέχνη. Με αφορμή ένα ζήτημα περιβαλλοντικής σημασίας που απασχολεί σήμερα τον άνθρωπο δημιουργήθηκε το 1997 η μουσειοσκευή «Ανακυκλωπράγματα» που απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας 4-12 ετών. Στόχος είναι η ευαισθητοποίηση για την ανακύκλωση και την προστασία του περιβάλλοντος. Γίνεται η διάκριση μεταξύ της επαναχρησιμοποίησης και της ανακύκλωσης. Η μουσειοσκευή «Από τη θεά Δήμητρα... στα δημητριακά» είναι για παιδιά ηλικίας 4-12 ετών. Στόχο έχει να γνωρίσουν τα παιδιά την πορεία που ακολουθούν τα δημητριακά από το χωράφι ως το σπίτι, να πειραματιστούν με συνταγές μαγειρικής με βάση τα δημητριακά και να ανακαλύψουν τη διατροφική τους αξία. Τέλος, η μουσειοσκευή «Ο Καραγκιόζης» δημιουργήθηκε το 2000 και προορίζεται για παιδιά ηλικίας 3-6 ετών. Στόχος είναι η γνωριμία των παιδιών με το θέατρο σκιών⁵⁰.

Μουσείο Ελληνικής Παιδικής Τέχνης

Είναι το δεύτερο Μουσείο της παρούσας έρευνας που ασχολείται αποκλειστικά με παιδιά, ηλικίας 5 έως 14 ετών, εκθέτοντας έργα ζωγραφικής και κατασκευές τους με στόχο την ανάδειξη της αξίας, αλλά και της μοναδικότητας της παιδικής τέχνης είναι το Μουσείο Ελληνικής Παιδικής Τέχνης. Έχει δε σχεδιάσει τέσσερις μουσειοσκευές, που απευθύνονται σε μαθητές/μαθήτριες νηπιαγωγείου αλλά και όλων των τάξεων του δημοτικού σχολείου και πραγματεύονται θέματα που είναι οικεία και προσιτά στα παιδιά.

⁵⁰ Παπαδοπούλου 2002, <http://www.hcm.gr/BIGFrame/BIGFramesMainFirstPage.asp?LANG=GR>.

Οι μουσειοσκευές που έχει σχεδιάσει είναι οι ακόλουθες: «Ανθρώπινη μορφή», «Ζωγραφίζω τη θάλασσα», «Ζωγραφίζω το δέντρο» και «Ζωγραφίζω το ζώο». Όλες περιέχουν υλικό για την ενημέρωση του εκπαιδευτικού, προτάσεις για την αξιοποίηση του υλικού, φωτογραφίες και διαφάνειες, φυλλάδιο για τα παιδιά, προτεινόμενα υλικά για να ζωγραφίσουν, λογοτεχνικά και ποιητικά αποσπάσματα και μουσική⁵¹.

Μουσείο Παιδικής Ηλικίας «Ο ΣΤΑΘΜΟΣ»

Ακόμη ένα Μουσείο αφιερωμένο στα παιδιά, αλλά περιφερειακό αυτή τη φορά, το Μουσείο Παιδικής Ηλικίας «Ο ΣΤΑΘΜΟΣ», παράρτημα του Πελοποννησιακού Λαογραφικού Ιδρύματος έχει δημιουργήσει τη μουσειοσκευή «Φτιάχνοντας το Πουκάμισο». Το Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα από την ίδρυσή του είναι ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένο ως προς τον εκπαιδευτικό ρόλο των μουσείων, γι' αυτό και είναι από τα πρώτα που δραστηριοποιήθηκαν στον τομέα αυτό. Αποτέλεσμα των προσπαθειών του είναι και η ίδρυση του Μουσείου Παιδικής Ηλικίας «Ο ΣΤΑΘΜΟΣ» που πραγματοποιήθηκε με τη συνεργασία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Η μουσειοσκευή «Φτιάχνοντας το Πουκάμισο» σχεδιάστηκε το 1998 και απευθύνεται σε μαθητές/μαθήτριες του δημοτικού σχολείου. Η πορεία του ενδύματος ζωντανεύει από το δέρμα ζώου των πρώτων ανθρώπων ως το νεοελληνικό πουκάμισο. Στο εποπτικό υλικό περιλαμβάνονται κείμενα, διαφάνειες και patron⁵².

3.2.7. Άλλοι φορείς.

Μουσειοσκευές δημιουργούνται επίσης στο πλαίσιο Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων και στο πλαίσιο μαθημάτων Μεταπτυχιακών Προγραμμάτων όπως είναι οι δύο μουσειοσκευές που αναλύονται πιο κάτω:

⁵¹ Σταμάτη 2002β, <http://www.childrensmuseum.gr/mouseioskeues.html>.

⁵² Παιχνίδια Πολιτισμού 2003, http://www.pli.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=85&Itemid=94.

Πρόγραμμα Σωκράτης «Η Μουσειακή Αγωγή ως μέθοδος διδασκαλίας της γλώσσας»

Το πρόγραμμα αυτό υλοποιήθηκε ταυτόχρονα σε τρεις χώρες στην Ελλάδα, στη Γερμανία και στην Ισπανία από 01.09.1997 έως 31.08.1999. Στόχο είχε την παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού για πολυπολιτισμικά σχολικά περιβάλλοντα, συνδέοντας τη Μουσειακή με τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Προορίζονταν για παιδιά μεταναστών και προσφύγων που οι οικογένειές τους αντιμετώπιζαν κοινωνικό αποκλεισμό. Στην Ελλάδα συμμετείχαν παιδιά Πόντιων ομογενών από την πρ. ΕΣΣΔ.

Ως εκ τούτου δημιουργήθηκε μουσειοσκευή με θέμα την ιστορική διαδρομή και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των κοινοτήτων των Ποντίων. Τα αντικείμενα της μουσειοσκευής συνδέονται με τα εκθέματα του Μουσείου Ποντιακού Ελληνισμού. Προορίζεται για παιδιά 8-15 ετών. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να γνωρίσουν τα παιδιά τον Ποντιακό πολιτισμό, για να προετοιμαστούν για επίσκεψη στο Μουσείο Ποντιακού Ελληνισμού ή, τέλος, ως ανατροφοδότηση και αξιολόγηση της επίσκεψης στο Μουσείο. Περιέχει ενημερωτικό υλικό για τον/την εκπαιδευτικό, χάρτη, μικροδιαφάνειες, ποντιακή λύρα, κούκλα με παραδοσιακή στολή και ψηφιακό υλικό⁵³.

Τα Αρχεία πάνε σχολείο... Μια πρόταση μουσειοσκευής για τα Γενικά Αρχεία του Κράτους

Η μουσειοσκευή δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του μαθήματος Μελέτες Περιπτώσεων του Διατμηματικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Μουσειακές Σπουδές» του Πανεπιστημίου Αθηνών. Απευθύνεται σε μαθητές της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και έχει ως στόχο την εξοικείωση των μαθητών και των μαθητριών με τη διαχείριση αρχειακού υλικού και την επεξεργασία πρωτογενών ιστορικών πηγών. Περιέχει παιχνίδια με κάρτες και εποπτικό υλικό. Μπορεί να συνδεθεί και να αξιοποιηθεί στο πλαίσιο της διδασκαλίας της Ιστορίας των Νεότερων Χρόνων⁵⁴.

Εκδόσεις Καλειδοσκόπιο

⁵³ <http://web.cc.uoa.gr/~mardid/mar/mar73.html>.

⁵⁴ Γιαννίκου, Ζαχαροπούλου & Λιάσκα 2007.

Υπάρχουν επίσης μουσειοσκευές που διατίθενται προς πώληση. Αυτές είναι οι τρεις που ακολουθούν από τις εκδόσεις Καλειδοσκόπιο. Το θετικό στην περίπτωση αυτή είναι ότι το υλικό παραμένει στο σχολείο και δεν υπάρχει η πίεση του χρόνου για την επεξεργασία του. Μειονέκτημα είναι το κόστος απόκτησής τους, που όμως δεν είναι απαγορευτικό. Εξάλλου μόνο οι μουσειοσκευές των δημόσιων μουσείων διατίθενται δωρεάν, ενώ για εκείνες που προέρχονται από ιδιωτικά μουσεία υπάρχει κόστος δανεισμού.

Η πρώτη μουσειοσκευή των εκδόσεων Καλειδοσκόπιο «Το κουτί της γραφής: Πάνω σε τι και με τι...» έχει σχεδιαστεί από την Επίκουρη Καθηγήτρια του ΠΤΔΕ του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας Βασιλική Βέμη. Απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας 4 έως 6 ετών. Το θέμα της γραφής αντιμετωπίζεται ολιστικά. Το κουτί περιέχει κηρωμένη πινακίδα, μπρούντζινο αντίγραφο αρχαίου «στύλου», δείγμα αιγυπτιακού παπύρου, γραφίδα από καλάμι, μεταλλική πένα του '50, στυπόχαρτο, δείγμα ρυζόχαρτου, κινέζικο πινέλο, καρτέλες, αφίσα, ανθολόγιο και βιβλίο για τον δάσκαλο⁵⁵. Η δεύτερη μουσειοσκευή «Ένα κουτί γεμάτο νερό» έχει σχεδιαστεί από τη Νέλλη Κουσκολέκα, χημικό. Απευθύνεται σε παιδιά του Δημοτικού Σχολείου. Έχει ως στόχο την παρουσίαση του νερού όχι μόνο ως πηγή ζωής, αλλά επιδιώκει να δείξει και τον τρόπο που παρουσιάζεται στην τέχνη, στους μύθους, στα παραμύθια και στις παραδόσεις. Περιέχει έντυπο ενημερωτικό υλικό, παιχνίδι, αφίσα, χαρτοκατασκευή, υλικό για πειράματα και CD μουσικής⁵⁶. Τέλος, η τρίτη μουσειοσκευή «Έδαφος – Ένας ολόκληρος κόσμος» έχει σχεδιαστεί από τις Νέλλη Κουσκολέκα, χημικό και Άννα Ταμπούκου, γεωπόνο - εκπαιδευτικό. Απευθύνεται σε παιδιά 9 έως 14 ετών. Έχει ως στόχο να συμβάλει στην Περιβαλλοντική Αγωγή προσεγγίζοντας σφαιρικά την έννοια του εδάφους. Περιέχει έντυπο ενημερωτικό υλικό, σακουλάκι με ντόπιους σπόρους σιταριού, παστίλιες εδάφους, φύλλα πεχαμετρικού χαρτιού για διεξαγωγή πειραμάτων, αφίσα και DVD⁵⁷.

⁵⁵ <http://www.kaleidoscope.gr/index.php/kouti-tis-grafis.html>

⁵⁶ <http://www.kaleidoscope.gr/index.php/kouti-tou-nerou.html>

⁵⁷ <http://www.kaleidoscope.gr/index.php/edafos.html>

3.3. Αξιολόγηση μουσειοσκευών.

Το αμείωτο ενδιαφέρον για την παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού στον τύπο της μουσειοσκευής θα πρέπει επίσης να συνοδεύεται από την αξιολόγησή του γιατί μέσω αυτής το υλικό που θα παράγεται θα ανταποκρίνεται καλύτερα στις εκπαιδευτικές ανάγκες των παιδιών. Κάτι τέτοιο όμως δεν έχει γίνει ακόμη συστηματικά. Συνήθως τη μουσειοσκευή συνοδεύει ένα ερωτηματολόγιο με στόχο τον εμπλουτισμό και τη βελτίωση των μουσειοσκευών με βάση τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών (Σταμάτη 1991: 38, Κρεμέζη-Μαργαριτούλη 1991: 42). Όμως ακόμη και όταν υπάρχει έντυπο αξιολόγησης δεν είναι γνωστό αν επιστρέφεται πάντα συμπληρωμένο ή σε τι ποσοστό. Η μόνη σχετική αναφορά που υπάρχει προέρχεται από την ΥΣΜΑ (Χατζηασλάνη 1994: 11) που αναφέρει ότι όλες οι μουσειοσκευές συνοδεύονται από ερωτηματολόγιο το οποίο επιστρέφεται συμπληρωμένο. Και σε πιο πρόσφατη αναφορά της (Χατζηασλάνη 2002γ: 228) σημειώνει ότι στην ΥΣΜΑ έχουν καταρτίσει αρχείο εκπαιδευτικών με στοιχεία των σχολείων και των διδασκόντων στο οποίο καταγράφονται τόσο οι μουσειοσκευές που έχουν δανειστεί όσο και τα εκπαιδευτικά προγράμματα στα οποία έχουν συμμετάσχει.

Επομένως, από την επεξεργασία των στοιχείων που συγκεντρώνουν θα μπορούσαν να προκύψουν σημαντικά συμπεράσματα όπως π.χ. για τα σχολεία και αντίστοιχα τις γεωγραφικές περιοχές που δείχνουν ενδιαφέρον για το δανεισμό μουσειοσκευών. Αυτό ίσως οδηγούσε περαιτέρω και στην προσπάθεια προσέγγισης όσων δεν αξιοποιούν τη χρήση των μουσειοσκευών, αφού βέβαια διερευνηθούν πρώτα οι λόγοι για τους οποίους συμβαίνει αυτό.

Φυσικά, όπως αναφέρει και η Χοντολίδου (2010: 370) η αξιολόγηση δεν πρέπει να περιορίζεται μόνο σε έρευνες «ποσοτικού» τύπου με τη χρήση κλειστών δομημένων ερωτηματολογίων και τη συγκέντρωση στατιστικών στοιχείων, αλλά είναι αναγκαίες και άλλου είδους ερευνητικές προσεγγίσεις που ανήκουν στις λεγόμενες «ποιοτικές έρευνες» και είναι δυνατόν να περιλαμβάνουν αδόμητες συνεντεύξεις, αυτοαξιολογήσεις, εθνολογικές παρατηρήσεις κ.α.

Τέλος, έρευνες πρέπει να εκπονηθούν με σκοπό τη διερεύνηση των επιθυμιών τόσο των εκπαιδευτικών όσο και των μαθητών/μαθητριών και των δύο βαθμίδων εκπαίδευσης σε σχέση με τα θέματα ή το υποστηρικτικό υλικό των μουσειοσκευών

(έντυπο, ψηφιακό, παιχνίδια) αλλά και για την επίλυση πρακτικών ζητημάτων όπως λόγου χάριν πόσες μέρες θα ήθελαν οι εκπαιδευτικοί να μπορούν να δανείζονται το υλικό.

3.4. Συμπεράσματα.

Για την παρούσα εργασία μελετήθηκαν συνολικά 102 μουσειοσκευές από 29 μουσεία και φορείς που δραστηριοποιούνται στον τομέα σχεδιασμού και διάθεσης μουσειοσκευών. Όπως φαίνεται από την πρώτη σχολική χρονιά 1987-1988 που άρχισε η διάθεση των πρώτων μουσειοσκευών σε σχολικές ομάδες μέχρι και σήμερα υπάρχει αδιάκοπη συνέχεια που αποδεικνύει τη χρησιμότητα του υλικού και το ενδιαφέρον των εμπλεκόμενων μερών.

Η χρήση των μουσειοσκευών όπως και η οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων στα ελληνικά μουσεία ξεκίνησε με μεγάλη καθυστέρηση σε σχέση με τα μουσεία της Ευρώπης και της Αμερικής. Η αποδοχή και η επιτυχία των εκπαιδευτικών προγραμμάτων υπαγόρευσε και τη δημιουργία των μουσειοσκευών γιατί αφενός μεν δεν μπορούσε να εξυπηρετηθεί ο μεγάλος αριθμός των σχολείων που ήθελαν να συμμετέχουν στα εκπαιδευτικά προγράμματα, αφετέρου δε γιατί τα μουσεία έλαβαν υπόψη και το μαθητικό κοινό που δεν μπορούσε να συμμετάσχει κυρίως λόγω απόστασης.

Ενδεικτική είναι η διαφορετικότητα των φορέων που διαθέτουν μουσειοσκευές. Μουσεία της πρωτεύουσας, αλλά και της περιφέρειας, δημόσια και ιδιωτικά, σωματεία συνδέσμων φίλων μουσείων, εφορείες αρχαιοτήτων και περιβαλλοντικοί σύλλογοι έδειξαν και εξακολουθούν να δείχνουν ενδιαφέρον για να μετέχουν στο εγχείρημα και να προσεγγίσουν ομάδες παιδιών που αδυνατούν να τους επισκεφθούν στο χώρο τους.

Φυσικά οι μουσειοσκευές μπορούν να χρησιμοποιηθούν και από άλλους φορείς και όχι μόνο από τις σχολικές ομάδες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι μουσειοσκευές του Λαογραφικού Ιστορικού Μουσείου Λάρισας. Όπως αναφέρει η Κόντσα (2010) χρησιμοποιούνται εδώ και χρόνια από το Κέντρο Πολιτιστικής Κληρονομιάς Αμπελακίων ως υποστηρικτικό υλικό για την υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

Παρόλο που υπάρχει ποικιλία θεμάτων, εντούτοις ορισμένα από αυτά φαίνεται πως είναι πιο δημοφιλή γι' αυτό και έχουν δημιουργεί αντίστοιχες μουσειοσκευές από διαφορετικά Μουσεία και φορείς. Αξίζει να αναφερθεί ότι τα θέματα αυτά δεν περιλαμβάνονταν στις πρώτες μουσειοσκευές που δημιουργήθηκαν.

Το πιο δημοφιλές θέμα είναι και το πιο απαραίτητο για την επιβίωση του ανθρώπου και κάθε ζώντος οργανισμού: η τροφή/διατροφή. Τις περισσότερες μουσειοσκευές πάνω στο ζήτημα αυτό προσφέρει το Παιδικό Μουσείο (Μεγαλώνω με γάλα, γαλακτοκομικά και άλλα, Η Ελιά και το Ελαιόλαδο, Από τη θεά Δήμητρα... στα δημητριακά. Ενώ και η μουσειοσκευή Τα Δόντια μας έχει ως στόχο την ευαισθητοποίηση των παιδιών για το ρόλο της διατροφής σε σχέση με τη στοματική υγεία). Έχουν ακόμη δημιουργήσει σχετικές μουσειοσκευές: το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού (Αναζητώντας το Υγρό χρυσάφι –για το ελαιόλαδο-), το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας (Το Αλάτι της Ζωής), το Εθνολογικό Μουσείο Θράκης (Ο Νόστιμος Έβρος ταξιδεύει), το Τοπικό Μουσείο Μηλεών Πηλίου (Η ελιά και το λάδι, Από το στάρι στο ψωμί), το Ιστορικό Λαογραφικό και Φυσικής Ιστορίας Μουσείο Κοζάνης (Ο κύκλος του ψωμιού). Με τον ίδιο τίτλο και περιεχόμενο έχει σχεδιάσει μουσειοσκευή και το Ιστορικό Μουσείο Κρήτης. Αυτό προφανώς συμβαίνει γιατί στα αντίστοιχα μουσεία αφενός μεν υπάρχουν υλικά κατάλοιπα που μπορούν να υποστηρίξουν τη δημιουργία μουσειοσκευής με το θέμα αυτό, αφετέρου δε είναι εύκολη η δημιουργία αντικειμένων καθώς και οι δύο μουσειοσκευές αναφέρουν ότι περιέχουν αντικείμενα σε μικρογραφία. Αλλά και η ΚΕ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων ασχολήθηκε με τη διατροφή (Η ελιά και το λάδι. Μια μέρα στην ΑΒΕΑ). Επομένως, ειδικά η ελιά και το ψωμί ως βασικά τρόφιμα της ελληνικής διατροφικής παράδοσης κατέχουν εξέχουσα θέση στις προτιμήσεις των Μουσείων και ειδικά των Ιστορικών – Λαογραφικών Μουσείων.

Εξίσου δημοφιλές είναι το θέμα της ενδυμασίας και της κατασκευής ενδυμάτων, με το οποίο έχουν ασχοληθεί η Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης (Αρχαία ελληνική ενδυμασία), το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης με δύο μουσειοσκευές (Ένα εργαλείο που το 'λέγαν αργαλειό και Το κέντημα είναι

γλέντημα), το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης (Το ένδυμα στην αρχαία Ελλάδα⁵⁸), το Μουσείο Παιδικής Ηλικίας «Ο ΣΤΑΘΜΟΣ» (Φτιάχνοντας το πουκάμισο), το Λαογραφικό – Ιστορικό Μουσείο Λάρισας (Ελληνικές Παραδοσιακές Φορεσιές ή Φορεσιές του τόπου μας – μαθαίνω για την ελληνική φορεσιά και Τάκου-τάκου ο αργαλειός μου) και η ΚΕ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (Νήμα, ύφανση, ένδυμα).

Τέλος, η γραφή και η ιστορία της έχει απασχολήσει το Μουσείο Μπενάκη (Γλώσσα και γραφή), την ΚΕ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (Από τον πάπυρο στο τυπωμένο βιβλίο: ένα δίγλωσσο λεξικό), το ΥΠΠΟ μέσω του ΤΕΠ(Ε) (Στα ίχνη της Γραφής: η ιστορία της γραφής και της γλώσσας στον Ελλαδικό χώρο) και τις εκδόσεις Καλειδοσκόπιο (Το κουτί της γραφής: Πάνω σε τι και με τι...).

Ως προς το ζήτημα της αναβάθμισης των μουσειοσκευών φαίνεται πως μέχρι στιγμής αυτή περιελάμβανε κυρίως την επίλυση πρακτικών ζητημάτων όπως η μείωση του βάρους ή του όγκου της μουσειοσκευής. Πλέον, όμως καλό θα ήταν κατά την αναβάθμιση ή το σχεδιασμό των μουσειοσκευών να αξιοποιούνται και οι δυνατότητες που παρέχουν οι νέες τεχνολογίες. Η παρούσα μελέτη είναι επίσης δυνατό να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι τα αρχαιολογικά μουσεία της χώρας ως δημόσιοι φορείς υστερούν στην παραγωγή υλικού στον τύπο της μουσειοσκευής. Θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι αυτό οφείλεται στην έλλειψη πόρων τόσο σε οικονομικό επίπεδο όσο και σε έμπυχο δυναμικό. Αντίθετα πιο ευέλικτοι φαίνεται να είναι οι φορείς που δεν είναι αμιγώς δημόσιοι και φυσικά όσοι είναι ιδιωτικοί. Βέβαια το μειονέκτημα στους τελευταίους είναι ότι υπάρχει κόστος δανεισμού των μουσειοσκευών, ενώ αντίθετα οι δημόσιοι φορείς όχι μόνο διαθέτουν τις μουσειοσκευές δωρεάν αλλά σε κάποιες περιπτώσεις όπως η Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης τις δωρίζει έχοντας εξασφαλίσει χορηγίες για το σκοπό αυτό. Ίσως αυτός να είναι και ο ουσιαστικός λόγος που τα δημόσια μουσεία αδυνατούν να δημιουργήσουν αντίστοιχο υλικό αφού αφενός μεν θα πρέπει να επωμιστούν το κόστος κατασκευής, αφετέρου δε θα πρέπει να διαθέτουν δωρεάν τις μουσειοσκευές.

⁵⁸ Η μουσειοσκευή αυτή είναι η ίδια που διακινεί και η Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης «Αρχαία ελληνική ενδυμασία» καθώς σχεδιάστηκε από κοινού γι' αυτό και δανείζεται και από τα δύο Μουσεία.

Κεφάλαιο 4. Ο σχεδιασμός της μουσειοσκευής.

Έναυσμα για τη δημιουργία της μουσειοσκευής αποτέλεσε το γεγονός ότι αντίστοιχο υλικό δεν έχει δημιουργηθεί για καμιά από τις μόνιμες εκθέσεις του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης.

Στόχος της μουσειοσκευής είναι μέσω του εκπαιδευτικού υλικού που θα περιέχει (ψηφιακό, έντυπο και τρισδιάστατα αντικείμενα-αντίγραφα) να γνωρίσουν τα παιδιά όψεις της ζωής στην αρχαία Μακεδονία. Συγκεκριμένα η επεξεργασία των περιεχομένων της μουσειοσκευής μπορεί να αξιοποιηθεί στα παρακάτω πλαίσια:

- α) στην εξ αποστάσεως γνωριμία με το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης⁵⁹ και κυρίως στη μελέτη και την επεξεργασία των επιλεγμένων θεματικών ενοτήτων της προαναφερθείσης μόνιμης έκθεσής του,
- β) στη συναισθηματική και γνωστική προετοιμασία των παιδιών για μια επικείμενη επίσκεψη στη μόνιμη έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης: «Η Μακεδονία από τον 7^ο αι. π.Χ. ως την ύστερη αρχαιότητα» και
- γ) στην εμπέδωση ή και την περαιτέρω επεξεργασία των επιλεγμένων θεματικών ενοτήτων έχοντας προηγηθεί η εκπαιδευτική επίσκεψη των παιδιών στην πιο πάνω αναφερθείσα μόνιμη έκθεση του ΑΜΘ.

4.1. Η επιλεγμένη θεματική ενότητα.

Η μόνιμη έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης που επιλέχθηκε έχει τίτλο: «Η Μακεδονία από τον 7^ο αι. π.Χ. ως την ύστερη αρχαιότητα» και διαρθρώνεται γύρω από τους ακόλουθους άξονες (Γραμμένος 2007):

1. Ο χώρος.
2. Ο χρόνος.
3. Η κοινωνική και πολιτική οργάνωση (πληθυσμός και κοινωνικές τάξεις, δουλεία, διοίκηση – δίκαιο – θεσμοί, ο στρατός, η εκπαίδευση, ο αθλητισμός).

⁵⁹ Είναι δικαίωμα όλων των μαθητών/τριών να έχουν πρόσβαση στην πολιτιστική κληρονομιά όπως αναφέρει και η Ζαφειράκου (2000). Όμως κάποιοι αποκλείονται λόγω πρακτικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών παραγόντων, γι' αυτό και τα μουσεία μέσω των μουσειοσκευών επιχειρούν να προσεγγίσουν όσους αδυνατούν να τα επισκεφθούν (Swain 2002:32, Swift & Wilkinson 1999:59).

4. Οικονομία και επικοινωνία (αγροικίες, ζωική και φυτική παραγωγή, βιοτεχνική παραγωγή – ο πηλός, τα μέταλλα, το γυαλί, το ελεφαντόδοντο –, μετακινήσεις, εμπόριο, ανταλλαγές).
5. Οικογένεια και ιδιωτική ζωή (οίκος και οικονομία, γνωρίζοντας τις μακεδονικές οικογένειες, η επίπλωση και ο εξοπλισμός του σπιτιού, μαγείρεμα – σερβίρισμα, υφαντική – ένδυση, παιχνίδια, καλλωπισμός, κομμώσεις, το συμπόσιο, η ερωτική ζωή).
6. Ταφικά έθιμα.
7. Μύθος και λατρείες (αγγεία με μυθολογικές παραστάσεις, αναθήματα, αναθηματικά γλυπτά και στήλες, Δήμητρα – Κόρη, λατρείες από την Αίγυπτο – Ανατολή, τοπικοί θεοί και ήρωες, οικιακή λατρεία).
8. Γράμματα και τέχνες (φιλοσοφία – ποίηση, μουσική – χορός, θέατρο, ζωγραφική, πλαστική).

Το σκεπτικό που διέπει τη δημιουργία της μουσειοσκευής είναι θεματοκεντρικό. Από τις παραπάνω εκθεσιακές ενότητες που παρουσιάζονται στη συγκεκριμένη έκθεση, τα περιεχόμενά της εστιάζουν στις ακόλουθες θεματικές ενότητες:

- στην εκπαίδευση και στον αθλητισμό (άξονας κοινωνικής οργάνωσης),
- στη ζωική και φυτική παραγωγή (άξονας οικονομίας) και
- στο μαγείρεμα – σερβίρισμα, υφαντική – ένδυση, παιχνίδια, καλλωπισμός (άξονας οικογένειας και ιδιωτικής ζωής).

4.2. Οι αρχές σχεδιασμού της μουσειοσκευής.

Ο σχεδιασμός της μουσειοσκευής στηρίζεται στις αρχές της ενεργούς μάθησης και της εννοιοκεντρικής διδασκαλίας. Σύμφωνα με αυτές, ενεργή μάθηση επιτυγχάνεται όταν οι μαθητές/μαθήτριες εμπλέκονται σε δραστηριότητες που δημιουργούν τις προϋποθέσεις να αναστοχαστούν πάνω στις ιδέες τους και στο πώς να τις χρησιμοποιήσουν. Επίσης, επιτυγχάνεται όταν ζητείται τακτικά από τα παιδιά να αξιολογήσουν το προσωπικό τους επίπεδο κατανόησης στο χειρισμό εννοιών σε ένα συγκεκριμένο επιστημονικό πεδίο. Η ενεργή μάθηση συμπεριλαμβάνει ακόμη τη διαδικασία πνευματικής και σωματικής εγρήγορσης μέσω δραστηριοτήτων όπως η

συλλογή πληροφοριών, η σκέψη και η επίλυση προβλημάτων (Michael 2006). Αποτελεί, δηλαδή, μια μέθοδο που εμπλέκει τους μαθητές/τις μαθήτριες στη διαδικασία της μάθησης, αφού ζητούμενο από αυτούς/αυτές είναι να κάνουν δραστηριότητες που έχουν νόημα για τους ίδιους/τις ίδιες και να σκεφτούν πάνω σ' αυτές. Η ενεργή μάθηση αναφέρεται σε δραστηριότητες που εισάγονται μέσα στην τάξη και φυσικά έρχεται σε αντιπαράθεση με την παραδοσιακή μορφή διδασκαλίας, τη διάλεξη κατά την οποία τα παιδιά λαμβάνουν παθητικά πληροφορίες από τον/την εκπαιδευτικό (Prince 2004). Το πιο σπουδαίο χαρακτηριστικό της ενεργούς μάθησης είναι ότι οι εμπλεκόμενοι στη μαθησιακή διαδικασία πρέπει να αναπτύσσουν πρωτοβουλίες και να έχουν ευθύνη για τη δική τους πρόοδο. Στρατηγικές για την επίτευξη αυτών είναι η ανεξάρτητη έρευνα, η δόμηση και η αποδόμηση γνώσεων. Επομένως, είναι απαραίτητη η κριτική προσέγγιση και η αξιολόγηση της γνώσης. Αυτά επιτυγχάνονται μέσω της αυτοαξιολόγησης των παραγόμενων προϊόντων των μαθητών/μαθητριών. Μάλιστα, οι μαθητές/μαθήτριες θεωρούν ως θετικές εμπειρίες τις ευκαιρίες για αυτοαξιολόγηση. Αναφέρουν ότι το κοινό χαρακτηριστικό όλων αυτών των δραστηριοτήτων ήταν μια αίσθηση κυριότητας, καθώς επεξεργάστηκαν γνώσεις για να παράγουν κάτι και αυτοαξιολόγησαν αυτό που παρήγαγαν ή την ατομική τους πρόοδο (Κουλουμπαρίτση & Μουρατιάν 2004α, Niemi 2002). Για το λόγο αυτό στη συγκεκριμένη μουσειοσκευή προτείνεται μετά την ολοκλήρωση της έρευνας που θα διεξάγουν τα παιδιά (π.χ. μέσω διαδικτύου, βιβλίων) να ελέγξουν τις αρχικές υποθέσεις που είχαν κάνει και να τις διορθώσουν/τροποποιήσουν όπου χρειάζεται.

Άλλοι τρόποι είναι η αναζήτηση πληροφοριών μέσω ηλεκτρονικών δικτύων για τις εργασίες τους και οι συγγραφικές δραστηριότητες. Σύμφωνα με τη Niemi (2002) η χρήση Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) αποτελεί μια από τις στρατηγικές της ενεργούς μάθησης. Ιδιαίτερα η χρήση του διαδικτύου προωθεί τη διαδραστική διδασκαλία και παρέχει διδακτική υποστήριξη με εύκολη πρόσβαση στην πληροφόρηση, καθώς είναι δυνατή η εύρεση πλούσιου υλικού τόσο αναπαραστάσεων, όσο και κειμένων. Έτσι, για παράδειγμα στη μουσειοσκευή προτείνονται στους εκπαιδευτικούς συγκεκριμένες ιστοσελίδες για την αναζήτηση πληροφοριακού υλικού από τους/τις μαθητές/τριες. Και η Βακαλούδη (2001)

υποστηρίζει ότι η εικονική περιήγηση σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους με τη χρήση του διαδικτύου δίνει στους μαθητές/στις μαθήτριες την ευκαιρία να χρησιμοποιήσουν τη φαντασία τους και να αναπλάσουν τον τρόπο ζωής του παρελθόντος, να ανακαλύψουν τα υλικά που χρησιμοποιούσαν και να εξαγάγουν συμπεράσματα για τις κοινωνίες του παρελθόντος και τις συνήθειες των ανθρώπων που έζησαν τότε, καθώς και για τον τρόπο ζωής τους. Ακόμη έτσι είναι δυνατή η πρόσβαση σε εικόνες αντικειμένων που είναι απρόσιτα στους/ις μαθητές/τριες λόγω απόστασης, δηλαδή βρίσκονται σε μουσεία ή αρχαιολογικούς χώρους που δεν είναι δυνατόν να τους επισκεφθούν. Έτσι, οι εικόνες μπορούν ως ένα σημείο να επιλύσουν αυτό το ζήτημα και να συμβάλλουν στη βιοματική προσέγγιση των αντικειμένων. Αυτό μπορεί να αποδειχθεί χρήσιμο και στη συγκεκριμένη περίπτωση καθώς στη μουσειοσκευή προτείνεται η δημιουργία μουσειακής έκθεσης στην τάξη. Επομένως, το υλικό που θα προκύψει από τη διαδικτυακή αναζήτηση θα μπορούσε να πλαισιώσει την έκθεση αυτή και να την εμπλουτίσει δημιουργώντας το πλαίσιο αναφοράς στο οποίο θα ενταχθούν τα αντικείμενα της μουσειοσκευής και το εποπτικό υλικό που θα επιλέξουν από το CD της μουσειοσκευής.

Συχνά βέβαια η ενεργή μάθηση νοείται ως φυσική δραστηριότητα που σχετίζεται με τη μάθηση γι' αυτό και συνήθως αναφέρεται ως hands-on μάθηση. Η φυσική αλληλεπίδραση με τον κόσμο, με την προϋπόθεση ότι το άτομο έχει ενεργό ρόλο στη διαδικασία, είτε κατασκευάζει κάτι, είτε λύνει ένα παζλ, είτε χειρίζεται αντικείμενα μπορεί να οδηγήσει σε καταστάσεις που προσφέρουν μια ποικιλία επιλογών οι οποίες απαιτούν από το άτομο να σκεφτεί. Αλλά η δράση που αναφέρεται είναι πνευματική δράση η οποία μπορεί να προέρχεται από σωματική δράση μπορεί και όχι. Οι μονότονες επαναλαμβανόμενες σωματικές δράσεις ή οι δράσεις που εκπονούνται μηχανικά δεν οδηγούν ιδιαίτερα σε νοητικές μεταβολές που σχετίζονται με τη μάθηση γι' αυτό και θα πρέπει η ενασχόληση να συνδυάζει την απτική δράση (hands-on) με τη διανοητική (minds-on) (Hein 1998).

Επίσης βασίζεται στην εκπαιδευτική θεωρία της ανακάλυψης, σύμφωνα με την οποία η μάθηση είναι μια διαδικασία ενεργητική και συνδέεται με την παραδοσιακή επιστημολογική αρχή ότι η γνώση είναι αντικειμενική. Δηλαδή, παρέχεται στα παιδιά το κατάλληλο υλικό και μέσα από τη δράση τους θα

ανακαλύψουν μόνα τους την αλήθεια, δηλαδή την «αντικειμενική» γνώση, που έχει προκαθοριστεί σύμφωνα με τους διδακτικούς στόχους. Επομένως, αξιοποιούνται εκπαιδευτικά οι αυθαίρετες ερμηνείες στις οποίες πιθανόν να έχουν οδηγηθεί τα παιδιά. Όταν μπορούν να εντοπιστούν οι αυθαίρετες αντιλήψεις των παιδιών είναι δυνατή η θετική παρέμβαση που θα έχει ως στόχο την αναβάθμιση του τρόπου σκέψης τους και την αναδόμηση των αντιλήψεών τους (Νάκου 2001).

Τέλος, ελήφθησαν υπόψη οι αρχές του κονστρουκτιβισμού καθώς όπως αναφέρει και ο Hein (1998: 156) είναι όχι μόνο δύσκολο αλλά σχεδόν ακατόρθωτο να μάθει κάποιος οτιδήποτε χωρίς να γίνει η σύνδεση με οικείες κατηγορίες. Γι' αυτό και η ανίχνευση της προϋπάρχουσας γνώσης είναι ένας σημαντικός παράγοντας για την επίτευξη της μάθησης. Η ανίχνευση της προϋπάρχουσας γνώσης των παιδιών προτείνεται να γίνει με τη δημιουργία εννοιολογικού χάρτη («αράχνης»), δραστηριότητα με την οποία θα ξεκινά η εκπαιδευτική διαδικασία.

4.3. Περιεχόμενα της μουσειοσκευής.

Στα περιεχόμενα της μουσειοσκευής περιλαμβάνονται:

α. ενημερωτικό υλικό για τους εκπαιδευτικούς (1. CD, το οποίο περιέχει γενικές πληροφορίες για την αρχαία Μακεδονία, πληροφοριακό υλικό που αντιστοιχεί στις επιλεγμένες θεματικές ενότητες, εικόνες και σκίτσα που αντιστοιχούν στις θεματικές αυτές, οδηγίες των παιχνιδιών και βιβλιογραφικές αναφορές - προτεινόμενα βιβλία για τους/τις εκπαιδευτικούς και βιβλία γνώσεων μουσειακού περιεχομένου για παιδιά- 2. φύλλο αξιολόγησης και 3. πλαστικοποιημένος κατάλογος των περιεχομένων της μουσειοσκευής).

β. εκπαιδευτικό υλικό για χρήση στην τάξη (1. DVD, παραγωγής του ΑΜΘ, διάρκειας 4.44 λεπτών, στο οποίο καταγράφεται η ιστορία του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης από τη στιγμή της σύλληψης της ιδέας για τη δημιουργία του το 1913 έως και το 2006 χρονιά κατά την οποία ολοκληρώθηκαν οι εκτεταμένες εργασίες ανακαίνισης του κτηρίου και επανέκθεσης των συλλογών του και 2. μία κάρτα με δύο «αρχαίες» συνταγές πλαστικοποιημένη).

γ. δέκα αντίγραφα αυθεντικών αντικειμένων, που προέρχονται από την προαναφερθείσα μόνιμη έκθεση του ΑΜΘ.⁶⁰ Συγκεκριμένα περιλαμβάνει: μία γραφίδα, ένα μελανοδοχείο (θεματική: εκπαίδευση), έναν αρύβαλλο (θεματική: αθλητισμός), το θραύσμα μιας αξίνας (θεματική: ζωϊκή και φυτική παραγωγή), έναν σκύφο (θεματική: διατροφή/μαγείρεμα-σερβίρισμα), ένα υφαντικό βάρος (θεματική: υφαντική/ένδυση), ένα μυροδοχείο (θεματική: καλλωπισμός), μία πλαγγόνα, ένα ειδώλιο σκύλου και μία κεραμίδα επιτραπέζιου παιχνιδιού (θεματική: παιχνίδι).⁶¹

δ. παιχνίδια (1. παιχνίδι μνήμης με είκοσι πλαστικοποιημένες κάρτες, οι οποίες απεικονίζουν ανά δύο τα αντικείμενα-αντίγραφα της μουσειοσκευής, 2. οδηγίες για το σχεδιασμό τριάρας/εννιάρας, τους πεσσούς [πιόνια] για τα παιχνίδια αυτά -οι πεσσοί θα είναι φασόλια και ρεβίθια σε υφασμάτινα σακουλάκια- 3. παιχνίδι ερωταποκρίσεων/ασκήσεων παντομίμας και εικαστικής έκφρασης με κάρτες, ζάρι για το λάχνισμα και κλεψύδρα για το παιχνίδι των ερωταποκρίσεων).

Να σημειωθεί ότι τα αντικείμενα της μουσειοσκευής αποτελούν ακριβή αντίγραφα από γύψο των αυθεντικών που εκτίθενται στις προθήκες της μόνιμης έκθεσης του Μουσείου και δημιουργήθηκαν από το Εργαστήριο Εκμαγείων του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης. Για να δοθεί το τελικό αποτέλεσμα που πλησιάζει όσο γίνεται περισσότερο στο πρωτότυπο αντικείμενο χρησιμοποιήθηκε η τεχνική της τεχνητής παλαίωσης στις διαφορετικές εκδοχές της. Δηλαδή ακολουθείται διαφορετική τεχνική ανάλογα με το υλικό του πρωτότυπου αντικειμένου και τον τρόπο κατασκευής του (π.χ. μεταλλικό αντικείμενο, κεραμικό μελαμβαφές κλπ)⁶². Επομένως, επειδή όλα τα αντικείμενα έχουν κατασκευαστεί από γύψο⁶³ η παρατήρηση και η εξέτασή τους μπορεί να εστιάσει στο μέγεθος, στην περιγραφή της διακόσμησης και στη χρήση των αντικειμένων (για ποιο σκοπό και ποιοι τα χρησιμοποιούσαν). Οι μαθητές/τριες θα πρέπει να ενημερωθούν ότι τα αντικείμενα διαφοροποιούνται από τα πρωτότυπα αντικείμενα ως προς το υλικό κατασκευής τους και ως εκ τούτου και ως προς το βάρος.

⁶⁰ Βλ. Ενότητα: 4.1.

⁶¹ Βλ. τις εικόνες των αντικειμένων στο παράρτημα.

⁶² Οι πληροφορίες αυτές προέρχονται από τον υπεύθυνο του Εργαστηρίου Εκμαγείων του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης κ. Ιωάννη Καλτσά.

⁶³ Με αυτό τον τρόπο κατασκευάζονται και τα πωλητέα είδη του ΤΑΠΑ.

Κριτήριο για την επιλογή τους ήταν να είναι αντιπροσωπευτικά για κάθε θεματική ενότητα της μουσειοσκευής διευκολύνοντας με τον τρόπο αυτό τη δημιουργία μουσειακής έκθεσης στην τάξη και το χειρισμό τους σε θεατρικά δρώμενα και σε παιχνίδια μίμησης σύμφωνα με τις προτάσεις αξιοποίησης που ακολουθούν. Επίσης επιλέχθηκαν ώστε να δίνουν στα παιδιά το έναυσμα για εμβάθυνση σε κάθε θεματική ενότητα. Τέλος, ελήφθησαν υπόψη και πρακτικοί παράγοντες όπως η προστασία των ίδιων των αυθεντικών αντικειμένων. Δηλαδή από την αρχική επιλογή απορρίφθηκαν εκείνα που το Τμήμα Συντήρησης του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης έκρινε ότι η διαδικασία για τη δημιουργία αντιγράφου θα τα έφθειρε λόγω ήδη προχωρημένης διάβρωσης.

Σημειώνεται ότι όλα τα αντίγραφα της μουσειοσκευής χρειάζονται προσεκτική μεταχείριση, εννοείται ότι θα σπάσουν σε περίπτωση πτώσης, εντούτοις ορισμένα από αυτά είναι ακόμη πιο ευαίσθητα λόγω σχήματος και μεγέθους, όπως η γραφίδα και το θραύσμα της αξίνας.

4.3.1. Η παιδαγωγική αξία των αντικειμένων.

Τα τρισδιάστατα αντίγραφα των αντικειμένων αποτελούν σημαντικό τμήμα της μουσειοσκευής. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο χειρισμός των αντικειμένων από τα παιδιά έχει ιδιαίτερη παιδαγωγική αξία. Το άγγιγμα των αυθεντικών μουσειακών εκθεμάτων είναι σχεδόν πάντα απαγορευμένο.⁶⁴ Επομένως η δημιουργία αντιγράφων αποτελεί μια εναλλακτική πρόταση που διευκολύνει τη μαθησιακή διαδικασία γιατί όπως αναφέρει και η Hooper-Greenhill (1998) όταν είναι εφικτό το άγγιγμα και ο χειρισμός των αντικειμένων δημιουργείται ενθουσιασμός και αυξάνεται το κίνητρο να μάθουν πληροφορίες γι' αυτό, όπως: από πού προέρχεται, ποιος το χρησιμοποιούσε, τι αντικείμενο είναι κ.λπ. Η μελέτη των αντικειμένων ευνοεί τη συσχέτιση μεταξύ του

⁶⁴ Σε ελάχιστες περιπτώσεις επιτρέπεται το άγγιγμα αρχαίων αντικειμένων (π.χ. 1. θραύσματα αγγείων, τοποθετημένα σε ειδικούς χώρους, για παράδειγμα στη μόνιμη έκθεση ΑΜΘ: «Προϊστορική Μακεδονία» και 2. γλυπτά και ανάγλυφα μόνο για τυφλούς ή για άτομα με σοβαρά προβλήματα όρασης. Οι πληροφορίες αυτές προέρχονται από την αρχιφύλακα του ΑΜΘ, Παναγιώτα Πανέλα). Συνήθως μπορούν να αγγίξουν διαδραστικά εκθέματα, κατασκευασμένα εκθέματα, εκθέματα παιδικών μουσείων και κέντρων επιστημών (Νικονάνου, 2010α:60).

πολιτισμού, της τεχνολογίας, των ανθρώπων, των κοινωνικών δομών, του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος προωθώντας με τον τρόπο αυτό την ολιστική μάθηση. Την ίδια άποψη υποστηρίζει και η Sheppard (1997) αναφέροντας ότι τα αντικείμενα έχουν ιδιαίτερη δύναμη και μπορούν να γίνουν κοινωνοί ιδεών, μπορούν να εγείρουν ερωτήματα και να δημιουργήσουν νέες οπτικές. Για να γίνει αυτό χρειάζεται η ορθή διαμεσολάβηση μεταξύ των αντικειμένων και των παιδιών. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω της αισθητηριακής προσέγγισης των αντικειμένων. Τα παιδιά πρέπει να παροτρύνονται να παρατηρούν, να εξετάζουν, να συγκρίνουν και να αντιπαραβάλουν τα αντικείμενα, επίσης να συλλέγουν δεδομένα, να τα αναλύουν και να τα αξιολογούν. Η υλική διάσταση των αντικειμένων μπορεί σύμφωνα και με τις Μπούνια και Νικονάνου (2008) να ευνοήσει την άμεση επικοινωνία με το παρελθόν σε χωρικό και χρονικό επίπεδο. Επιπροσθέτως τα συναισθηματικά ερεθίσματα που δημιουργεί η υλικότητα των αντικειμένων είναι δυνατόν να βοηθήσουν τη μνήμη αλλά και να προσεγγιστούν ακόμη και από άτομα που έχουν διαφορετικό κοινωνικό, πολιτιστικό ακόμη και γλωσσικό υπόβαθρο.

4.4. Προτάσεις εκπαιδευτικής αξιοποίησης της μουσειοσκευής.

Η μουσειοσκευή απευθύνεται στο μαθητικό κοινό της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, χωρίς να γίνεται επιμέρους προσδιορισμός των ηλικιακών ομάδων καθώς οι προτεινόμενες δραστηριότητες μπορούν να τροποποιηθούν, να εμπλουτιστούν ή να χρησιμοποιηθούν επιλεκτικά από τους/τις εκπαιδευτικούς ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες των παιδιών της τάξης τους, τις θεματικές ενότητες στις οποίες θα επιλέξουν να εστιάσουν και του διαθέσιμου χρόνου των εκπαιδευτικών, χωρίς να αποκλείεται η επεξεργασία του συνόλου της μουσειοσκευής. Με άλλα λόγια ορισμένες από τις δραστηριότητες ίσως κάποιοι/κάποιες από τους/τις εκπαιδευτικούς τις προσπεράσουν γιατί τις έχουν ήδη επεξεργαστεί σε προγενέστερο χρόνο με τα παιδιά της τάξης τους π.χ. κάποια παιδιά μπορεί να είναι ήδη ιδιαίτερα εξοικειωμένα με τις εκπαιδευτικές επισκέψεις σε μουσεία και να μη χρειάζεται να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην προετοιμασία τους στον τομέα αυτό. Σε κάθε περίπτωση ο/η εκπαιδευτικός θα αποφασίσει για τον τρόπο με τον οποίο θα τις διαχειριστεί αφού

μόνο εκείνος/εκείνη γνωρίζει καλύτερα από κάθε άλλον το δυναμικό της ομάδας του/της.

Δίνεται επίσης η δυνατότητα στους/στις εκπαιδευτικούς να κρατήσουν αντίγραφο όλου του υλικού που θα περιλαμβάνεται στο CD (πληροφορίες, χάρτες, εικόνες, σχέδια) ώστε να έχουν τη δυνατότητα περαιτέρω ενασχόλησης με τις θεματικές της μουσειοσκευής όταν πλέον θα έχουν επιστρέψει τη μουσειοσκευή στο ΑΜΘ.

Ακολουθούν τρεις προτάσεις εκπαιδευτικής αξιοποίησης της μουσειοσκευής ανάλογα με ποια ανάγκη των εκπαιδευτικών προσπαθεί η κάθε μία από αυτές να καλύψει.

Πρώτη πρόταση: Η μουσειοσκευή ως εκπαιδευτικό υλικό για την εξ αποστάσεως γνωριμία των παιδιών με το ΑΜΘ.

Δηλαδή στην περίπτωση αυτή η μουσειοσκευή θα χρησιμοποιηθεί ως εκπαιδευτικό υλικό για τη μελέτη και την επεξεργασία των επιλεγμένων θεματικών ενοτήτων της προαναφερθείσης μόνιμης έκθεσης του ΑΜΘ.

Η πρόταση αυτή είναι η εκτενέστερη γιατί δεν θα ακολουθήσει ή δεν θα έχει προηγηθεί εκπαιδευτική επίσκεψη στο ΑΜΘ. Και σε αυτή την περίπτωση όμως ο/η εκπαιδευτικός θα καθορίσει το βαθμό επεξεργασίας των θεματικών ενοτήτων της μουσειοσκευής με βάση όσα αναφέρονται στην αρχή της παρούσας.

Στόχοι:

- Να εξοικειωθούν τα παιδιά με την έννοια του μουσείου.
- Να γνωρίσουν το ΑΜΘ.
- Να αντιληφθούν ότι μέσω των μουσειακών αντικειμένων θα μπορούσαν να προσεγγίσουν πτυχές της ζωής στην αρχαιότητα.
- Να διατυπώσουν υποθέσεις και να τις ελέγξουν.
- Να συγκρίνουν πτυχές της καθημερινή ζωής στην αρχαία Μακεδονία με τις αντίστοιχες σημερινές.
- Να γνωρίσουν επαγγέλματα που σχετίζονται με το μουσείο.
- Να εμπλουτίσουν το λεξιλόγιό τους με όρους που σχετίζονται με τα αρχαιολογικά μουσεία και τις συλλογές τους.

- Να συνεργαστούν μεταξύ τους.
- Να ψυχαγωγηθούν.

Εκπαιδευτικό υλικό της μουσειοσκευής που προτείνεται να χρησιμοποιηθεί: το DVD, εικόνες/χάρτες/πληροφορίες από το CD του εκπαιδευτικού, το παιχνίδι μνήμης, τα αντίγραφα των αντικειμένων, το παιχνίδι με τις ερωταποκρίσεις/παντομίμα/εικαστική έκφραση, η πλαστικοποιημένη κάρτα με τις συνταγές, τα παιχνίδια της τριάρας και της εννιάρας.

1.- Εισαγωγή στο θέμα: α) Αρχικά χρησιμοποιώντας την «αράχνη»⁶⁵ ο/η εκπαιδευτικός θα μπορέσει να ανιχνεύσει τις γνώσεις, τις απόψεις, τις προσδοκίες και τα ενδιαφέροντα των παιδιών για το θέμα «Μουσείο» και το ρόλο τους. Ο καταγισμός ιδεών αυτού του τύπου είναι προτιμότερο να πάρει γραπτή μορφή και να αναρτηθεί στην τάξη με σκοπό είτε τον εμπλουτισμό του (επιδιώκεται η όσο το δυνατόν σφαιρική προσέγγιση των μουσειακών χώρων και μέσω της συζήτησης να προκύψουν και οι βασικές λειτουργίες των μουσείων, δηλαδή η συλλογή, συντήρηση, διαφύλαξη, έκθεση, εκπαιδευτική και ερευνητική αξιοποίηση των ευρημάτων), είτε τη χρήση του ως σημείου αναφοράς, β) Στη συνέχεια μπορεί να προβληθεί το DVD και μετά την προβολή να εντοπίσουν τα παιδιά τα κύρια στοιχεία για την ιστορία και τους χώρους του ΑΜΘ. Προτείνεται να περιγράψουν ποιους χώρους εντόπισαν (π.χ. εκθεσιακούς, εργαστήρια συντήρησης) και να αναφερθούν στα αρχαία αντικείμενα που είδαν στην προβολή περιγράφοντάς τα. Στο σημείο αυτό θα μπορούσαν επίσης να εντοπίσουν ποια αντικείμενα δεν σώζονται εύκολα γι' αυτό και δεν τα βρίσκουμε εύκολα σ' ένα αρχαιολογικό μουσείο (:τα φθαρτά υλικά: π.χ. υφάσματα-ρούχα, δέρμα, ξύλο, γύψος, περγαμηνές, πάπυροι) και γ) Μπορούν να ολοκληρώσουν την εισαγωγή παίζοντας με το παιχνίδι μνήμης. Οι είκοσι πλαστικοποιημένες κάρτες του παιχνιδιού απεικονίζουν ανά δύο τα αντικείμενα-αντίγραφα που περιέχει η μουσειοσκευή. Ο/Η εκπαιδευτικός θα μοιράσει από μία σε κάθε παιδί. Αν τα παιδιά είναι περισσότερα μπορεί να δημιουργήσει ζευγάρια με μία κάρτα. Τα παιδιά θα κινηθούν στο χώρο της τάξης προσπαθώντας να βρουν το ταίρι τους (με βάση την εικόνα της κάρτας). Αφού ολοκληρώσουν το παιχνίδι, έχοντας βρεθεί το ταίρι της

⁶⁵ Αναφέρονται και ως αραχνογράμματα, εννοιολογικοί χάρτες και ουσιαστικά είναι η σχηματική εξακτίωση ενός θέματος (Κουλουμπαρίτση & Μουρατιάν, 2004β:213-214).

κάθε κάρτας καλό είναι να ακολουθήσει συζήτηση κατά την οποία τα παιδιά θα περιγράφουν το αντικείμενο της κάρτας, την πιθανή του χρήση και αν σήμερα χρησιμοποιείται κάποιο αντίστοιχο αντικείμενο. Οι ιδέες των παιδιών μπορούν να καταγραφούν σε χαρτί του μέτρου. Έπειτα ο/η εκπαιδευτικός θα εμφανίσει τα αντικείμενα της μουσειοσκευής και πλέον τα παιδιά μπορούν να ταυτίσουν τις κάρτες τους με τα ίδια τα αντικείμενα και να διατυπώσουν τις σκέψεις τους για τη χρήση (π.χ. τα χρησιμοποιούσαν άντρες, γυναίκες, παιδιά και με ποιο τρόπο), το μέγεθος και τη μορφή των αντικειμένων, αν τελικά οι φωτογραφίες που βλέπουμε βοήθανε ή μας παραπλανούν κυρίως ως προς το μέγεθος ή και το χρώμα κάποιες φορές.

2.- Επεξεργασία των θεματικών ενοτήτων: α) Η επεξεργασία μπορεί να ξεκινήσει με την ομαδοποίηση των αντικειμένων από τα παιδιά ανάλογα με τη χρήση που είχαν προτείνει στην προηγούμενη φάση, κατά την εισαγωγή στο θέμα. Τα παιδιά καλούνται να συγκροτήσουν τις αντίστοιχες ομάδες εργασίας (συνολικά επτά ομάδες ανάλογα με τη χρήση των αντικειμένων) και να δώσουν όνομα στην ομάδα τους. Η αποστολή τους είναι να αντλήσουν στοιχεία από το συνοδευτικό εποπτικό και πληροφοριακό υλικό των εκπαιδευτικών και τις προτεινόμενες ιστοσελίδες (π.χ. Κόμβος της Γραμματείας Πολιτισμού: www.odysseus.culture.gr, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο: www.namuseum.gr, Νόησις: <http://www.tmth.edu.gr/>, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού: <http://www.ime.gr>, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης: <http://www.cycladic.gr/>) ή και άλλα βιβλία του σχολείου τους ή δικά τους ανάλογα με τη θεματική της ομάδας τους. Μετά την ολοκλήρωση της έρευνάς τους είναι απαραίτητο να ελέγξουν τις αρχικές τους υποθέσεις και να τις διορθώσουν όπου χρειάζεται. Όταν ολοκληρωθεί αυτή η διαδικασία οι ομάδες είναι πλέον έτοιμες να παρουσιάσουν τα τελικά αποτελέσματα της έρευνάς τους στην τάξη και να συζητήσουν για τη ζωή των αρχαίων συγκρίνοντας τις αντίστοιχες θεματικές με τη σύγχρονη ζωή (π.χ. αν έχουμε τις ίδιες ανάγκες, με ποιο τρόπο τις ικανοποιούμε κ.λπ), β) Εναλλακτικά για να παρουσιάσουν τη θεματική ενότητα με την οποία ασχολήθηκαν μπορούν να χρησιμοποιήσουν το εποπτικό υλικό, τα αντίγραφα της μουσειοσκευής, αλλά και άλλα υλικά (π.χ. υφάσματα-φόδρες, κοσμήματα⁶⁶) για να

⁶⁶ Θα μπορούσαν να κατασκευαστούν κάποια είδη κοσμημάτων από χρυσό ή ασημί χαρτόνι από τα ίδια τα παιδιά, π.χ. διαδήματα, στεφάνια, διακοσμητικά για τα ρούχα που θα τα

δημιουργήσουν ακίνητες σκηνές της καθημερινής ζωής στην αρχαία Μακεδονία (tableaux vivant) ή να οργανώσουν μια θεατρική παράσταση με θέμα την καθημερινή ζωή στην αρχαία Μακεδονία, για την οποία μπορούν να φτιάξουν και άλλα αντικείμενα (π.χ. από πηλό, ζυμάρι) με τη βοήθεια των εικόνων του εποπτικού υλικού των εκπαιδευτικών και γ) Η παρουσίαση των παιδιών μπορεί να πάρει τη μορφή μουσειακής έκθεσης στην τάξη. Για να την οργανώσουν προτείνεται να χρησιμοποιήσουν τα αντίγραφα, τις εικόνες που θα εκτυπώσουν από το συνοδευτικό υλικό των εκπαιδευτικών ή και σχέδια/ζωγραφίες σχετικά με τις θεματικές που θα φτιάξουν τα ίδια τα παιδιά. Τα περιεχόμενα της έκθεσης μπορούν να εμπλουτιστούν με επιπλέον εποπτικό/πληροφοριακό υλικό το οποίο θα αναζητήσουν στο διαδίκτυο⁶⁷. Ακόμη μπορούν να φέρουν και από το σπίτι τους υλικό αντίστοιχο των θεματικών ενοτήτων της μουσειοσκευής από άλλα μουσεία που έχουν επισκεφθεί (π.χ. καρτ ποστάλ, μουσειακά αντίγραφα). Στο ίδιο πλαίσιο μπορούν να φωτογραφίσουν τα αντικείμενα και να φτιάξουν κατάλογο της έκθεσής τους. Προτείνεται περαιτέρω να διοργανώσουν ξεναγήσεις για τα παιδιά των άλλων τάξεων του σχολείου, τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς. Επίσης μπορούν να οργανώσουν τα εγκαίνια της έκθεσης για τα οποία να ετοιμάσουν ως κέρασμα τα αρχαία εδέσματα των συνταγών, να κάνουν διαγωνισμό αρχαίων παιχνιδιών (τριάρας/εννιάρας) και διαγωνισμό ταχύτερης επίλυσης παζλ με οποιαδήποτε εικόνα του εποπτικού υλικού της μουσειοσκευής⁶⁸.

Δεύτερη πρόταση: Η μουσειοσκευή ως εκπαιδευτικό υλικό για την προετοιμασία της επίσκεψης στο ΑΜΘ.

Στόχοι:

- Να εξοικειωθούν τα παιδιά με την έννοια του μουσείου.
- Να γνωρίσουν το ΑΜΘ.

κολλήσουν/στερεώσουν επάνω στα υφάσματα. Οδηγίες για την ένδυση θα υπάρχουν στο πληροφοριακό υλικό των εκπαιδευτικών.

⁶⁷ Βλ. πιο πάνω στην ίδια Ενότητα.

⁶⁸ Η δημιουργία των παζλ (με δυνατότητα επιλογής και στο βαθμό δυσκολίας) και η επίλυσή τους γίνεται -on line- σύμφωνα με τις οδηγίες που δίνονται στην ακόλουθη ιστοσελίδα:

<http://www.jigsawplanet.com/>

- Να αντιληφθούν ότι μέσω των μουσειακών αντικειμένων θα μπορούσαν να προσεγγίσουν πτυχές της ζωής στην αρχαιότητα.
- Να διατυπώσουν υποθέσεις και να τις ελέγξουν.
- Να συγκρίνουν πτυχές της καθημερινή ζωής στην αρχαία Μακεδονία με τις αντίστοιχες σημερινές.
- Να εμπλουτίσουν το λεξιλόγιό τους με όρους που σχετίζονται με τα αρχαιολογικά μουσεία και τις συλλογές τους.
- Να συνεργαστούν μεταξύ τους.
- Να εκφραστούν δημιουργικά.
- Να ψυχαγωγηθούν.

Εκπαιδευτικό υλικό της μουσειοσκευής που προτείνεται να χρησιμοποιηθεί: το DVD, εικόνες/πληροφορίες από το CD του εκπαιδευτικού, το παιχνίδι μνήμης, τα αντίγραφα των αντικειμένων.

1.- Εισαγωγή στο θέμα: βλ. πρώτη πρόταση (1.-α, β και γ).

2.- Επεξεργασία των θεματικών ενοτήτων: βλ. πρώτη πρόταση (2.-α και β).

3.- Προτεινόμενες δράσεις κατά την επίσκεψη στο ΑΜΘ: α) Έχοντας ήδη επεξεργαστεί μέσα στην τάξη σε ομάδες τις θεματικές για τη ζωή στην αρχαία Μακεδονία κατά την επίσκεψη στο μουσείο προτείνεται να έχουν μαζί τους τις εικόνες των αντικειμένων-αντιγράφων της μουσειοσκευής και να εξερευνήσουν το χώρο αναζητώντας τα πρωτότυπα αντικείμενα μέσα στις προθήκες της έκθεσης (ως ομάδες)⁶⁹. Αφού τα ανακαλύψουν μπορούν να συζητήσουν και για το υλικό κατασκευής των αντικειμένων⁷⁰, για τον κατασκευαστή τους ή το εργαστήριό του. Στη συνέχεια θα δοθούν στα παιδιά (ανά ομάδες) σημειωματάρια και μολύβια που ο/η εκπαιδευτικός έχει φροντίσει να φέρει μαζί του/της και τα παιδιά χρησιμοποιώντας το υλικό των προθηκών (αντικείμενα, λεζάντες) αλλά και του καταλόγου της έκθεσης παροτρύνονται να δημιουργήσουν μια ιστορία με πρωταγωνιστή το αντικείμενο που είχαν αναζητήσει. Τις ιστορίες τους μπορεί να τις

⁶⁹ Εάν η μουσειοσκευή έχει επιστραφεί μπορεί ο/η εκπαιδευτικός να εκτυπώσει τις εικόνες των αντικειμένων (έγχρωμες ή ασπρόμαυρες) από το συνοδευτικό εποπτικό υλικό στο μέγεθος που επιθυμεί.

⁷⁰ Υπενθυμίζεται ότι το υλικό κατασκευής των αντιγράφων είναι γύψος γι' αυτό και δεν προτάθηκε η επεξεργασία των αντικειμένων ως προς αυτή τη διάσταση μέσα στην τάξη.

διαβάσουν επιτόπου ιδιαίτερα εάν εμπλέκονται και άλλα αντικείμενα των προθηκών για να τα δείχνουν στους/ις συμμαθητές/τριές τους. β) Εναλλακτικά η δραστηριότητα αυτή μπορεί να γίνει στον υπαίθριο χώρο του μουσείου (εάν ο καιρός το επιτρέπει) ή όταν επιστρέψουν στην τάξη.

4.- Επιστροφή στο σχολείο: Η επεξεργασία του θέματος μπορεί να συνεχιστεί με τους εξής τρόπους: α) να εικονογραφήσουν τις ιστορίες που δημιούργησαν, β) να δημιουργήσουν ένα βιβλιαράκι με τις ιστορίες αυτές για τη βιβλιοθήκη του σχολείου και γ) αν το σχολείο τους έχει ιστοσελίδα να τις αναρτήσουν εκεί.

Τέλος, θα μπορούσε να γίνει μια συνολική συζήτηση για τις εμπειρίες των παιδιών από την επεξεργασία της μουσειοσκευής και την επίσκεψή τους στο ΑΜΘ μέσω της οποίας θα διαπιστωθεί εάν οι προσδοκίες των παιδιών ικανοποιήθηκαν (όπως είχαν διατυπωθεί κατά την εισαγωγή στο θέμα: -1.-α).

Τρίτη πρόταση: Η μουσειοσκευή ως υλικό μετα-επεξεργασίας.

Στόχοι:

- Να συγκρίνουν πτυχές της καθημερινή ζωής στην αρχαία Μακεδονία με τις αντίστοιχες σημερινές.
- Να γνωρίσουν επαγγέλματα που σχετίζονται με το μουσείο.
- Να εμπλουτίσουν το λεξιλόγιό τους με όρους που σχετίζονται με τα αρχαιολογικά μουσεία και τις συλλογές τους.
- Να συνεργαστούν μεταξύ τους.
- Να ψυχαγωγηθούν.

Εκπαιδευτικό υλικό της μουσειοσκευής που προτείνεται να χρησιμοποιηθεί:

Εικόνες/χάρτες/πληροφορίες από το CD του εκπαιδευτικού, τα αντίγραφα των αντικειμένων, το παιχνίδι με τις ερωταποκρίσεις/ παντομίμα/εικαστική έκφραση, την πλαστικοποιημένη κάρτα με τις συνταγές, τα παιχνίδια της τριάρας και της εννιάρας.

Εμπέδωση της εκπαιδευτικής επίσκεψης στο ΑΜΘ: α) Προτείνεται να παίξουν το παιχνίδι με τις ερωταποκρίσεις/παντομίμα/εικαστική έκφραση για να θυμηθούν τις θεματικές με τις οποίες ασχολήθηκαν μέσα στο μουσείο, β) Με αφορμή τις θεματικές ενότητες που θα θυμηθούν μέσα από το παιχνίδι που προηγήθηκε να συζητήσουν για τη ζωή των αρχαίων και να συγκρίνουν τις αντίστοιχες θεματικές με

τη σύγχρονη ζωή (αν έχουμε τις ίδιες ανάγκες, με ποιο τρόπο τις ικανοποιούμε κ.λπ), γ) Συμπληρωματικά μπορούν να χρησιμοποιήσουν το εποπτικό υλικό, τα αντίγραφα της μουσειοσκευής, αλλά και άλλα υλικά για να δημιουργήσουν ακίνητες σκηνές της καθημερινής ζωής στην αρχαία Μακεδονία (tableaux vivant)⁷¹ και δ) Μπορούν να δημιουργήσουν τη δική τους μουσειακή έκθεση στην τάξη⁷².

4.5. Προοπτικές εκπαιδευτικής αξιοποίησης της μουσειοσκευής – Τελικά συμπεράσματα.

Έχοντας ολοκληρωθεί, στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, ο σχεδιασμός της μουσειοσκευής προγραμματίζεται να ακολουθήσει η διανομή της σε σχολεία.

Για να μπορέσει η μουσειοσκευή να φτάσει σε αυτό το στάδιο θα πρέπει ακόμη:

- ✓ Να επιλυθούν πρακτικά ζητήματα όπως π.χ. η εύρεση κατάλληλης βαλίτσας/κουτιού που θα επιτρέπει την ασφαλή και εύκολη μεταφορά της.
- ✓ Να πραγματοποιηθεί μια διαμορφωτική αξιολόγηση, με στόχο την αλλαγή ή και τη βελτίωση του υλικού που σχεδιάστηκε. Καθώς η παραγωγή του τελικού προϊόντος δεν έχει ολοκληρωθεί, μπορεί να υπάρξουν αλλαγές στο εποπτικό υλικό, στις μεθόδους και στα διδακτικά μέσα, στις προτάσεις αξιοποίησης του υλικού κ.α. Παρότι είναι επιβαρυντική διαδικασία χρονικά και προφανώς και οικονομικά εντούτοις εφόσον εντοπιστούν και διορθωθούν σχεδιαστικές δυσλειτουργίες το τελικό προϊόν που θα παραχθεί θα επιφέρει σαφώς καλύτερα εκπαιδευτικά αποτελέσματα (Hein 1998: 57-60, Μουσούρη 1999β: 58-60, Νικονάνου 2010α: 91-92). Θα ζητηθεί τόσο η άποψη του/της εκπαιδευτικού, όσο και η άποψη των παιδιών σε ό,τι αφορά την επιλογή των αντικειμένων-αντιγράφων, του συνοδευτικού εποπτικού υλικού και των προτάσεων αξιοποίησης των παραπάνω, η οποία θα λάβει χώρα με πιλοτική εφαρμογή σε σχολική τάξη.

⁷¹ Ολοκληρωμένα η δραστηριότητα περιγράφεται στην πρώτη πρόταση επεξεργασίας της μουσειοσκευής (βλ. 2.- Επεξεργασία των θεματικών ενοτήτων: β).

⁷² Ολοκληρωμένα η δραστηριότητα περιγράφεται στην πρώτη πρόταση επεξεργασίας της μουσειοσκευής (βλ. 2.- Επεξεργασία των θεματικών ενοτήτων: γ).

- ✓ Να πραγματοποιηθεί η ολική αξιολόγηση με βάση το έντυπο αξιολόγησης το οποίο θα περιλαμβάνεται μέσα στη μουσειοσκευή. Στόχο θα έχει τη διερεύνηση της αποτελεσματικής εφαρμογής του προϊόντος και της επίτευξης των στόχων της. Με άλλα λόγια υπάρχει πρόθεση και για ολική/διορθωτική αξιολόγηση τα αποτελέσματα της οποίας θα ληφθούν υπόψη σε μελλοντικό επανασχεδιασμό της μουσειοσκευής.

Σε κάθε περίπτωση αξίζει να αναφερθεί ότι η αξιολόγηση είναι απαραίτητη προϋπόθεση στο πλαίσιο μιας επιτυχημένης εκπαιδευτικής πολιτικής όπως αναφέρει και η Νικονάνου (2010α). Μέσω αυτής μπορεί να επιτευχθεί η βελτίωση των υπηρεσιών που παρέχονται. Βέβαια, όπως προαναφέρθηκε, η αξιολόγηση κοστίζει τόσο σε χρόνο όσο και σε χρήμα αλλά ο εντοπισμός των σημείων που πρέπει να διορθωθούν συμβάλει στην επίτευξη καλύτερων, όσο το δυνατό, εκπαιδευτικών αποτελεσμάτων. Όμως το φυλλάδιο αξιολόγησης σπάνια επιστρέφεται συμπληρωμένο (Νικονάνου 2002). Για να αντιμετωπιστεί το έλλειμμα αυτό είναι πιθανό να ζητηθεί η γνώμη των συμμετεχόντων με συνεντεύξεις καθώς είναι σημαντικό να συνεχιστεί η έρευνα για να παραχθεί ένα προϊόν που θα ανταποκρίνεται αφενός μεν στους στόχους της εκπαιδευτικής πολιτικής του μουσείου, αφετέρου δε θα καλύπτει τις προσδοκίες και τις ανάγκες της εκπαιδευτικής κοινότητας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αδάμ-Βελένη, Π.** (2009). *Μακεδονία – Θεσσαλονίκη, μέσα από τις εκθέσεις του Αρχαιολογικού Μουσείου*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού. Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων.
- Αδάμ-Βελένη, Π.** (2010). Επόμενη στάση: «Μουσείο». Το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης συστήνεται στο κοινό του. Στο Π. Αδάμ-Βελένη & Κ. Τζαναβάρη (Επιμ.), *Το αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και στη Θράκη*, 21 (2007), (σελ.197-206). Θεσσαλονίκη: Υπουργείο Πολιτισμού, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Αδάμ-Βελένη, Π., Γεωργάκη, Π., & Ξανθοπούλου, Κ.** (2010). Εκπαιδευτικά προγράμματα του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης. Στο Μπ. Βέμη & Ει. Νάκου (Επιμ.), *Μουσεία και Εκπαίδευση* (σελ.195-206). Αθήνα: Νήσος.
- Αδάμ-Βελένη, Π.** (2011). Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης. Ιστορία και εκθέσεις. Στο Α. Στεφανίδου (Επιμ.), *Εν Χώρω Τεχνήεσσα* (σελ.38-54). Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ Πολυτεχνική Σχολή. Αντζουλάτου – Ρετσίλα, Ε. (1991). Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης: Οι φορητές εκπαιδευτικές μονάδες. *Αρχαιολογία*, 38, 33-35.
- Ανδρέου, Α.** (1996). *Ιστορία, Μουσείο και Σχολείο*. Θεσσαλονίκη: Γ. Δεδούση.
- Ανδριώτης, Ν., & Τασιού, Φ.** (2002). *Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Μουσείου μας: «Λόγια της πλώρης»*. Μουσείο – Σχολείο, 6^ο Περιφερειακό Συνέδριο (σ. 217-218). Αθήνα: Citronio.
- Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης**, www.amth.gr και <http://www.amth.gr/index.php/ekpaideftika-entypa>, τελευταία επίσκεψη στις 13 Σεπτεμβρίου 2012.
- Βακαλούδη, Α.** (2001). Η συμβολή των νέων τεχνολογιών στην αξιοποίηση των πηγών της ιστορίας και της τέχνης. *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 80, 53-58.

-
- Βέμη, Β.** (2005). Σχεδιάζοντας μια αρχαιολογική μουσειοσκευή. Στο Ε. Σταυρίδου, Β. Βέμη & Θ. Κάββουρα (Επιμ.), *Βιβλία, υλικά, λογισμικά για την εκπαίδευση: από τη σχεδίαση στη διδακτική πράξη* (σ.9-17). Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Βέμη, Μπ.** (2010). Από τις κούφιες λέξεις στην ομιλία του βιώματος. Η μουσειακή εκπαίδευση στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Στο Μπ. Βέμη & Ει. Νάκου (Επιμ.), *Μουσεία και Εκπαίδευση* (σ. 57-64). Αθήνα: Νήσος.
- Βοκοτοπούλου, Ι.** (1985). Εισαγωγή. Στο Π. Αδάμ-Βελένη (Επιμ.), *Μελέτες για την αρχαία Θεσσαλονίκη* (σελ. VII-X). Θεσσαλονίκη: Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.
- Βοκοτοπούλου, Ι.** (1986 α). Πρόλογος. Στο Διεύθυνση Δημοσιευμάτων ΤΑΠ (Επιμ.), *Οδηγός της έκθεσης: Θεσσαλονίκη – Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια* (σελ.11-12). Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων (ΤΑΠ).
- Βοκοτοπούλου, Ι.** (1986 β). *Οδηγός Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης*. Αθήνα: Καπόν.
- Βοκοτοπούλου, Ι.** (2001). *Ηπειρωτικά και Μακεδονικά Μελετήματα*. Αθήνα: Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία.
- Βουδούρη, Δ.** (2003). *Κράτος και Μουσεία: Το θεσμικό πλαίσιο των αρχαιολογικών μουσείων*. Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Γιαννίκου, Μ., Ζαχαροπούλου, Μ., & Λιάσκα, Μ.** (2007). Τα Αρχεία πάνε σχολείο... Μια πρόταση μουσειοσκευής για τα Γενικά Αρχεία του Κράτους. *Μουσείο*, 5, 26-30.
- Γκαζή, Α.** (2004). Μουσεία για τον 21^ο αιώνα. *Τετράδια Μουσειολογίας*, 1, 3-12.
- Γκαζή, Α.** (2008). «Ε, ας ανοίξουν και κανένα λεξικό!» Ή «Επιτέλους, κείμενα κατανοητά!»; Προσεγγίζοντας μουσειολογικά τη συγγραφή κειμένων για την επανέκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης. Στο Π. Αδάμ-

Βελένη & Κ. Τζαναβάρη (Επιμ.), *Το αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και στη Θράκη*, 20 (2006), (σελ.381-390). Θεσσαλονίκη: Υπουργείο Πολιτισμού, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Γκαλινίκη, Σ., Κεφαλίδου, Ε., Κουκουβού, Α., Μέλλιου, Ε., Ξανθοπούλου, Κ., & Σουέρεφ, Κ. (2008). Οι νέες εκθέσεις του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης: Οι ιστορικοί χρόνοι. Στο Π. Αδάμ-Βελένη & Κ. Τζαναβάρη (Επιμ.), *Το αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και στη Θράκη*, 20 (2006), (σελ.403-410). Θεσσαλονίκη: Υπουργείο Πολιτισμού, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Γκατζόλης, Χ. (2003). Εκπαιδευτικά Προγράμματα. Στο Ν. Ζαφειροπούλου (Επιμ.), *Αρχαιολογικόν Δελτίον*, τ. 52 (1997) Β'2, (σελ. 631). Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων – Διεύθυνση Δημοσιευμάτων.

Γκατζόλης, Χ. (2004). Εκπαιδευτικά Προγράμματα. Στο Ν. Ζαφειροπούλου (Επιμ.), *Αρχαιολογικόν Δελτίον*, τ. 53 (1998) Β'2, (σελ.548-549). Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων – Διεύθυνση Δημοσιευμάτων.

Γκατζόλης, Χ. (2006). Εκπαιδευτικά Προγράμματα. Στο Ε. Κώτσου (Επιμ.), *Αρχαιολογικόν Δελτίον*, τ. 54 (1999) Β'2, (σελ.515-517). Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων – Διεύθυνση Δημοσιευμάτων.

Γκατζόλης, Χ. (2009). Εκπαιδευτικά Προγράμματα. Στο Χ. Μακαρατζή (Επιμ.), *Αρχαιολογικόν Δελτίον*, τ. 55 (2000) Β'2, (σελ.669-671). Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων – Διεύθυνση Δημοσιευμάτων.

Γκατζόλης, Χ., Κοκορότσκου, Μ., & Σακαλή, Ό. (2010). Εκπαιδευτικές δράσεις του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης. Στα Α. Τσιτούρη, Ε.-Μ. Πιτσιάβα (Επιμ.), *Πρακτικά Ημερίδας Proceedings «Εκπαιδευτικές δράσεις για την πολιτιστική κληρονομιά και το περιβάλλον 2008-2009»*, (σελ.121-127). Αθήνα: Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων – Ελληνικό Τμήμα.

Γκουργκούτα, Κ. (2002). *Εκπαιδευτικά προγράμματα του Μουσείου*. Μουσείο – Σχολείο, 6^ο Περιφερειακό Συνέδριο (σ. 146-149). Αθήνα: Citronio.

- Γραμμένος, Δ.** (2007). Η επανέκθεση στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης (2001 – 2006). *Αρχαιολογία & Τέχνες*, 102, 73-82.
- Grammenos, D.** (2011). The reconstruction and redisplay of the Archaeological Museum of Thessaloniki. *Museology – International Scientific Electronic Journal*, 6, 21-29.
- Δάφνη, Ν.** (2002). *Εκπαιδευτικά προγράμματα του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης*. Μουσείο – Σχολείο, 6^ο Περιφερειακό Συνέδριο (σ. 101-104). Αθήνα: Citronio.
- Dhanjal, S.** (2005). Touching the Past? *Papers from the Institute of Archaeology*, 16, 35-49.
- Διαμάντη, Μ., Μιλάνου, Κ., Στασινόπουλος, Σ., Αργυριάδη, Μ., & Ψαρράκη-Μπελεσιώτη, Ν.** (1991). Μουσείο Μπενάκη. *Αρχαιολογία*, 38, 23-29.
- Εβραϊκό Μουσείο της Ελλάδος,**
http://www.jewishmuseum.gr/gr/education/holocaust_education/classroom_workshop.html, τελευταία επίσκεψη στις 02.02.2012.
- Εθνολογικό Μουσείο Θράκης,** <http://www.emthrace.org/μουσειοσκευές/>, τελευταία επίσκεψη στις 02.02.2012.
- Εκδόσεις Καλειδοσκόπιο – Το κουτί της γραφής: Πάνω σε τι και με τι...,**
<http://www.kaleidoscope.gr/index.php/kouti-tis-grafis.html>, τελευταία επίσκεψη στις 28.08.2012.
- Εκδόσεις Καλειδοσκόπιο – Ένα κουτί γεμάτο νερό,**
<http://www.kaleidoscope.gr/index.php/kouti-tou-nerou.html>, τελευταία επίσκεψη στις 28.08.2012.
- Εκδόσεις Καλειδοσκόπιο – Έδαφος: Ένας ολόκληρος κόσμος,**
<http://www.kaleidoscope.gr/index.php/edafos.html>, τελευταία επίσκεψη στις 28.08.2012.

Εκπαίδευση Αλλοδαπών και Παλινοστούτων Μαθητών,

<http://www.diapolis.auth.gr>, τελευταία επίσκεψη στις 15.09.2012.

Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρία,

http://www.ornithologiki.gr/page_cn.php?tID=1358&aID=382, τελευταία επίσκεψη στις 05.03.2012.

Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων – Υγροτόπων (ΕΚΒΥ),

http://www.ekby.gr/ekby/el/EKBY_Publications_el.html, τελευταία επίσκεψη στις 02.03.2012.

Ελληνικό Παιδικό Μουσείο,

<http://www.hcm.gr/BIGFrame/BIGFramesMainFirstPage.asp?LANG=GR>, τελευταία επίσκεψη στις 02.02.2012.

Ζαρκάδα-Πιστιόλη, Χ. (2012). Έκθεση αρχαιοτήτων ρωμαϊκών χρόνων στον κήπο του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης: Αγρός, Οικία, Κήπος, Τόπος. Σχεδιασμός-υλοποίηση. Στο Π. Αδάμ-Βελένη & Δ. Τερζοπούλου (Επιμ.), *Αγρός▪ Οικία▪Κήπος▪Τόπος* (σελ.167-183). Θεσσαλονίκη: Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

Ζαφειράκου, Α. (2000). Μουσεία και σχολεία: διάλογος και συνεργασίες, αναπαραστάσεις και πρακτικές. Στο Α. Ζαφειράκου (Επιμ.), *Μουσεία και σχολεία: διάλογος και συνεργασίες, αναπαραστάσεις και πρακτικές* (17-33). Αθήνα: Τυπωθήτω.

Ζούρος, Ν. (2002). *Εκπαιδευτικά προγράμματα και δραστηριότητες Μουσείου Φυσικής Ιστορίας Απολιθωμένου Δάσους Λέσβου*. Μουσείο – Σχολείο, 6^ο Περιφερειακό Συνέδριο (σ.209-213). Αθήνα: Citronio.

Ζούρος, Ν., Μπεντάνα, Κ., & Βαλιάκος, Η. (2010). Εκπαιδευτικά προγράμματα σε φυσικά μνημεία: Η περίπτωση του Απολιθωμένου Δάσους Λέσβου. Στο Μπ. Βέμη & Ει. Νάκου (Επιμ.), *Μουσεία και Εκπαίδευση* (σ. 246-249). Αθήνα: Νήσος.

Hein, G. (1998). *Learning in the Museum*. Routledge: London.

Hooper-Greenhill, E. (1998). *Museum and Gallery Education*. London: Leicester University Press.

Houts, M. (1997). School Outreach Programs and Materials. In B. Sheppard (Ed.) *Building museum & school partnerships* (p.61-69). Washington: American Association of Museums.

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού,

<http://www.fhw.gr/cosmos/friends/issues/16/pg4.html>, τελευταία επίσκεψη στις 31.05.2012.

Ίδρυμα Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα,

<http://www.imma.edu.gr/imma/education/index.html#2>, τελευταία επίσκεψη στις 02.03.2012.

Ινστιτούτο Πληροφορικής, Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας (ΙΤΕ),

<http://www.ics.forth.gr/~zabulis/makedonopixels.pdf>, τελευταία επίσκεψη στις 22.12.2012.

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, <http://www.historical-museum.gr/programmata.html>,

τελευταία επίσκεψη στις 02.03.2012.

Καλεσοπούλου, Δ. (1999). Ανοιχτός Διάλογος με την Κοινότητα: Μια ελληνική πρόταση στα προγράμματα προσέγγισης. *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 73, 69-74.

Καλεσοπούλου, Δ. (2002). *Η Μουσειοσκευή του Μουσείου Σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων*. Μουσείο – Σχολείο, 6^ο Περιφερειακό Συνέδριο (σ.202-205). Αθήνα: Citronio.

Καλοκαιρινός, Α. (2002). *Τα νέα εκπαιδευτικά προγράμματα της Εταιρίας Κρητικών Ιστορικών Μελετών*. Μουσείο – Σχολείο, 6^ο Περιφερειακό Συνέδριο (σ.154-156). Αθήνα: Citronio.

- Καραδέλος, Γ.** (2008). Ο «περιπλανώμενος» υστεροαρχαϊκός ναός της Θεσσαλονίκης. Μουσειολογική παρουσίαση των αρχιτεκτονικών μελών – Προοπτικές. Στο Π. Αδάμ-Βελήνη & Κ. Τζαναβάρη (Επιμ.), *Το αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και στη Θράκη*, 20 (2006), (σελ. 333-336). Θεσσαλονίκη: Υπουργείο Πολιτισμού, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Κατσαούνη, Φ.** (2002). *Εκπαιδευτικές δραστηριότητες του Μουσείου*. Μουσείο – Σχολείο, 6^ο Περιφερειακό Συνέδριο (σ.195-197). Αθήνα: Citronio.
- ΚΕ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων**,
http://www.yppo.gr/5/g5161.jsp?obj_id=639, τελευταία επίσκεψη στις 31.05.2012.
- Κέντρο Μελέτης Νεώτερης Κεραμικής**,
http://www.yppo.gr/6/g6151.jsp?obj_id=1915, τελευταία επίσκεψη στις 19.08.2012.
- Κοινοφελές Ίδρυμα WWF Ελλάς**,
http://www.wwf.gr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=168&Itemid=176, τελευταία επίσκεψη στις 02.03.2012.
- Κόντσα, Κ.** (2010). Το μουσείο, η πόλη και οι άνθρωποι: Τομές και ασυνέχειες. Το παράδειγμα του Λαογραφικού Μουσείου Λάρισας. Στο Μπ. Βέμη & Ει. Νάκου (Επιμ.), *Μουσεία και Εκπαίδευση* (σ. 218-223). Αθήνα: Νήσος.
- Κουλουμπαρίτση, Α., & Μουρατιάν Ζ.** (2004α). Εναλλακτικοί τρόποι αξιολόγησης σε ένα διαθεματικό αναλυτικό πρόγραμμα: Ο ατομικός φάκελος του μαθητή. Στο Γ. Μπαγάκη (Επιμ.), *Ο εκπαιδευτικός και το αναλυτικό πρόγραμμα* (σ.155-164). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κουλουμπαρίτση, Α., & Μουρατιάν Ζ.** (2004β). *Σχέδια εργασίας στην τάξη και στην πράξη. Στόχος-Τρόπος-Αξιολόγηση*. Αθήνα: Πατάκης.
- Κρεμέζη-Μαργαριτούλη, Α.** (1991). Η βαλίτσα της χελώνας. *Αρχαιολογία*, 38, 41-43.

- Κρεμέζη-Μαργαριτούλη, Α.** (2002). «Ψαράδες και Χελώνες». *Φορητό εκπαιδευτικό πακέτο από το Σύλλογο ΑΡΧΕΛΩΝ*. Μουσείο – Σχολείο, 6^ο Περιφερειακό Συνέδριο (σ.105-108). Αθήνα: Citronio.
- Κρεμέζη-Μαργαριτούλη, Α., & Μακρίδου-Μαλλούχου, Μ.** (2002). «ΕΛΑΦΟΣ: η μητέρα όλων μας» *Περιβαλλοντική Εκπαιδευτική Δραστηριότητα*. Μουσείο – Σχολείο, 6^ο Περιφερειακό Συνέδριο (σ.222-225). Αθήνα: Citronio.
- Κύρδη, Κ.** (2005). Αξιοποίηση μουσειακών χώρων στο πλαίσιο της σχολικής πράξης στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Στο Μπ. Βέμη & Ει. Νάκου (Επιμ.), *Μουσεία και Εκπαίδευση* (σ. 349-355). Αθήνα: Νήσος.
- Κύρδη, Κ.** (2011). Από τα εκπαιδευτικά προγράμματα στις πολιτιστικές διαδρομές: ένα βήμα μετά. Στο Δ. Καλεσοπούλου (Επιμ.), *Παιδί και Εκπαίδευση στο Μουσείο. Θεωρητικές αφηρητές, παιδαγωγικές πρακτικές* (σ.259-282). Αθήνα: Πατάκης.
- Λαογραφικό – Ιστορικό Μουσείο Λάρισας**, http://culture.larissadimos.gr/article.php?article_id=52&topic_id=60&level=3&belongs=14&area_id=1&lang=gr, τελευταία επίσκεψη στις 02.03.2012.
- Λέκκα, Α., & Αλεξίου, Θ.** (2002). *Το μουσείο «εκτός των τειχών»: κινητές πολιτιστικές μονάδες και σχολική πράξη*. Μουσείο – Σχολείο, 6^ο Περιφερειακό Συνέδριο (σ. 30-34). Αθήνα: Citronio.
- Μακεδονία: Από τις ψηφίδες στα pixels**, http://www.makedonopixels.org/_pdfs/makedonopixels_pr-g.pdf, τελευταία επίσκεψη στις 22.12.2012.
- Μαντζούτσου, Έ.** (2002). *Εκπαιδευτικές δραστηριότητες του Μουσείου 1989-2002*. Μουσείο – Σχολείο, 6^ο Περιφερειακό Συνέδριο (σ. 175-177). Αθήνα: Citronio.
- Merriman, N.** (1999). Ανοίγοντας τα Μουσεία στο Κοινό. *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72, 43-46.

Μεσογειακό γραφείο πληροφόρησης για το περιβάλλον, τον πολιτισμό και την αειφόρο ανάπτυξη, http://www.mio-ecsde.org/epeaek09/ngo_14_mio-ecsde.html, τελευταία επίσκεψη στις 05.03.2012.

Michael, J. (2006). Where's the evidence that active learning works? *Advances in Physiology Education*, 30:159-167.

ΜΚΟ «ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ», <http://www.arcturos.gr/>, τελευταία επίσκεψη στις 02.03.2012.

Moffat, H., & Woollard, H. (1999). *Museum and gallery education: a manual of good practice*. London: The Stationery Office.

Mouliou, M. (1994). The Classical Past, The Modern Greeks and Their National Self; Projecting Identity Through Museum Exhibitions. *Museological Review*, 1, 1, 70-88.

Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, <http://www.melt.gr/images/ekpaideytika11-12.pdf>, τελευταία επίσκεψη στις 02.03.2012.

Μουσείο Ελληνικής Παιδικής Τέχνης, <http://www.childrensmuseum.gr/mouseioskeues.html>, τελευταία επίσκεψη στις 20.08.2012.

Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, <http://www.cycladic.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=86&clang=0>, τελευταία επίσκεψη στις 02.02.2012.

Μουσείο Μπενάκη, <http://www.benaki.gr/index.asp?id=3030103&lang=gr>, τελευταία επίσκεψη στις 02.02.2012.

Μουσείο Παιδικής Ηλικίας «Ο ΣΤΑΘΜΟΣ» του Πελοποννησιακού Λαογραφικού Ιδρύματος, http://www.pli.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=85&Itemid=94, τελευταία επίσκεψη στις 02.03.2012.

Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Απολιθωμένου Δάσους Λέσβου,

<http://www.petrifiedforest.gr/stuff/Mouseioskeues.html>, τελευταία επίσκεψη στις 02.02.2012.

Μουσιώνη, Α., Βαφειαδάκη, Α., & Κόντσα, Κ. (2002). *Εκπαιδευτικά προγράμματα και σχολεία*. Μουσείο – Σχολείο, 6^ο Περιφερειακό Συνέδριο (σ.167-169). Αθήνα: Citronio.

Μουσούρη, Θ. (1999α). Μουσεία για Όλους; Προγράμματα Προσέγγισης στο Διεθνή Χώρο. *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 73, 65-69.

Μουσούρη, Θ. (1999β). Έρευνα κοινού και αξιολόγηση στα μουσεία. *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72:56-61.

Μπούνια, Α., & Νικονάνου, Ν. (2008). Μουσειακά αντικείμενα και ερμηνεία: δημιουργώντας την εμπειρία, επιδιώκοντας την επικοινωνία. Στο Ν. Νικονάνου & Κ. Κασβίκης (Επιμ.), *Εκπαιδευτικά ταξίδια στο χρόνο* (66-95). Αθήνα: Πατάκης.

Νάκου, Ει. (2001). *Μουσεία: Εμείς, τα Πράγματα και ο Πολιτισμός*. Αθήνα: Νήσος.

Niemi, H. (2002). Active learning – a cultural change needed in teacher education and schools. *Teaching and Teacher Education*, 18, 763-780.

Νικηφορίδου, Α. & Γκαζή, Α. (2008). Οπτικοακουστικές εφαρμογές στην επανέκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης. Η μουσειολογική προσέγγιση. Στο Π. Αδάμ-Βελένη & Κ. Τζαναβάρη (Επιμ.), *Το αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και στη Θράκη*, 20 (2006), (σελ.367-379). Θεσσαλονίκη: Υπουργείο Πολιτισμού, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Νικονάνου, Ν. (2002). *Αρχαιολογικά Μουσεία και Σχολείο: Εκπαιδευτικά Προγράμματα Μουσειακής Αγωγής για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση στην Ελλάδα*. Διδακτορική Διατριβή. Θεσσαλονίκη.

Νικονάνου, Ν. (2010α). *Μουσειοπαιδαγωγική: από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Πατάκης.

- Νικονάνου, Ν.** (2010β). Η μουσειοπαιδαγωγική στην τριτοβάθμια εκπαίδευση: Το πρόγραμμα σπουδών του Τμήματος Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Στο Μπ. Βέμη & Ει. Νάκου (Επιμ.), *Μουσεία και Εκπαίδευση* (σ. 47-55). Αθήνα: Νήσος.
- Ξανθοπούλου, Κ., & Μέλλιου, Ε.** (2011). Αξιολόγηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης. Τα αποτελέσματα μιας έρευνας με εκπαιδευτικούς. *Museology – International Scientific Electronic Journal*, 6, 30-41.
- Ολυμπιακό Μουσείο Θεσσαλονίκης**, <http://www.olympicmuseum-thessaloniki.org/>, τελευταία επίσκεψη στις 02.02.2012.
- Παπαδοπούλου, Γ.** (2002). Τα εκπαιδευτικά προγράμματα και το έργο του Ελληνικού Παιδικού Μουσείου. Μουσείο – Σχολείο, 6^ο Περιφερειακό Συνέδριο (σ.127-130). Αθήνα: Citronio.
- Πετροπούλου, Ι., & Αλεξιάκη, Μ.** (2005). Τα εκπαιδευτικά προγράμματα ως μέσο ανάδειξης ιστορίας και πολιτισμού: το παράδειγμα του πολιτιστικού κέντρου «Ελληνικός Κόσμος». Στο Ε. Σταυρίδου, Β. Βέμη & Θ. Κάββουρα (Επιμ.), *Βιβλία, Υλικά, Λογισμικά για την Εκπαίδευση: Από τη σχεδίαση στη διδακτική πράξη* (σ. 36-40). Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Πλατή, Μ.** (1991). Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης. *Αρχαιολογία*, 38, 6-10.
- Πλατή, Μ.** (2010). Η εκπαίδευση στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης: παιδιά και ενήλικες. Στο Μπ. Βέμη & Ει. Νάκου (Επιμ.), *Μουσεία και Εκπαίδευση* (σ. 389-392). Αθήνα: Νήσος.
- Prince, M.** (2004). Does Active Learning Work? A Review of the Research. *Journal of Engineering Education*, 93(3), 223-231.
- Πρόγραμμα Μελίνα – Εκπαίδευση και Πολιτισμός (1995-2003)**, <http://www.prmelina.gr/>, τελευταία επίσκεψη στις 10.09.2012.

Πρόγραμμα Σωκράτης, <http://web.cc.uoa.gr/~mardid/mar/mar73.html>, τελευταία επίσκεψη στις 14.05.2012.

Sheppard, B. (1997). The Perfect Mix: Museums and Schools. In B. Sheppard (Ed.) *Building museum & school partnerships* (p.1-5). Washington: American Association of Museums.

Siapakas, J., & Sjogren, L. Ancient Sculptures and National Museums: Universal and Local Claims of Antiquity. www.ep.liu.se/ecp/022/014/ecp072214.pdf (last visit: 12.06.2012).

Siapakas, J., & Sjogren, L. Appropriations of Antiquity – A Diachronic Comparison of Museums and Scholarship. www.ep.liu.se/ecp/030/016/ecp0830016c.pdf (last visit: 12.06.2012).

Σολομών, Ε., Βαρσάκη, Σ., & Καραγκούνη, Ι. (2010). Τι γνωρίζουν και τι προσδοκούν οι κάτοικοι της Θεσσαλονίκης από το Αρχαιολογικό Μουσείο της πόλης τους; Συμπεράσματα της πρώτης έρευνας κοινού. Στο Π. Αδάμ-Βελένη & Κ. Τζαναβάρη (Επιμ.), *Το αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και στη Θράκη*, 21 (2007), (σελ.207-214). Θεσσαλονίκη: Υπουργείο Πολιτισμού, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Σταμάτη, Ε. (1991). Κοινοτικό Τοπικό Μουσείο στις Μηλιές, Πηλίου. *Αρχαιολογία*, 38, 36-38.

Σταμάτη, Ε. (2002α). *Γνωριμία με την ιστορία του χωριού και την παραδοσιακή ζωή των κατοίκων του*. Μουσείο – Σχολείο, 6^ο Περιφερειακό Συνέδριο (σ.114-115). Αθήνα: Citronio.

Σταμάτη, Ε. (2002β). *Αισθητική αγωγή για μικρούς και μεγάλους με αφορμή έργα παιδικής έκφρασης και δημιουργίας*. Μουσείο – Σχολείο, 6^ο Περιφερειακό Συνέδριο (σ.182-184). Αθήνα: Citronio.

Στεφανή, Λ. (2008). «5.000, 15.000, 200.000 χρόνια πριν... μια έκθεση για τη ζωή στην προϊστορική Μακεδονία» Η νέα μόνιμη έκθεση για την προϊστορία της

Μακεδονίας στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης. Στο Π. Αδάμ-Βελένη & Κ. Τζαναβάρη (Επιμ.), *Το αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και στη Θράκη*, 20 (2006), (σελ.391-398). Θεσσαλονίκη: Υπουργείο Πολιτισμού, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Στεφανίδου-Τιβεριού, Θ. (2008). Δέκα Αιώνες Πλαστικής στη Μακεδονία.

Συμπεράσματα από το πρόγραμμα «Μελέτη και Δημοσίευση των γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης». Στο Π. Αδάμ-Βελένη & Κ. Τζαναβάρη (Επιμ.), *Το αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και στη Θράκη*, 20 (2006), (σελ.341-351). Θεσσαλονίκη: Υπουργείο Πολιτισμού, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Σύλλογος για την προστασία της θαλάσσιας χελώνας «ΑΡΧΕΛΩΝ»,

http://www.archelon.gr/contents/aggogi_packets.php?row=row6, τελευταία επίσκεψη στις 02.03.2012.

Σύνδεσμος των Φίλων του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης,

<http://www.amth.gr/index.php/2011-12-19-11-29-06.html> και http://www.friends-amth.gr/?page_id=2, τελευταία επίσκεψη στις 10 Σεπτεμβρίου 2012.

Swain, H. (2002). The museum of London: archaeology, education and the public. *Treballs d' Arqueologia*, 8, 23-36.

Swift, F., & Wilkinson, S. (1999). Museums and Education: Part 2. Outreach to schools. *Museum Practice*, 11 (Volume 4, Number 2), 59-64.

Σωματείο Φίλων μουσείου Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, <http://www.filoi-gnhm.gr/template/paketa.php?cmd=resetall>, τελευταία επίσκεψη στις 13.02.2012.

Τοπικό Μουσείο Μηλεών Πηλίου,

http://www.hfstamati.gr/default.asp?V_DOC_ID=2053, τελευταία επίσκεψη στις 02.03.2012.

Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου, Ε. (2003). Το πρόσφατο εκθεσιακό έργο της ΙΣΤ΄ ΕΠΚΑ. *Θεσσαλονικέων Πόλις*, 11, 149-165.

Τρέβεζα-Σούση, Ο. (2002). *Εκπαιδευτικά προγράμματα στο Εβραϊκό Μουσείο της Ελλάδας*. Μουσείο – Σχολείο, 6^ο Περιφερειακό Συνέδριο (σ.116-119). Αθήνα: Citronio.

Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης (ΥΣΜΑ)/Κέντρο Μελετών της Ακρόπολης (ΚεΜΑ), <http://www.ysma.gr/εκπαίδευση-μουσειοσκευές>, τελευταία επίσκεψη στις 02.03.2012.

Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού

http://www.yppo.gr/1/g/540.jsp?obj_id=1133,

http://www.yppo.gr/6/g6151.jsp?obj_id=2155,

http://www.yppo.gr/5/g5161.jsp?obj_id=27310,

http://www.yppo.gr/5/g5161.jsp?obj_id=8531,

http://www.yppo.gr/5/g5161.jsp?obj_id=8530,

http://www.yppo.gr/5/g5161.jsp?obj_id=27370,

http://www.yppo.gr/5/g5161.jsp?obj_id=8533,

http://www.yppo.gr/5/g5161.jsp?obj_id=8532 και

http://www.yppo.gr/5/g5161.jsp?obj_id=7610, τελευταία επίσκεψη στις 10 Σεπτεμβρίου 2012.

ΥΠ.ΠΟ. (εκδ. 2003). *Παιχνίδια Πολιτισμού. Εκπαιδευτικές Δράσεις του Υπουργείου Πολιτισμού*. Αθήνα: ΥΠ.ΠΟ.

Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού,

<http://www.et.diavgeia.gov.gr/f/yppot/search/free.php?q=στα+ίχνη+της+γραφής>, τελευταία επίσκεψη στις 05.06.2012.

Χατζηασλάνη, Κ. (1991). Α΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων. *Αρχαιολογία*, 38, 11-22.

Χατζηασλάνη, Κ. (1994). Σύντομο ιστορικό των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στην Ακρόπολη. *Αρχαιολογία*, 52, 10-12.

- Χατζηασλάνη, Κ.** (2002α). *Εκπαιδευτικές μουσειοσκευές*. Μουσείο – Σχολείο, 6^ο Περιφερειακό Συνέδριο (σ.48). Αθήνα: Citronio.
- Χατζηασλάνη, Κ.** (2002β). *Εκπαιδευτικά προγράμματα στην Ακρόπολη*. Μουσείο – Σχολείο, 6^ο Περιφερειακό Συνέδριο (σ.89-92). Αθήνα: Citronio.
- Χατζηασλάνη, Κ.** (2002γ). Η Ακρόπολη μέσα από τα μάτια των εκπαιδευτικών – Εκπαιδευτικά προγράμματα στην Ακρόπολη. Στο Γ. Κόκκινος & Ε. Αλεξάκη (Επιμ.), *Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στη Μουσειακή Αγωγή* (σ.226-231). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Χατζηασλάνη, Κ., Καϊμάρα, Ε., & Λεοντή, Α.** (2011). *Ακρόπολη και Εκπαίδευση*. Αθήνα: Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης.
- Χοντολίδου, Ε.** (2010). Αξιολόγηση εκπαιδευτικών υλικών και μουσειοσκευών. Στο Μπ. Βέμη & Ει. Νάκου (Επιμ.), *Μουσεία και Εκπαίδευση* (σ. 367-374). Αθήνα: Νήσος.
- Χορταρέα, Ε.** (2002). Ιστορική εξέλιξη των εκπαιδευτικών προγραμμάτων μουσείων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Στο Γ. Κόκκινος & Ε. Αλεξάκη (Επιμ.), *Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στη Μουσειακή Αγωγή* (σ.179-188). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Χουρμουζιάδου, Α.** (2006). Το Ελληνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Ο εκθέτης – το έκθεμα – ο επισκέπτης. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Ψαρράκη-Μπελεσιώτη, Ν.** (2002). *Εκπαιδευτικά προγράμματα στο Μουσείο*. Μουσείο – Σχολείο, 6^ο Περιφερειακό Συνέδριο (σ.190-194). Αθήνα: Citronio.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης: Γενί Τζαμί.

Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης: Γενί Τζαμί.

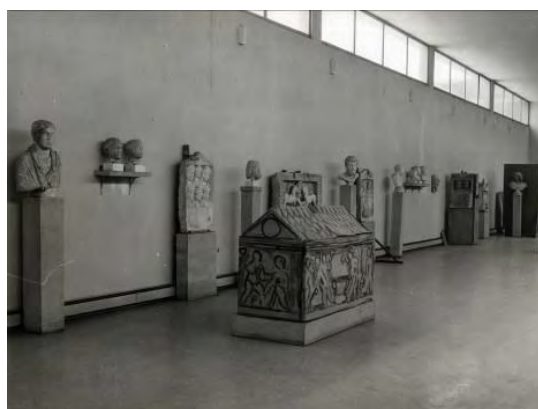

Εκθέσεις ΑΜΘ 1968-1970.

Ταξιδεύουμε ... στην αρχαία Μακεδονία: Μια μουσειοσκευή για την αντίστοιχη μόνιμη έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης

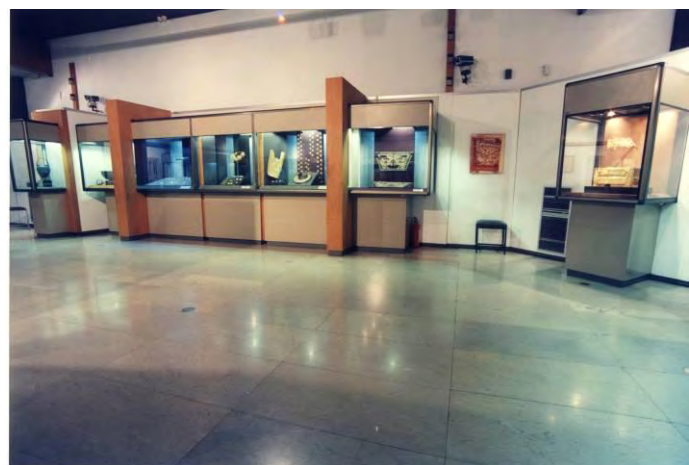
Εκθέσεις ΑΜΘ 1968-1970.

Εκθέσεις ΑΜΘ 1968-1970.

Αποψη της έκθεσης του επιμελητή αρχαιοτήτων Γιώργου Δεσπίνη.

Άποψη της έκθεσης του ΑΜΘ (έτος 1985).

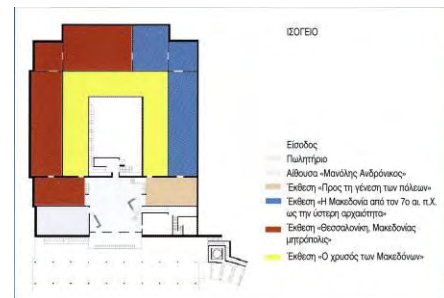

Απόψεις των εκθέσεων του ΑΜΘ κατά το έτος 1985.

Η επανέκθεση το 2006.

Η είσοδος του ΑΜΘ και η κάτοψη.

Άποψη της μόνιμης έκθεσης του ΑΜΘ: «Προϊστορική Μακεδονία».

Άποψη της μόνιμης έκθεσης του

ΑΜΘ: «Προς τη γένεση των πόλεων».

Άποψη της μόνιμης έκθεσης: «Η Μακεδονία από τον 7^ο π.Χ. αιώνα ως την ύστερη αρχαιότητα».

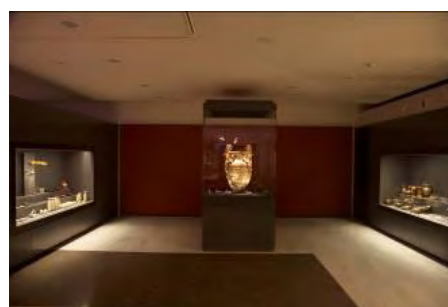

Άποψη της μόνιμης έκθεσης: «Η Μακεδονία από τον 7^ο π.Χ. αιώνα ως την ύστερη αρχαιότητα».

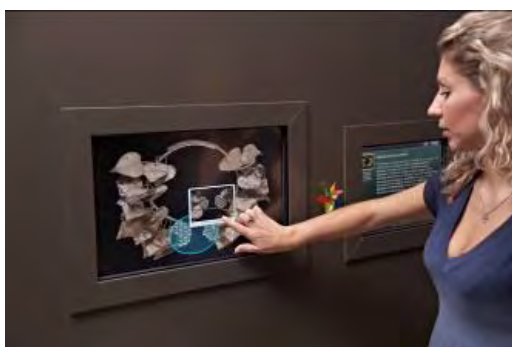

Άποψη της μόνιμης έκθεσης:
«Θεσσαλονίκη, Μακεδονίας Μητρόπολη».

Άποψη της μόνιμης έκθεσης: «Ο χρυσός των Μακεδόνων».

Μόνιμη έκθεση του ΑΜΘ: «Από τις ψηφίδες στα pixels». Εφαρμογή: Πανόπτης.

Μόνιμη έκθεση του ΑΜΘ: «Από τις ψηφίδες στα pixels». Εφαρμογή: Πολύαπτο.

Μόνιμη έκθεση του ΑΜΘ: «Από τις ψηφίδες στα pixels». Εφαρμογή: Αγροικία.

Μόνιμη έκθεση ΑΜΘ: «Αγρός, Οικία, Κήπος, Τόπος».

Μόνιμη έκθεση ΑΜΘ: «Αγρός, Οικία, Κήπος, Τόπος».

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Πληροφοριακό Υλικό της Μουσειοσκευής «Ταξιδεύουμε ... στην αρχαία Μακεδονία».

Αγαπητοί εκπαιδευτικοί,

Σκοπός της μουσειοσκευής είναι η γνωριμία των παιδιών με πτυχές της ζωής στην αρχαία Μακεδονία. Τα περιεχόμενά της (ψηφιακό εποπτικό και πληροφοριακό υλικό, παιχνίδια, τρισδιάστατα αντικείμενα-αντίγραφα) μπορούν να γίνουν η αφορμή και το όχημα για την επεξεργασία πολλών και διαφορετικών θεματικών ενοτήτων του προαναφερθέντος θέματος. Οι πληροφορίες που ακολουθούν μπορούν να βοηθήσουν στην εκπλήρωση του σκοπού αυτού.

Περιεχόμενο της μουσειοσκευής.

α. ενημερωτικό υλικό για τους εκπαιδευτικούς (1. CD, το οποίο περιέχει γενικές πληροφορίες για την αρχαία Μακεδονία, πληροφοριακό υλικό που αντιστοιχεί στις επιλεγμένες θεματικές ενότητες, εικόνες και σκίτσα που αντιστοιχούν στις θεματικές αυτές, οδηγίες των παιχνιδιών και βιβλιογραφικές αναφορές -προτεινόμενα βιβλία για τους/τις εκπαιδευτικούς και βιβλία γνώσεων μουσειακού περιεχομένου για παιδιά- 2. φύλλο αξιολόγησης και 3. πλαστικοποιημένος κατάλογος των περιεχομένων της μουσειοσκευής).

β. εκπαιδευτικό υλικό για χρήση στην τάξη (1. DVD, παραγωγής του ΑΜΘ, διάρκειας 4.44 λεπτών, στο οποίο καταγράφεται η ιστορία του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης από τη στιγμή της σύλληψης της ιδέας για τη δημιουργία του το 1913 έως και το 2006 χρονιά κατά την οποία ολοκληρώθηκαν οι εκτεταμένες εργασίες ανακαίνισης του κτηρίου και επανέκθεσης των συλλογών του και 2. μία κάρτα με δύο «αρχαίες» συνταγές πλαστικοποιημένη).

γ. δέκα αντίγραφα αυθεντικών αντικειμένων, που προέρχονται από την προαναφερθείσα μόνιμη έκθεση του ΑΜΘ. Συγκεκριμένα περιλαμβάνει: μία γραφίδα, ένα μελανοδοχείο (θεματική: εκπαίδευση), έναν αρόβαλλο (θεματική: αθλητισμός), το θραύσμα μιας αξίνας (θεματική: ζωϊκή και φυτική παραγωγή), έναν σκύφο (θεματική: διατροφή/μαγείρεμα-σερβίρισμα), ένα υφαντικό βάρος (θεματική: υφαντική/ένδυση), ένα μυροδοχείο (θεματική: καλλωπισμός), μία πλαγγόνα, ένα ειδώλιο σκύλου και μία κεραμίδα επιτραπέζιου παιχνιδιού (θεματική: παιχνίδι).

δ. παιχνίδια (1. παιχνίδι μνήμης με είκοσι πλαστικοποιημένες κάρτες, οι οποίες απεικονίζουν ανά δύο τα αντικείμενα-αντίγραφα της μουσειοσκευής, 2. οδηγίες για το σχεδιασμό τριάρας/εννιάρας, τους πεσσούς [πιόνια] για τα παιχνίδια αυτά -οι πεσσοί θα είναι φασόλια και ρεβίθια σε υφασμάτινα σακουλάκια- 3. παιχνίδι ερωταποκρίσεων/ασκήσεων παντομίμας και εικαστικής έκφρασης με κάρτες, ζάρι για το λάχνισμα και κλεψύδρα για το παιχνίδι των ερωταποκρίσεων).

Να σημειωθεί ότι τα αντικείμενα της μουσειοσκευής αποτελούν ακριβή αντίγραφα από γύψο των αυθεντικών που εκτίθενται στις προθήκες της μόνιμης έκθεσης του Μουσείου και δημιουργήθηκαν από το Εργαστήριο Εκμαγείων του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης. Για να δοθεί το τελικό αποτέλεσμα που πλησιάζει όσο γίνεται περισσότερο στο πρωτότυπο αντικείμενο χρησιμοποιήθηκε η τεχνική της τεχνητής παλαίωσης στις διαφορετικές εκδοχές της. Δηλαδή ακολουθείται διαφορετική τεχνική

ανάλογα με το υλικό του πρωτότυπου αντικειμένου και τον τρόπο κατασκευής του (π.χ. μεταλλικό αντικείμενο, κεραμικό μελαμβαφές κλπ)⁷³. Επομένως, επειδή όλα τα αντικείμενα έχουν κατασκευαστεί από γύψο⁷⁴ η παρατήρηση και η εξέτασή τους μπορεί να εστιάσει στο μέγεθος, στην περιγραφή της διακόσμησης και στη χρήση των αντικειμένων (για ποιο σκοπό και ποιοι τα χρησιμοποιούσαν). Οι μαθητές/τριες θα πρέπει να ενημερωθούν ότι τα αντικείμενα διαφοροποιούνται από τα πρωτότυπα αντικείμενα ως προς το υλικό κατασκευής τους και ως εκ τούτου και ως προς το βάρος.

Κριτήριο για την επιλογή τους ήταν να είναι αντιπροσωπευτικά για κάθε θεματική ενότητα της μουσειοσκευής διευκολύνοντας με τον τρόπο αυτό τη δημιουργία μουσειακής έκθεσης στην τάξη και το χειρισμό τους σε θεατρικά δρώμενα και σε παιχνίδια μίμησης σύμφωνα με τις προτάσεις αξιοποίησης που ακολουθούν. Επίσης επιλέχθηκαν ώστε να δίνουν στα παιδιά το έναυσμα για εμβάθυνση σε κάθε θεματική ενότητα. Τέλος, ελήφθησαν υπόψη και πρακτικοί παράγοντες όπως η προστασία των ίδιων των αυθεντικών αντικειμένων. Δηλαδή από την αρχική επιλογή απορρίφθηκαν εκείνα που το Τμήμα Συντήρησης του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης έκρινε ότι η διαδικασία για τη δημιουργία αντιγράφου θα τα έφθειρε λόγω ήδη προχωρημένης διάβρωσης.

Σημειώνεται ότι όλα τα αντίγραφα της μουσειοσκευής χρειάζονται προσεκτική μεταχείριση, εννοείται ότι θα σπάζουν σε περίπτωση πτώσης, εντούτοις ορισμένα από αυτά είναι ακόμη πιο ευαίσθητα λόγω σχήματος και μεγέθους, όπως η γραφίδα και το θραύσμα της αξίνας.

⁷³ Οι πληροφορίες αυτές προέρχονται από τον υπεύθυνο του Εργαστηρίου Εκμαγείων του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης κ. Ιωάννη Καλτσά.

⁷⁴ Με αυτό τον τρόπο κατασκευάζονται και τα πωλητέα είδη του ΤΑΠΑ.

1.- Γενικά γεωγραφικά και ιστορικά στοιχεία.

Στην αρχαιότητα η Μακεδονία κάλυπτε την περιοχή μεταξύ του Ολύμπου και του ποταμού Αλιάκμονα στα δυτικά και του ποταμού Στρυμόνα στα ανατολικά. Η περιοχή που οι αρχαίοι αποκαλούσαν Άνω (ορεινή) Μακεδονία σήμερα καλύπτει τα όρια της Δυτικής Μακεδονίας, την οριοθετούν οι ορεινοί όγκοι της Πίνδου και τη διατρέχει ο ποταμός Αλιάκμονας. Στα όρια της αποκαλούμενης Άνω Μακεδονίας βρίσκονται σήμερα οι νομοί Καστοριάς, Φλώρινας, Κοζάνης και Γρεβενών. Κάτω Μακεδονία (παρά θάλασσαν) σύμφωνα με τον Ηρόδοτο και το Θουκυδίδη ήταν η περιοχή που κάλυπτε την πεδινή Πιερία και την Ημαθία. Στην αρχαιότητα σε αυτές τις περιοχές υπήρχαν βασιλεια που συγκροτούνταν από ομάδες – έθνη που τους ένωναν συγγενικοί και φυλετικοί δεσμοί, ενώ το κοινωνικό και πολιτικό τους σύστημα βασιζόνταν στις αρχές της αγροτικής και ποιμενικής ζωής.

Πρώιμη φάση μακεδονικού κράτους

Ακμή μακεδονικού κράτους

Ελληνιστικό βασίλειο

Επαρχία ρωμαϊκού κράτους⁷⁵

Όπως αναφέρει ο Ηρόδοτος από εκεί προέρχονταν ελληνικά φύλα που βόρεια τα αποκαλούσαν μακεδονικά ενώ στα νότια δωρικά. Αυτό δείχνει ότι ήδη από τα χρόνια του Ομήρου οι Έλληνες που κατοικούσαν νότια θεωρούσαν τους Μακεδόνες ως τμήμα του ελληνικού στοιχείου. Εξάλλου, η κατοικία των θεών για τους αρχαίους ήταν ο Όλυμπος (Αδάμ-Βελένη 2009, Καραμήτρου-Μεντεσίδη 2008).

⁷⁵ Το εποπτικό υλικό προέρχεται από τα ψηφιακά αρχεία του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης.

2.- Ο πληθυσμός, η κοινωνική δομή και οι θεσμοί.

Ενώ στην υπόλοιπη Ελλάδα κατά τους πρώιμους ιστορικούς χρόνους αναπτύχθηκαν πόλεις – κράτη, στη Μακεδονία υπήρχε βασιλεία, πολίτευμα το οποίο διατηρήθηκε μέχρι και την κατάκτηση της Μακεδονίας από τους Ρωμαίους. Και ενώ τον 5^ο π.Χ. αιώνα κυριαρχούσαν στον οικονομικό και πολιτικό τομέα οι Αθηναίοι τον 4^ο π.Χ. αιώνα κυρίαρχοι της οικονομικής και πολιτικής ζωής αναδεικνύονται οι Μακεδόνες. Σε ό,τι αφορά τη διοίκηση οι πόλεις της Μακεδονίας είχαν μια σχετική αυτονομία, οικονομική αυτοτέλεια ενώ μπορούσαν να εκχωρούν πολιτικά δικαιώματα. Υπήρχε βουλή και εκκλησία για τη διοίκησή τους. Οι αστυνόμοι, ένα είδος ειδικών αξιωματούχων φρόντιζαν για την τήρηση της τάξης, την καθαριότητα, ασκούσαν τον έλεγχο των οικοδομικών εργασιών και ορισμένων εμπορικών προϊόντων. Παρά την ύπαρξη βέβαια της βουλής και της εκκλησίας ο βασιλιάς ασκούσε πλήρη έλεγχο σε όλες οι πόλεις. Για την τήρηση των αποφάσεών του σε κάθε πόλη ήταν εγκατεστημένοι δικαστές και βασιλικός επιστάτης. Στο βασιλιά ανήκαν πολλές πρωτογενείς πηγές πλούτου όπως μεταλλεία, δάση και μεγάλες εκτάσεις γης. Ο βασιλιάς περιβάλλονταν από πλούσιους γαιοκτήμονες που προέρχονταν όχι μόνο από τις πόλεις του βασιλείου, αλλά και από την υπόλοιπη Ελλάδα.

Τα στοιχεία για τον πληθυσμό της Μακεδονίας τουλάχιστον ως τα χρόνια του Φιλίππου Ε' είναι λιγοστά. Πολλοί ζούσαν στην ύπαιθρο. Απασχολούνταν ως ελεύθεροι γεωργοί ή μίσθωναν κτήματα του βασιλιά και των ευγενών. Κάποιοι ήταν ιδιοκτήτες γης, μεγάλων ή μικρών εκτάσεων. Πηγή γι' αυτά αποτελούν οι ωνές, δηλαδή τα ιδιωτικά συμβόλαια αγοραπωλησίας, τα οποία χαράσσονταν σε λίθινες στήλες. Στην κατώτερη κοινωνική τάξη ανήκαν οι υπόλοιποι πληθυσμοί της Ανατολικής Μακεδονίας όπως οι Σκύθες, οι Δάρδανοι, οι Ιλλυριοί και οι Θράκες, οι οποίοι δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα και ίσως αρκετοί από αυτούς δεν ήταν ελεύθεροι, παρότι η δουλεία δεν ήταν διαδεδομένη ούτε καν στις πόλεις.

Κατά τα χρόνια της ρωμαιοκρατίας το κέντρο βάρους της οικονομικής ζωής ήταν στη Μ. Ασία, αλλά και στη Δύση λόγω του μεγαλύτερου φυσικού πλούτου των περιοχών αυτών. Όμως παράγοντες όπως η ασφάλεια, η ειρηνική διαβίωση και το οδικό δίκτυο της Μακεδονίας συνέβαλαν στην ανάδειξη της περιοχής ως τοπική οικονομική δύναμη κυρίως κατά το 2^ο και 3^ο μ.Χ. αι., με αποτέλεσμα την προσέλκυση τόσο εμπόρων και τεχνιτών, όσο και ανθρώπων των γραμμάτων. Η πόλη ομορφαίνει από τα κτήρια που ανοικοδομούνται. Την πολυτέλεια των αστικών επαύλεων αυτής της περιόδου μαρτυρούν τα αποσπασματικά ψηφιδωτά που έχουν σωθεί. Παράλληλα δημιουργούνται συντεχνίες όπως η ισχυρή συντεχνία των εμπόρων (Αδάμ – Βελένη 2009).

Οι θεματικές που ακολουθούν είναι χωρισμένες σε τρεις ενότητες: α) οικογένεια - ιδιωτική ζωή, β) κοινωνική οργάνωση και γ) οικονομία (ζωική και φυτική παραγωγή).

Συνοδεύονται από εικόνες αντικειμένων που εκτίθενται στο ΑΜΘ και σχέδια από το εποπτικό της αντίστοιχης μόνιμης έκθεσής του καθώς και εικόνες από τα ψηφιακά αρχεία του ΑΜΘ. Η πρώτη εικόνα κάτω από τον τίτλο της θεματικής ταυτίζεται με τα αντικείμενα-

αντίγραφα που υπάρχουν στην μουσειοσκευή. Οι υπόλοιπες εικόνες απαρτίζουν το συνοδευτικό εποπτικό υλικό της μουσειοσκευής⁷⁶.

⁷⁶ Στο τέλος κάθε θεματικής ενότητας αναφέρονται προτεινόμενες δραστηριότητες οι οποίες μπορούν να υλοποιηθούν, σύμφωνα με την κρίση των εκπαιδευτικών και ανάλογα με τους δικούς τους στόχους, κατά την επεξεργασία των αντίστοιχων προτάσεων αξιοποίησης της μουσειοσκευής.

3.- Α. Οικογένεια και ιδιωτική ζωή.

3.-Α.1. Θεματική: Διατροφή και σκεύη.

Σκύφος με διακόσμηση, Θεσσαλονίκη, Μακεδονικός Τάφος πλατείας Συντριβανίου, Τέλη 4^{ου} – αρχές 3^{ου} αι. π.Χ.

Κάθε σπίτι είχε τα απαραίτητα απλά σκεύη για την προετοιμασία, το μαγείρεμα και το σερβίρισμα των καθημερινών γευμάτων, αλλά και πιο πολυτελή σκεύη που τα χρησιμοποιούσαν στις γιορτές, στα επίσημα γεύματα και στα συμπόσια. Μάλιστα για τα συμπόσια υπήρχαν ειδικά σκεύη: ο κρατήρας, μέσα στον οποίο γινόταν το ανακάτεμα του οίνου με νερό, οι ψυκτήρες που χρησίμευαν για να διατηρούν το κρασί δροσερό, οι αρυτήρες για να ανακατεύουν το κρασί, οι οινοχόες, δηλαδή οι κανάτες για το σερβίρισμα και οι κύλικες, τα ανοιχτά αγγεία πόσης για την κατανάλωσή του. Το ντουλάπι στο οποίο αποθήκευαν τα σκεύη της κουζίνας το ονόμαζαν κυλικείο (Αδάμ-Βελήνη 2009). Σύμφωνα με παραστάσεις που έχουν βρεθεί φαίνεται ότι ήταν σημαντικό να τοποθετούνται τα σκεύη συμμετρικά. Τα περισσότερα σκεύη κατασκευάζονταν από πηλό και περιελάμβαναν χύτρες (:κατσαρόλες), τηγάνια, κανάτες, λεκάνες, πινάκια (:πιάτα), σκύφους (:για την κατανάλωση υγρών) (Blanck 2004, Ελευθεράτου 2007). Οι αρχαίοι μαγείρευαν κάθε μέρα την ποσότητα φαγητού που θα χρειαζόνταν, γιατί το φαγητό έπρεπε να καταναλωθεί αυθημερόν, αφού φυσικά δεν υπήρχαν ψυγεία για να το διατηρήσουν για την επομένη. Το μαγείρεμα συχνά γίνονταν έξω στην αυλή του σπιτιού σε φορητές εστίες που έμοιαζαν με μαγκάλι. Ήταν ιδιαίτερα πρακτικές γιατί μέσα στο σπίτι μπορούσαν να τις μεταφέρουν και σε άλλα δωμάτια για να τα ζεστάνουν (Ελευθεράτου 2007, Tames 2003). Το λάδι και το κρασί ήταν γεωργικά προϊόντα ευρείας κατανάλωσης, αλλά και προϊόντα εμπορίου. Η καθημερινή διατροφή των αρχαίων περιελάμβανε όσπρια (φασόλια, μπιζέλια, φακές, λούπινα) και λαχανικά, ενώ κρέας κατανάλωναν σπάνια ακόμη και οι πλούσιοι. Η κατανάλωση κρέατος συνδέονταν κυρίως με τις θυσίες προς τους θεούς, αν και στη Μακεδονία κατανάλωναν πιο συχνά κρέας το οποίο προέρχονταν από το κυνήγι. Οι πιο φτωχοί τρέφονταν με μάζα. Η μάζα ήταν μια ζύμη από κριθάρι, νερό και λάδι ή γάλα. Προτού την καταναλώσουν την ύγραιναν για να μαλακώσει. Το σταρένιο ψωμί θεωρούνταν είδος πολυτελείας. Επίσης οι αρχαίοι έτρωγαν πίτες (πλακούντες). Παρότι και τα φρέσκα ψάρια δεν αποτελούσαν είδος ευρείας κατανάλωσης στη Μακεδονία συμπεριλαμβάνονταν στο καθημερινό διαιτολόγιο η κατανάλωση ψαριών τόσο από τη θάλασσα όσο και από τις λίμνες και τα ποτάμια της περιοχής. Επίσης συχνή ήταν και η κατανάλωση οστρακοειδών από τους μακεδόνες, ενώ και το τυρί περιλαμβάνονταν στο καθημερινό τους διαιτολόγιο. Αρκετά διαδεδομένη όμως ήταν και η κατανάλωση παστών ψαριών. Τα φαγητά τους τα νοστίμιζαν με αρωματικά φυτά (δυόσμο, θυμάρι), ενώ χρησιμοποιούσαν και πιπέρι. Σε επιγραφές αναφέρονται και άλλα είδη διατροφής όπως αμύγδαλα, φουντούκια, καρύδια, σουσάμι, σύκα, μούρα, σταφύλια. Οι αρχαίοι ασχολούνταν και με τη μελισσοκομία. Βέβαια πολλά από τα είδη που σήμερα καταναλώνουμε ήταν άγνωστα στην αρχαιότητα όπως οι πατάτες, οι μελιτζάνες, οι ντομάτες, το καλαμπόκι, τα πορτοκάλια, τα μανταρίνια οι μπανάνες, οι ανανάδες και τα υπόλοιπα εξωτικά φρούτα, το ρύζι, τα μακαρόνια, αλλά και η σοκολάτα, ο καφές και η ζάχαρη (Ελευθεράτου 2007, Καραμήτρου-Μεντεσίδη 2005α, Πινηιάτογλου 2010).

Κυλικείο

Κρεάγγρα για το σούβλισμα κρέατος

Μεταλλικός τρίποδας για το μαγείρεμα πάνω στη φωτιά.

«Πινάκιο»: πιάτο.

«Θήλαστρο»: μπιμπερό.

«Χύτρα»: κατσαρόλα.

Χύτρα με τρίποδα.

Ανάγλυφο με αναπαράσταση συμποσίου. Απεικονίζονται δύο ανδρικές μορφές που κάθονται σε ανάκλιντρα, ενώ στη μέση ο δούλος σερβίρει κρασί από τον κρατήρα (η απεικόνιση του δούλου σε μικρότερο μέγεθος υποδηλώνει τη διαφορετική κοινωνική θέση).

Οι εικόνες που ακολουθούν είναι από σκεύη που χρησιμοποιούνταν αποκλειστικά στα συμπόσια.

Κρατήρας: σκεύος για την ανάμιξη του οίνου με νερό για να έχουν ως τελικό προϊόν το κρασί. Το όνομά του προέρχεται από τη λέξη κράση, δηλαδή ανακάτεμα.

«Αρύταινα ή αρυτήρας»: Κουτάλα με την οποία ανακάτευαν τον οίνο με το νερό που περιείχε ο κρατήρας.

«Ηθμός»: σουρωτήρι για να στραγγίζουν το κρασί πριν το σερβίρουν, γιατί συχνά αρωμάτιζαν το κρασί με διάφορα μυρωδικά, ακόμη και με κομμάτια τυριού.

«Οινοχόη»: κανάτα για το σερβίρισμα του κρασιού (από τον κρατήρα στις κύλικες).

Κύλικες, για την κατανάλωση του κρασιού.

Οι συμμετέχοντες έτρωγαν και έπιναν μισοξαπλωμένοι στα ανάκλιτρα, γι' αυτό και το σχήμα των κυλικών ήταν τέτοιο (ανοιχτό και απλωτό) ώστε να διευκολύνει την κατανάλωση του κρασιού.

Στόχοι θεματικής: Να γνωρίσουν τη διατροφή των αρχαίων Μακεδόνων και τα σκεύη που χρησιμοποιούσαν. Να συγκρίνουν τη διατροφή τους με τις σημερινές διατροφικές συνήθειες. Να συγκρίνουν το κύπελλο (αντίγραφο που περιέχεται στη μουσειοσκευή) και άλλα σκεύη με αντίστοιχα που χρησιμοποιούμε σήμερα. Να δοκιμάσουν «συνταγές» των αρχαίων.

Προτεινόμενες Δραστηριότητες:

- 1.- Να φτιάξουν τα παιδιά πίνακα διπλής εισόδου στον οποίο θα καταχωρήσουν είδη διατροφής που υπήρχαν στην αρχαιότητα και είδη που δεν υπήρχαν και να τον κολλήσουν στον τοίχο της τάξης (για τα παιδιά των μικρότερων τάξεων αυτό μπορεί να γίνει με φωτογραφίες των αντίστοιχων τροφίμων).
- 2.- Να αναζητήσουν σχετικές εικόνες από κύπελλα, ακόμη και από περιοδικά (διαφημιστικά έντυπα κ.λπ.) ή να φέρουν ένα παρόμοιο σύγχρονο αντικείμενο από το σπίτι τους για να το συγκρίνουν με το αρχαίο αντικείμενο (κύπελο-σκύφος αντίγραφο της μουσειοσκευής). Επίσης μπορούν να συγκρίνουν την κύλικα ή τον κάνθαρο με τα σημερινά ποτήρια με πόδι («κολονάτα») αλλά και τα πινάκια με τα σημερινά πιάτα, ως προς τα σχήματα, τα σχέδια, τη χρήση και τη διαφοροποίηση καθημερινά σκεύη – «καλό» σερβίτσιο, αφού και οι αρχαίοι είχαν ολόκληρη σειρά αγγείων μόνο για τα συμπόσια.
- 3.-α. Να δοκιμάσουν αρχαίες συνταγές: Μια εύκολη που θυμίζει τα σημερινά παστέλια: ανακατεύετε σουσάμι, αμύγδαλα, καρύδια και μέλι.
- 3.-β. Και μία λίγο πιο απαιτητική συνταγή (Καραμήτρου-Μεντεσίδη 2005β, Ξανθοπούλου & Γκαλινίκη 2005):

Τηγανίτες με μέλι και σουσάμι

Υλικά για 4 μερίδες:

1 φλιτζάνι (120 γρ.) αλεύρι, 1 φλιτζάνι (225 ml) νερό, 2 κουταλιές (60 γρ.) μέλι, ελαιόλαδο για το τηγάνισμα και μια κουταλιά (15 γρ.) ψημένο σουσαμόσπορο.

Εκτέλεση:

Αναμιγνύετε το αλεύρι, το νερό και μια κουταλιά μέλι για να γίνει η ζύμη. Ζεσταίνετε 2 κουταλιές λάδι στο τηγάνι και ρίχνετε το ένα τέταρτο του μίγματος στο λάδι. Μόλις δέσει,

το γυρίζετε δυο ή τρεις φορές για να αποκτήσει ομοιόμορφο χρώμα. Με τον ίδιο τρόπο ετοιμάζετε και τις υπόλοιπες τρεις τηγανίτες. Σερβίρετε και τις τέσσερις ζεστές αφού τις περιχύσετε με το υπόλοιπο μέλι και τις πασπαλίσετε με το σουσάμι!

3.-γ. Να δοκιμάσουν και την αρχαία μάζα: οι κριθαροκουλούρες ή τα κρίθινα παξιμάδια μοιάζουν αρκετά με αυτή!

3.-Α.2. Ένδυση - Υφαντική

Πήλινη ενσφράγιστη πυραμιδοειδής αγνύθα (το αντίγραφο που περιέχει η μουσειοσκευή είναι η πρώτη αγνύθα από αριστερά). Παλατιανό Κυκίς, 1^{ος} -2^{ος} αι. μ.Χ.

Η διοίκηση του σπιτιού και η διαχείριση των εισοδημάτων ανήκαν στις γυναικείες αρμοδιότητες. Οι γυναίκες μεριμνούσαν επίσης ώστε να υπάρχει τάξη και πειθαρχία στο σπίτι ενώ και οι δούλοι ήταν υπό την εποπτεία τους. Μέλημα των γυναικών του κάθε σπιτιού ήταν και η κατασκευή των ενδυμάτων. Μάλιστα στην περίπτωση οικονομικών δυσχερειών ασκούσαν την υφαντουργική τέχνη επαγγελματικά. Οι πρώτες ύλες ήταν φυτικής προέλευσης π.χ. λινάρι, βαμβάκι ή ζωικής π.χ. μαλλί, μετάξι (Αδάμ-Βελένη 2009). Γι' αυτό τόσο λόγω των υλικών όσο και των κλιματολογικών συνθηκών της χώρας μας έχουν σωθεί ελάχιστα μικρά τμήματα υφασμάτων κυρίως κάποια που ακουμπούσαν σε αγγεία από χαλκό καθώς η διάβρωση του χαλκού απελευθερώνει χημικές ενώσεις που ευνοούν τη διατήρηση των υφασμάτων. Επομένως μαθαίνουμε για τον τρόπο ένδυσης των αρχαίων από τα αγάλματα, τις ζωγραφικές παραστάσεις, την αγγειογραφία, τα ψηφιδωτά και τις γραπτές πηγές (Blanck 2004). Άντρες και γυναίκες φορούσαν παρόμοια ενδύματα και ένα από αυτά είναι ο χιτώνας. Κατασκευάζονταν κυρίως από λινό ύφασμα. Τα κορίτσια και οι γυναίκες φορούσαν μακρύ χιτώνα ως τον αστράγαλο, ενώ το μήκος για το άλλο φύλο διέφερε: όταν ήταν νεαροί φορούσαν πιο κοντό χιτώνα και καθώς περνούσαν τα χρόνια μάκραινε και ο δικός τους. Ρούχα χρωματιστά φορούσαν κυρίως οι πλούσιοι, τα οποία ήταν βαμμένα με φυτικές βαφές (Tames 2003). Άλλοι συνηθισμένοι τύποι ενδυμάτων ήταν ο πέπλος, το ιμάτιο και η χλαμύδα. Ο πέπλος ήταν γυναικείο ένδυμα ορθογώνιο και μπορούσε να φορεθεί πάνω από το χιτώνα. Άντρες και γυναίκες φορούσαν το ιμάτιο, το οποίο ήταν ένα μακρύ ύφασμα που το περνούσαν κάτω από την αριστερή μασχάλη και το στερέωναν πάνω από το δεξιό ώμο. Χαρακτηριστικό είναι το λοξό ιμάτιο που φοράνε οι αρχαϊκές κόρες της Ακρόπολης. Η χλαμύδα φοριόταν μόνο από τους άντρες και συνήθως ήταν πιο κοντή από το ιμάτιο. Τη φορούσαν κυρίως οι έφηβοι, οι ταξιδιώτες και οι στρατιώτες. Για να τη φορέσουν δίπλωναν το ύφασμα κάθετα και το στερέωναν πάνω από το δεξιό ώμο με πόρπες ή περόνες (παραμάνες ή καρφίτσες, όπως θα λέγαμε σήμερα). Το αριστερό χέρι καλύπτονταν εντελώς, ενώ το δεξιό έμενε ακάλυπτο⁷⁷. Την εμφάνιση ολοκλήρωναν συνήθως τα δερμάτινα σανδάλια, αλλά υπήρχαν και κλειστά υποδήματα, ορισμένα από τα οποία φοριόταν και από τα δύο φύλα (Blanck 2004). Στη Μακεδονία το κεφάλι των αντρών καλύπτονταν με την καυσία. Αυτό το είδος καπέλου είχε στρογγυλό γείσο. Φορούσαν ακόμη πέτασο, δηλαδή πλατύγυρο καπέλο. Το κεφάλι το κάλυπταν και οι γυναίκες (Αδάμ-Βελένη 2009).

Γενικά πάντως είναι δύσκολη η προσέγγιση των αρχαίων ενδυμάτων καθώς οι πληροφορίες μας προέρχονται, όπως προαναφέρθηκε, από αρχαιολογικά τεκμήρια

⁷⁷ http://www.tmath.edu.gr/aet/thematic_areas/p183.html

(αγάλματα, παραστάσεις, ψηφιδωτά, αγγειογραφία) οπότε δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι αν πρόκειται για ενδύματα που φορούσαν στη συγκεκριμένη εποχή ή αν απεικονίζουν προγενέστερες συνήθειες ή εξιδανικευμένες καταστάσεις. Επίσης είναι δύσκολο να καταλήξουμε στο συμπέρασμα εάν τα ενδύματα που απεικονίζονται συνηθίζονταν στην ιδιωτική ζωή ή αν προορίζονταν για επίσημες εμφανίσεις (Blanck 2004).

Ο αργαλιός στον οποίο ύφαιναν τα υφάσματα ήταν κάθετος και οι αγνύθες (τα υφαντικά βάρη) βοηθούσαν με το βάρος τους τις κλωστές (τα στημόνια) να τεντώνουν για να περνούν ανάμεσά τους τα υφάδια. Στην ύστερη αρχαιότητα οι αγνύθες ήταν λίθινες. Έχουν βρεθεί επίσης πολλές μολύβδινες, αλλά αυτές οι πιο συνηθισμένες είναι οι πήλινες. Το σχήμα τους είναι πυραμίδας ή κώνου και πιο σπάνια δίσκου. Ορισμένες έχουν εμπόιστα σφραγίσματα, όπως και η αγνύθα της μουσειοσκευής. Να σημειωθεί ότι από το άνοιγμα της αγνύθας δεν περνούσαν απευθείας οι κλωστές αλλά περνούσε ένα μικρό ξυλαράκι ή ένας μεταλλικός κρίκος όπου δένονταν οι κλωστές. Αυτό βοηθούσε να δένονται πιο πολλές κλωστές μαζί, αλλά και στην ομοιόμορφη κατανομή της τάσης.

Πόσες αγνύθες χρησιμοποιούσαν για κάθε αργαλιό; Ο αριθμός διέφερε ανάλογα με το πλάτος του αργαλιού, την ποιότητα και το πάχος της κλωστής αλλά και ανάλογα με το είδος του υφάσματος που θα υφαινόνταν. Φυσικά όσο πιο βαριές ήταν οι αγνύθες, τόσο πιο ισχυρή ήταν και η τάση, από την οποία επηρεάζονταν άμεσα η ομοιόμορφη όψη της ύφανσης. Εννοείται ότι αν οι κλωστές ήταν χοντρές η τάση έπρεπε να είναι ισχυρότερη σε σχέση με τις λεπτότερες κλωστές⁷⁸. Εκτός από τα υφαντικά βάρη στις ανασκαφές οι αρχαιολόγοι βρίσκουν και άλλα αντικείμενα που σχετίζονται με την υφαντική όπως βαρίδια για τις ρόκες, βελόνες, αλλά και κουβαρίστρες στις οποίες τύλιγαν τις κλωστές (Ελευθεράτου 2007).

Ειδώλιο γυναικείας μορφής, στα ενδύματα της οποίας έχουν σωθεί τα χρώματα.

⁷⁸ http://www.tmoth.edu.gr/aet/thematic_areas/p183.html

Πόρπες (:παραμάνες) και

περόνες

(:καρφίτσες) για τη στερέωση των υφασμάτων πάνω στο σώμα.

Κοκάλινη βελόνα.

Σφονδύλια (:βαρίδια για τις ρόκες)

«Αγνύθα»: Υφαντικό βάρος.

Στόχοι θεματικής: Να αναζητήσουν πληροφορίες σχετικές με το θέμα. Να γνωρίσουν το μύθο της Αράχνης. Να κατανοήσουν τα παιδιά τον τρόπο κατασκευής των υφασμάτων και τον τρόπο ένδυσης στην αρχαία Μακεδονία.

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

1.- Να αναζητήσουν στην ιστοσελίδα:

http://www.tmath.edu.gr/aet/thematic_areas/p183.html πληροφορίες για την ένδυση.

2.- Να διαβάσουν τα παιδιά (ή να αφηγηθεί ο/η εκπαιδευτικός) το μύθο της Αράχνης.

«Ζούσε στ' αρχαία χρόνια μια αρχοντοπούλα όμορφη που την έλεγαν Αράχνη. Ήξερε πολύ καλά την τέχνη του αργαλειού κι ύφαινε υπέροχα υφαντά. Καυχιόταν πως ήξερε να υφαίνει καλύτερα κι από την Αθηνά. Κάποτε μάλιστα τόλμησε και ζήτησε από τη θεά να παραβγούν στον αργαλειό. Η Αθηνά δέχτηκε κι άρχισαν να υφαίνουν. Ύφαινε η Αθηνά και πάνω στο υφαντό της έφτιαχνε την πάλη της με τον Ποσειδώνα πάνω στην Ακρόπολη της Αθήνας. Ύφαινε κι η Αράχνη κι έφτιαχνε τα καμώματα του Δία κι όλων των θεών του Ολύμπου. Θυμωμένη τότε η Αθηνά, που μια θνητή τόλμησε να συγκριθεί μαζί της, μεταμόρφωσε την κόρη σε έντομο και την καταράστηκε όλες τις μέρες της ζωής της κρεμασμένη να υφαίνει τον ιστό της⁷⁹.» Με βάση το μύθο μπορεί να γίνει ένα μικρό θεατρικό δρώμενο.

3.- Να χρησιμοποιήσετε απλά ορθογώνια υφάσματα (ακόμη και φόδρες), παραμάνες και κορδόνια για να ντυθούν τα παιδιά (πάνω από τα ρούχα τους), είτε ενδεικτικά π.χ. ένα αγόρι και ένα κορίτσι, είτε και όλα αν επιλέξετε να πραγματοποιήσετε ένα θεατρικό δρώμενο. Δεν

⁷⁹ <http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-C103/88/698,2631/unit=1329> (1. Η δημιουργία του κόσμου – Ιστορία (Γ Δημοτικού): Ηλεκτρονικό βιβλίο >> Ιστορία (Γ Δημοτικού) >> Βιβλίο Μαθητή)

χρειάζεται να γίνουν ραφές. Στα σημεία που φαίνεται ότι το ύφασμα ενώνεται (ώμοι) χρησιμοποιούνται παραμάνες. Η μία κάθετη πλευρά μένει ανοιχτή και η ζώνη στη μέση βοηθάει να μην ανοίγει το ύφασμα από εκείνη την πλευρά. Στην ιστοσελίδα του Κέντρου Διάδοσης Επιστημών (Νόησις) μπορείτε να δείτε σχεδιαστικές αποδόσεις του πέπλου και του χιτώνα⁸⁰.

4.- Να φτιάξουν τα παιδιά το δικό τους υφαντό. Στην ιστοσελίδα

<http://www.craftstylish.com/item/2546/how-to-weave-on-a-cardboard-loom/page/all>

υπάρχουν τα βήματα ύφανσης με φωτογραφίες. Θα χρειαστείτε χαρτόνι, χοντρό νήμα, βελόνα/ή τοιμπίδι για την ύφανση, πιρούνι για να γίνεται πιο σφιχτή και ψαλίδι για να αφαιρέσετε το χαρτόνι.

3.-Α.3. Καλλωπισμός

Αλάβαστρο με βάση. Σίνδος Θεσσαλονίκης (νεκροταφείο, Τάφος 28). 580-560 π.Χ. (Φυσικά για να μην εξατμίζεται το άρωμα το μπουκαλάκι είχε καπάκι. Τα καπάκια συνήθως κατασκευάζονταν από φθαρτό υλικό –ξύλο, κομμάτι φυσικού σπόγγου ή ακόμη και ένα απλό κομμάτι υφάσματος-, γι' αυτό και δεν σώζονται).

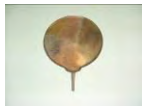
Οι ασχολίες των γυναικών ήταν πολλές και παρότι δεν έβγαιναν συχνά από το σπίτι, εντούτοις φρόντιζαν την εμφάνισή τους. Για το λόγο αυτό παρασκεύαζαν μόνες τους κρέμες και αρώματα που τα έβαζαν σε μικρά πήλινα ή γυάλινα αγγεία. Την εμφάνισή τους ολοκλήρωνε η περιποίηση των μαλλιών, τα οποία τα μάζευαν χρησιμοποιώντας κορδέλες, χτένια και καρφίτσες (Ελευθεράτου 2007). Μάλιστα συνήθιζαν να τονίζουν ή να αλλάζουν το χρώμα των μαλλιών τους. Για να αποκτήσουν τα μαλλιά τους μαύρο χρώμα χρησιμοποιούσαν εκχυλίσματα λαχανικών, λειχήνων, καρπούς μυρτιάς, καρπούς βάτου, βρασμένα φύλλα φασκομηλιάς κ.α. Στην περίπτωση που επιθυμούσαν να αποκτήσουν ξανθά μαλλιά άπλωναν σ' αυτά μια συγκεκριμένη αλοιφή και έμεναν στον ήλιο για μερικές ώρες. Τα αρώματά τους ήταν αποστάγματα από ρίζες, ξύλα, βότανα, φρούτα, σπόροι, άνθη, φύλλα και ρετσίνι. Συχνά εισάγονταν αρώματα από την Ανατολή. Οι κατακτήσεις του Μ. Αλεξάνδρου ευνόησαν τη σύναψη εμπορικών δεσμών με τις περιοχές αυτές. Εκτός από το σώμα αρωμάτιζαν επίσης τα μαλλιά τους, τα ρούχα, τα έπιπλα, τους χώρους που κατοικούσαν, αλλά και το κρασί, το λάδι και σε κάποιες περιπτώσεις και το νερό. Η κρέμα για μακιγιάζ (κάτι σαν παχύρρευστο μέικ απ), το ψιμύθιο είχε ως βάση το λευκό του μολύβδου (:δηλαδή έκαναν τον μόλυβδο σκόνη και τον ανακάτευαν με έλαια) και φυλάσσονταν στις πυξίδες, δηλαδή σε κυλινδρικά αγγεία με καπάκι. Μάλιστα οι αρχαίες ελληνίδες ήταν οι πρώτες που υιοθέτησαν τη χρήση του λευκού μολύβδου για να λευκάνουν το πρόσωπό τους. Για να ανακατέψουν το ψιμύθιο [αφού δημιουργούνταν ανομοιογένεια στο υλικό λόγω της ύπαρξης ελαίων] χρησιμοποιούσαν κουταλάκια και σπάτουλες. Η χρήση βέβαια του μολύβδου προκαλούσε πολλές φορές ακόμη και το θάνατο λόγω δηλητηρίασης. Για να περιποιηθούν το δέρμα του προσώπου τους χρησιμοποιούσαν επίσης μάσκες ομορφιάς. Τη μάσκα που αποτελούνταν κυρίως από πλιγούρι την άφηναν όλη τη νύχτα στο πρόσωπό τους και το πρωί χρησιμοποιούσαν γάλα για να την αφαιρέσουν. Για να απαλύνουν τις κηλίδες και τους λεκέδες του δέρματος χρησιμοποιούσαν χυμό αγριοστάφυλου. Οι αρχαίες έβαφαν και τα χέρια τους με φύλλα χέννας. Για τα μάτια προτιμούσαν τη στάχτη και ειδικά αυτή που

⁸⁰ http://www.tmth.edu.gr/aet/thematic_areas/p183.html

προέρχονταν από ψίχα καρυδιού ή αμυγδάλου. Χρησιμοποιούσαν και ρουζ, το οποίο παρασκευάζαν από εκχυλίσματα φυτών όπως ένα είδος λειχήνας, αλλά και εκχυλίσματα πορφύρας. Άλλος τρόπος για την παρασκευή ρουζ ήταν τα ορυκτά όπως η κιννάβαρις. Φρόντιζαν και για την αποτρίχωσή τους· χρησιμοποιούσαν τσιμπιδάκια για τα φρύδια ενώ για την αποτρίχωση των ποδιών χρησιμοποιούσαν τις στλεγγίδες (το ίδιο μεταλλικό εργαλείο που στους αθλητές χρησίμευε για τον καθαρισμό του δέρματος από τη σκόνη, τον ιδρώτα και το λάδι) (Αδάμ-Βελένη 2009)⁸¹.

Σχέδιο του Χ. Κούντουρα.

Χάλκινος καθρέφτης.

Κοκάλινη χτένα.

«Πυξίδα»: κουτί

αποθήκευσης κρέμας/κοσμημάτων.

Στερεοποιημένα κομμάτια ψιμυθίου με βάση το μόλυβδο.

Σπάτουλες για το ανακάτεμα της κρέμας (:ψιμύθιο).

Τσιμπιδάκι για τα

φρύδια.

Πέτρινο αρωματοδοχείο (αλάβαστρο)

Γυάλινο αρωματοδοχείο.

Στόχοι θεματικής: Να αναζητήσουν πληροφορίες για τον καλλωπισμό στην αρχαία Μακεδονία. Να περιγράψουν τα αντικείμενα που σχετίζονται με τον καλλωπισμό και να τα συγκρίνουν με αυτά που χρησιμοποιούνται σήμερα. Να υλοποιήσουν πείραμα για την ανίχνευση μολύβδου σε κραγιόν.

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

1.- Να αναζητήσουν στην ιστοσελίδα: <http://www.tmth.edu.gr> πληροφορίες για τον καλλωπισμό στην αρχαιότητα.

2.- Να παρατηρήσουν και να περιγράψουν ίσως και να σχεδιάσουν το αλάβαστρο (μυροδοχείο). Έπειτα να τα συγκρίνουν (με τον ίδιο τρόπο) με τα σημερινά αρωματοδοχεία (για τα αρώματα εξακολουθούμε να χρησιμοποιούμε μικρά μπουκάλια καθώς πρόκειται

⁸¹ <http://www.tmth.edu.gr>

για ακριβό προϊόν). Να περιγράψουν και άλλα είδη καλλωπισμού (από τις εικόνες του εποπτικού) και να τα συγκρίνουν με τα αντίστοιχα σύγχρονα.

3.- Να διεξάγουν ένα απλό και χρήσιμο πείραμα. Υλικά που θα χρειαστούν: κραγιόν (ίσως παραπάνω από ένα), χρυσό δακτυλίδι. Ο μόλυβδος ανήκει στα βαρέα μέταλλα. Είναι καρκινογόνο υλικό. Ακόμη όμως και σήμερα χρησιμοποιείται στην κοσμετολογία και κυρίως στα κραγιόν για να διατηρείται περισσότερο το χρώμα.

Οδηγίες: Για να διαπιστώσουμε αν ένα κραγιόν περιέχει μόλυβδο απλώνουμε μια μικρή ποσότητα στο εσωτερικό της παλάμης μας και την τρίβουμε με ένα χρυσό δακτυλίδι (με περιεκτικότητα χρυσού τουλάχιστον 14 καράτια).

Αν το μείγμα μαυρίσει... καλύτερα να πούνε στις μαμάδες τους να πετάξουν το κραγιόν!

3.-A.4. Παιχνίδια

Πήλινο ειδώλιο καθιστής γυμνής γυναικείας μορφής-πλαγγώνα. Θεσσαλονίκη, Λεωφόρος Στρατού, Ανατολικό νεκροταφείο, 2^{ος} αι. μ.Χ.

Κεραμίδα (είναι τμήμα κεραμιδιού στέγης!) με εγχάρακτο παιχνίδι, «τριάρα» ή «εννιάρα» (είναι διπλής όψης, εδώ εικονίζεται η πιο δύσκολη εκδοχή του παιχνιδιού: η εννιάρα) Θεσσαλονίκη, πλ. Δικαστηρίων, πηγάδι ΣΤ', Ρωμαϊκή εποχή.

Πήλινο ειδώλιο σκύλου. Θεσσαλονίκη, Ραμόνα (δυτικό νεκροταφείο), 1^{ος} αι. μ.Χ.

Το παιχνίδι αποτελεί μια διαχρονική και πανανθρώπινη πολιτισμική δραστηριότητα που είναι σε θέση να ψυχαγωγήσει, να εκπαιδεύσει και να μορφώσει το παιδί (Κωνσταντινόπουλος 2007). Απόδειξη για την ανάγκη των παιδιών να παίξουν ανεξάρτητα από το χρονικό πλαίσιο αποτελούν τα υλικά κατάλοιπα των ανασκαφών, αλλά και οι απεικονίσεις παιδιών που παίζουν κυρίως πάνω σε αγγεία. Κουδουνίστρες, πλαγγόνες άκαμπτες (σαν αυτή της μουσειοσκευής), αλλά και άλλες που μπορούσαν να κουνήσουν χέρια και πόδια-στον τύπο του νευρόσπαστου-, επιτραπέζια και ζάρια, αστράγαλοι και πεσσοί, σβούρες, συρόμενα αλογάκια, αγαλματάκια ζώων και πουλιών, μπάλες κ.α. ήταν μερικά από τα παιχνίδια των παιδιών στα αρχαία χρόνια. Οι ανασκαφές φέρνουν στο φως αυτά που είχαν δημιουργηθεί από ανθεκτικά υλικά (πηλό, κόκκαλα ζώων, μέταλλα). Τα περισσότερα παιχνίδια των παιδιών φτιάχνονταν από τα ίδια τα παιδιά ή από συγγενικά

τους πρόσωπα και ήταν από ύφασμα, ξύλο, κερί, γύψο και άλλα φθαρτά υλικά. Οι μπάλες φτιάχνονταν από τη φουσκωμένη με αέρα κύστη του γουρουνιού την οποία την τύλιγαν σφιχτά με δέρμα. Ευκολότερος τρόπος ήταν η κατασκευή μπάλας από φυσικό σφουγγάρι που τυλίγονταν με ύφασμα και δένονταν με σπάγκο, αλλά δεν αναπηδούσαν τόσο όσο οι μπάλες από κύστη χοίρου. Άλλες μπάλες για τα μικρότερα παιδιά φτιάχνονταν από περισσεύματα υφασμάτων, φτερά ή μαλλί τα οποία τα τύλιγαν με λινό ύφασμα. Χρησιμοποιούσαν επίσης καρύδια και φουντούκια σαν βόλους (Βελένη 2009, Ελευθεράτου 2007, Tames 2003).

Η συγκεκριμένη ενότητα συνδέεται με την ύλη του μαθήματος της ιστορίας της Δ' Δημοτικού «Στα αρχαία χρόνια», καθώς στη σελ.71 το παράθεμα 2 έχει τίτλο «Τα κυριότερα παιχνίδια των παιδιών της αρχαίας Ελλάδας»⁸².

Σχέδιο από το εποπτικό υλικό του ΑΜΘ.

Ο Αχιλλέας και ο Αίας παίζουν παιχνίδι με πεσσούς και ζάρια. Ρώμη. Μουσείο Βατικανού.

Μεταλλική και

πήλινες κουδουνίστρες.

Πήλινα ειδώλια – παιχνίδια.

Πήλινη κούκλα

«πλαγγόνα» στον τύπο του «νευρόσπαστου», δηλαδή με μέλη που είχαν κίνηση.

Ειδώλιο με δύο γυναικείες μορφές στο παιχνίδι του εφεδρισμού.

Πήλινο συρόμενο αλογάκι με αναβάτη.

Στόχοι θεματικής: Να αναζητήσουν πληροφορίες για τα αρχαία παιχνίδια. Να τα συγκρίνουν με τα σημερινά. Να βρουν οδηγίες αρχαίων παιχνιδιών. Να παίξουν αρχαία παιχνίδια.

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

1.- Να αναζητήσουν πληροφορίες στις ακόλουθες ιστοσελίδες:

www2.fhw.gr/publications/electronic/gr/imeakia/issue10/webpages/page45.html,

⁸² <http://pi-schools.sch.gr>

www.amth.gr/ekpaideusi/educational/03.ekpaideftiko_iliko/arthra/paixnidia.pdf,
www.cycladic.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=46&clang=0&p=q,users.sch.gr/triakoum/gloss_paignia.html,
www.benaki.gr/index.asp?lang=gr&id=6010201&cat=9&sid=4427,
www.arxaiologia.gr/assets/media/PDF/migrated/806.pdf,
blogs.sch.gr/gympanop/files/2010/10/παιχνίδια-στην-Αρχαία-Ελλάδα.pdf,
egpaid.blogspot.com/2008/12/blog-post_5808.html

2.- Να ταξινομήσουν τα παιχνίδια που θα βρουν σε κατηγορίες π.χ. σε παιχνίδια ως αντικείμενα και σε παιχνίδια που παίζονταν με το σώμα. Να καταγράψουν τις ομοιότητες και τις διαφορές με τα σημερινά.

3.- Να παίξουν τριάρα ή εννιάρα (προτείνεται η εκδοχή της τριάρας για τα παιδιά των μικρών τάξεων του Δημοτικού και για τα μεγαλύτερα παιδιά η πιο δύσκολη εκδοχή).

[Είναι ένα από τα αγαπημένα παιχνίδια στρατηγικής των αρχαίων. Παίζονταν χωρίς ζάρι, με πεσσούς (:πιόνια) ή ακόμη και με χαλίκια, όσπρια, ξηρούς καρπούς σε δύο χρώματα.

Στη μουσειοσκευή περιλαμβάνονται 9 ρεβίθια, 9 φασόλια και ζάρι για το λάχνισμα (:για να οριστεί ο παίκτης/η παίκτρια που θα παίξει πρώτος/η).

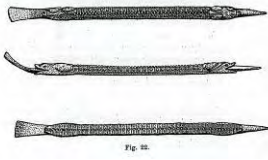
Οδηγίες τριάρας: Σχεδιάζουμε στο χώμα ή σε χαρτί ένα τετράγωνο. Σχηματίζουμε τις διαγώνιες και επίσης γραμμές που ενώνουν τα μέσα των πλευρών. Συνολικά έχουμε 9 σημεία. Το ένα στο μέσο και τα άλλα 8 στις πλευρές του τετραγώνου. Κάθε παίκτης/κτρια έχει 3 πεσσούς. Ρίχνουμε το ζάρι για να δούμε ποιος/ποια θα ξεκινήσει να τοποθετεί τους πεσσούς στα σημεία της τριάρας. Εναλλάξ τοποθετούν οι παίκτες/κτριες τους πεσσούς και έπειτα αρχίζουν να τους μετακινούν προσπαθώντας να δημιουργήσουν τριάρα (τρεις ίδιοι πεσσοί στη σειρά). Κάθε πεσσός επιτρέπεται να μετακινηθεί μόνο σε διπλανά ελεύθερα σημεία. Ο παίκτης/η παίκτρια που θα σχηματίσει πρώτος/η τριάρα είναι ο νικητής της παρτίδας. Ο αριθμός των παρτίδων πρέπει να είναι πάντα μονός και προκαθορίζεται από τους παίκτες/τις παίκτριες στην αρχή του παιχνιδιού.

Οδηγίες εννιάρας: Παίζεται όπως και η τριάρα με τις εξής διαφορές: α) Σχεδιάζονται 3 ομόκεντρα τετράγωνα με μία γραμμή στο κέντρο της κάθε πλευράς. β) Οι πεσσοί είναι 9 για κάθε παίκτη/κτρια. γ) Ο παίκτης/η παίκτρια που θα σχηματίσει τριάρα με την κίνηση των πεσσών (όπως περιγράφονται στην τριάρα) αφαιρεί έναν πεσσο του/της αντιπάλου. δ) Νικητής/Νικήτρια αναδεικνύεται εκείνος/νη που θα πάρει τους πεσσούς του/της αντιπάλου.

4.- Να παίξουν στο μάθημα της Γυμναστικής ή σε εκδρομές και κάποιο/κάποια από τα ομαδικά παιχνίδια που θα προκύψει από την αναζήτησή τους ή να χαράξουν πάνω στο χώμα την τριάρα ή την εννιάρα και να παίξουν χρησιμοποιώντας πετραδάκια ως πεσσούς (:πιόνια).

3.-B. Κοινωνική οργάνωση.

3.-B.1. Εκπαίδευση

Χάλκινη γραφίδα με φολιδωτό κόσμημα, που απολήγει στα δύο άκρα σε κεφάλι σαύρας.

Όλυθος Χαλκιδικής (Οικία A vi 2, δωμάτιο d), 4^{ος} αι. π.Χ.

Μελαμβαφές μελανοδοχείο. Θεσσαλονίκη, Πανεπιστήμιο, Κτηνιατρική κλινική (ανατολικό νεκροταφείο), 2^{ος} αι. π.Χ.

Η εκπαίδευση στη Μακεδονία από την περίοδο της βασιλείας μέχρι και τη ρωμαιοκρατία δεν διέφερε από εκείνη της υπόλοιπης Ελλάδας. Τα παιδιά, αγόρια και κορίτσια, μέχρι τα επτά τους χρόνια έμεναν μαζί με τη μητέρα στο σπίτι. Και ενώ τα κορίτσια εξακολουθούσαν να παραμένουν στο σπίτι και να μαθαίνουν τα απαραίτητα για τη διοίκηση του νοικοκυριού, τα αγόρια στην ηλικία αυτή άρχιζαν να μαθαίνουν ανάγνωση, γραφή, μουσική και μαθηματικά. Ελάχιστα κορίτσια πήγαιναν σχολείο και ακόμη λιγότερα λάμβαναν ανώτερη μόρφωση. Η διδασκαλία γινόταν στο σπίτι του δασκάλου, σε υπαίθριους χώρους ή σε σχολές. Ιδιαίτερα γνωστή είναι η Σχολή του Αριστοτέλη στη Μίεζα (Λευκάδια Νάουσας). Ποια ήταν τα σχολικά βιβλία της εποχής; Η Ιλιάδα και η Οδύσσεια του Ομήρου και μεταγενέστερα οι τραγωδίες του Ευριπίδη. Οι μαθητές έγραφαν τις ασκήσεις τους πάνω σε ξύλινες πλάκες που είχαν αλειφθεί με κερί, χαράσσοντας τα γράμματα με τη γραφίδα, που ήταν μεταλλική ή κοκάλινη. Για να σβήσουν χρησιμοποιούσαν την πίσω πλατιά άκρη της. Για τις ασκήσεις τους χρησιμοποιούσαν επίσης όστρακα, δηλαδή θραύσματα πήλινων αγγείων. Όστρακα χρησιμοποιούσαν για καταγραφή (είτε με χάραξη είτε με γραφή με σινική μελάνη) σημειώσεων, φορολογικών αποδείξεων, επιστολών και βεβαιώσεων. Υπήρχαν και άλλα υλικά γραφής, αλλά δεν χρησιμοποιούνταν από τους μαθητές γιατί ήταν ακριβά, όπως δέρματα ζώων, εισηγμένος πάπυρος από την Αίγυπτο - από το 600 π.Χ.-, μελάνη από αιθάλη (καπνιά) και φυτικό κόμμα (κόλλα) και πένες από καλάμι. Τη μελάνη τη διατηρούσαν σε μελανοδοχείο και έπρεπε να την καταναλώσουν αυθημερόν. Επίσημα έγγραφα γράφονταν (χαράσσονταν) πάνω σε ξύλινες πινακίδες, σε πήλινες ή πέτρινες πλάκες. Οι ξύλινες πινακίδες μπορούσαν να συνδεθούν μεταξύ τους με κορδόνι και τότε δημιουργούνταν δίπτυχα, τρίπτυχα ή πολύπτυχα ανάλογα με τον αριθμό των πινακίδων που είχαν συνδεθεί. Επίσης έγραφαν πάνω σε μέταλλα, κατά προτίμηση μαλακά όπως ο μόλυβδος ή ο μαλακός κασσίτερος. Σε ελάσματα αυτού του είδους γράφονταν και οι κατάρες (στη συγκεκριμένη περίπτωση τα ελάσματα ονομάζονται «κατάδεσμοι»). Τους κατάδεσμούς έπειτα είτε τους έθαβαν, είτε τους έριχναν σε τάφους. Εξαιρετικά σπάνια ήταν η γραφή πάνω σε πολύτιμα μέταλλα όπως ο χρυσός και ο άργυρος και προορίζονταν κυρίως για αφιερώματα σε ιερά (Βελένη 2009, Ελευθεράτου 2007, Tames 2003)⁸³.

⁸³ http://www.tmtth.edu.gr/aet/thematic_areas/p144.html

Αναπαράσταση διδασκαλίας σε ερυθρόμορφο αγγείο.

Θραύσμα αγγείου με σκαλισμένη ανθρώπινη φιγούρα και γράμματα του

αλφαβήτου (ίσως ως άσκηση).

Κοκάλινη γραφίδα.

Στόχοι θεματικής: Να γνωρίσουν την εκπαίδευση των αρχαίων παιδιών. Να συγκεντρώσουν πληροφορίες για την εκπαίδευση τις προηγούμενες δεκαετίες. Να χρησιμοποιήσουν ένα «αρχαίο τετράδιο ασκήσεων».

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

- 1.- Να καταγράψουν τα παιδιά όσα γνωρίζουν για την εκπαίδευση των αρχαίων. Να εμπλουτίσουν το υλικό μετά από αναζήτηση.
- 2.- Να πάρουν συνέντευξη από τους παππούδες/τις γιαγιάδες τους ή άλλα συγγενικά τους πρόσωπα μεγαλύτερης ηλικίας για το περιεχόμενο των μαθημάτων τους και για τα υλικά που χρησιμοποιούσαν (π.χ. μελανοδοχεία χρησιμοποιούνταν μέχρι πριν μερικές δεκαετίες).
- 3.- Να κατασκευάσετε το «τετράδιο ασκήσεων» της αρχαίας εποχής.

Οδηγίες: Σε μια απλή ξύλινη κορνίζα, ρίχνετε μέσα λιωμένο καθαρό κερί μέλισσας. Το αφήνετε να κρυώσει. Έπειτα τα παιδιά μπορούν να δοκιμάσουν να γράψουν με ένα μυτερό ξυλάκι (π.χ. καλαμάκι από σουβλάκι). Για να σβήσουν ξαναστρώνουν απαλά τη γραμμένη επιφάνεια με ένα κομμάτι ξύλου πιο πλατύ (γι' αυτό οι γραφίδες είχαν μία μυτερή άκρη και μία πιο πλατιά).

3.-B.2. Αθλητισμός

Σφαιρικός αρύβαλλος με εγχάρακτο ρόδακα. Ίσως έργο τοπικού εργαστηρίου. Καραμπουρνάκι Θεσσαλονίκης, 6ος αι. π.Χ.

Σημαντικές πληροφορίες για τη σωματική άσκηση εφήβων και νέων αντλούμε από τους γυμνασιαρχικούς και τους εφηβαρχικούς νόμους. Η άθληση είχε ιδιαίτερη σημασία τόσο για τη σωματική ευεξία όσο και για τη στρατιωτική εκπαίδευση. Οι έφηβοι πήγαιναν στα γυμνάσια κατά την ελληνιστική περίοδο και στις παλαίστρες κατά τη ρωμαϊκή. Εκεί οι παιδοτρίβες και οι αθλοδιδάσκαλοι φρόντιζαν την καλλιέργεια των σωματικών δεξιοτήτων των νέων. Συχνά προπονήσεις γίνονταν και στην ύπαιθρο. Επειδή αθλούνταν χωρίς ρούχα πριν την προπόνηση άλειφαν το σώμα τους με λάδι. Αυτό το μετέφεραν σε μικρά αγγεία που λέγονται αρύβαλλοι με ένα κορδόνι περασμένο στον καρπό του χεριού τους. Μετά την προπόνηση και προτού πλυθούν, για να μη χρησιμοποιήσουν πολύ νερό καθάριζαν το σώμα τους από τη σκόνη που είχε ανακατευτεί με τον ιδρώτα και το λάδι που είχαν απλώσει με μεταλλικά εργαλεία τις στλεγγίδες. Στη Μακεδονία αφορμή για τη διεξαγωγή

αθλητικών αγώνων έδιναν και οι θρησκευτικές γιορτές, ενώ συμμετείχαν και σε αγώνες που διοργανώνονταν στη νότια Ελλάδα. Εξαιρετικά σημαντικό έπαθλο ήταν οι παναθηναϊκοί αμφορείς γιατί περιείχαν εκλεκτό λάδι. Τμήμα παναθηναϊκού αμφορέα που βρέθηκε στην Ποτίδαια της Χαλκιδικής αποδεικνύει τη συμμετοχή των Μακεδόνων στους αντίστοιχους αγώνες που γίνονταν στην Αθήνα. Πάνω στον αμφορέα έχει σωθεί το όνομα του Αριστόβουλου που κέρδισε σε αγώνες με τέθριππο. Αυτό σημαίνει ότι προέρχονταν από πλούσια οικογένεια καθώς η εκτροφή αλόγων ήταν ιδιαίτερα δαπανηρή (Βελένη 2009). Προπονητές γίνονταν συχνά οι αθλητές που αποσύρονταν από το στίβο. Στην αρχαιότητα τα αγωνίσματα ήταν τα ακόλουθα: δρόμος (ταχύτητας και αντοχής), πένταθλο (άλμα, δίσκος, ακόντιο, δρόμος, πάλη), βαρέα άθλα (πάλη, πυγμή, παγκράτιον), ιππικά αγωνίσματα (ιπποδρομίες και αρματοδρομίες). Για τα κορίτσια υπήρχαν ξεχωριστοί αγώνες, τα Ηραία, που διεξάγονταν κάθε τέσσερα χρόνια στην Ολυμπία (Tames 2003). Οι αγώνες που διοργανώνονταν ήταν πολλοί αλλά τέσσερις είχαν πανελλήνια εμβέλεια: τα Ολύμπια, προς τιμή του Δία, διεξάγονταν κάθε τέσσερα χρόνια στην Αρχαία Ολυμπία, τα Πύθια, προς τιμή του Απόλλωνα διεξάγονταν και αυτά κάθε τέσσερα χρόνια στους Δελφούς, ενώ τα Ίσθμια και τα Νέμεα διεξάγονταν κάθε δύο χρόνια. Τα πρώτα στον Ισθμό στο ιερό του Ποσειδώνα και τα δεύτερα στη Νεμέα στο ιερό του Διός. Να σημειωθεί ότι οι αθλητικοί αγώνες έδωσαν και έναυσμα σε καλλιτεχνικές δημιουργίες καθώς οι νικητές συνήθιζαν να αφιερώνουν στα αντίστοιχα ιερά αγάλματα⁸⁴.

Απεικόνιση αθλητή που ρίχνει λάδι από τον αρύβαλλο για να το αλείψει στο σώμα του.

Σχέδιο του Χ. Κούντουρα από το εποπτικό υλικό του ΑΜΘ.

Επιτύμβια στήλη νικητή. Απεικονίζονται τα βραβεία (κλαδί φοίνικα, στεφάνι και αμφορέας με λάδι).

Αμφορέας, βραβείο.

Αρύβαλλος.

Στλεγγίδα, για τον καθαρισμό του δέρματος.

⁸⁴ <http://www.cycladic.gr/frontoffice/portal.asp?page=resource&cresrc=825&cnode=55&clang=0>,
<http://www.ime.gr>

Στόχοι θεματικής: Να γνωρίσουν τα αρχαία αγωνίσματα. Να μάθουν για τους αρχαίους αγώνες και τη βράβευση των αθλητών. Να συγκρίνουν τους αρχαίους Ολυμπιακούς Αγώνες με τους σύγχρονους. Να έρθουν σε επαφή με τα ιδανικά και τα ιδεώδη της ευγενούς άμιλλας.

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

1.- Να αναζητήσουν αγάλματα αθλητών και αθλητικές σκηνές σε αγγεία στις ακόλουθες ιστοσελίδες, να περιγράψουν τη στάση των αθλητών και τις σκηνές <http://www.cycladic.gr/frontoffice/portal.asp?page=resource&resrc=825&cnode=55&clan g=0>, <http://www.ime.gr> . Να μιμηθούν τη στάση των αθλητών.

2.- Να διοργανώσετε –ίσως για τη λήξη του σχολικού έτους- αγώνες π.χ. ανάμεσα στα τμήματα.

3.-Γ. Οικονομία (ζωική και φυτική παραγωγή)⁸⁵

Θραύσμα σιδερένιας αξίνας. Λειβηθρα Πιερίας, 3^{ος} – 2^{ος} αι. π.Χ.

Οι Μακεδόνες ασχολούνταν με την καλλιέργεια της γης την κτηνοτροφία, την αλιεία και το κυνήγι καθώς περιβάλλονταν από γόνιμες εκτάσεις, θάλασσα, λίμνες, ποτάμια και δάση. Επομένως οι εδαφολογικές και οι κλιματολογικές συνθήκες της περιοχής ευνοούσαν την καλλιέργεια αμπελιών, ελαιών, σπυροφόρων δέντρων, λαχανικών, δημητριακών (κυρίως σιτάρι και κριθάρι) και οσπρίων. Κάποιες φορές τα προϊόντα εξάγονταν όπως το περίφημο κρασί της Μένδης, γι' αυτό και ο Διόνυσος απεικονίζονταν στα νομίσματά της. Τα εργαλεία για την καλλιέργεια της γης παρέμεναν τα ίδια στο πέρασμα των χρόνων χωρίς ιδιαίτερες αλλαγές. Ευρήματα όπως μια πήλινη κυψέλη αποδεικνύουν ότι είχε αναπτυχθεί και η μελισσοκομία κατά τους ελληνιστικούς χρόνους στη Μακεδονία. Η ύπαρξη ιχθυοτροφείων οφείλεται σε ρωμαϊκές επιρροές. Η θεά Δήμητρα ήταν η προστάτιδα της καλλιέργειας της γης για τους αρχαίους. Επίσης οι αρχαίοι οργάνωναν το χρόνο έχοντας ως σημείο αναφοράς τις αγροτικές εργασίες. Να σημειωθεί ότι σε αγγεία σπάνια απεικονίζονται σκηνές της αγροτικής ζωής και τα περισσότερα στοιχεία που έχουμε σήμερα προέρχονται από την αρχαία ελληνική γραμματεία (Βελένη 2009, Σαρρή 1988)⁸⁶.

Μάζεμα ελαιών.

Ψάρεμα.

Αγροτικά εργαλεία:

⁸⁵ Πολλά στοιχεία που σχετίζονται με την ενότητα αυτή παρουσιάζονται στην Ενότητα Α.1. του παρόντος «Διατροφή και σκεύη».

⁸⁶ http://www.tmoth.edu.gr/aet/thematic_areas/p3.html

Δρεπάνι.

Δικέλι.

Αγκίστρια.

Στόχοι θεματικής:

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

- 1.- Να συγκρίνουν τα παιδιά και να καταγράψουν τα είδη που καλλιεργούνταν στην αρχαιότητα με τα σημερινά.
- 2.- Με μίμηση και παντομίμα να αναπαραστήσουν τα παιδιά αγροτικές δραστηριότητες σε ομάδες. Η μία ομάδα θα παρουσιάζει και οι άλλες θα προσπαθούν να μαντέψουν.
- 3.- Να φυτέψουν φυτά, να παρακολουθήσουν την ανάπτυξή τους και να την καταγράψουν σε ημερολόγιο – ίσως και σε διαφορετικές συνθήκες π.χ. στον ήλιο, σε σκιά, με συχνό πότισμα ή όχι κ.λπ.

4.- Γενικές προτάσεις επεξεργασίας της μουσειοσκευής:

- 1.- Να δημιουργήσουν τα παιδιά εικονογραφημένο ή μη γλωσσάρι με βασικές έννοιες που συνάντησαν κατά την επεξεργασία του υλικού.
- 2.- Να παίξουν με παζλ -on line-, δημιουργώντας το δικό τους με οποιαδήποτε εικόνα του συνοδευτικού εποπτικού υλικού, σύμφωνα με τις οδηγίες που δίνονται στην ακόλουθη ιστοσελίδα: <http://www.jigsawplanet.com/>
- 3.- Να επεξεργαστούν τις θεματικές ενότητες με τη μορφή σχεδίων εργασίας (project).

Σε κάθε περίπτωση όλες οι προαναφερόμενες δραστηριότητες είναι ενδεικτικές και με βάση τους δικούς σας στόχους μπορείτε να δημιουργήσετε και τις δικές σας. Επίσης, μπορούν να υλοποιηθούν επιλεκτικά σε σχέση με το διαθέσιμο χρόνο σας ή να τις τροποποιήσετε ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες των μαθητών/μαθητριών της τάξης σας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αδάμ-Βελένη, Π.** (2009). *Μακεδονία – Θεσσαλονίκη μέσα από τις εκθέσεις του Αρχαιολογικού Μουσείου*. Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων – Διεύθυνση Δημοσιευμάτων.
- Blanck, H.** (2004). *Εισαγωγή στην ιδιωτική ζωή των αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων*. Μτφρ. Αλ. Μουστάκα. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Ελευθεράτου, Σ.** (2007). *Πάμε να δούμε τα ευρήματα της ανασκαφής για το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης στην έκθεση «Το Μουσείο και η Ανασκαφή»*. Αθήνα: Οργανισμός Ανέγερσης Νέου Μουσείου Ακρόπολης.
- Ηλεκτρονικό βιβλίο >> Ιστορία (Γ Δημοτικού) >> Βιβλίο Μαθητή**, <http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-C103/88/698,2631/unit=1329> , τελευταία επίσκεψη στις 30.10.2012.
- Καραμήτρου-Μεντεσιδη, Γ.** (2005 α). *Αρχαία Διατροφή. Ένα ταξίδι στην τέχνη της γαστρονομίας*. Αιανή Κοζάνης: Αρχαιολογικό Μουσείο Αιανής.
- Καραμήτρου-Μεντεσιδη, Γ.** (2005 β). *Αρχαία Διατροφή. Το ψωμί*. Αιανή Κοζάνης: Αρχαιολογικό Μουσείο Αιανής.
- Καραμήτρου-Μεντεσιδη, Γ.** (2008). *Άνω Μακεδονία. Γραπτές Πηγές και Αρχαιολογικές Θέσεις*. Στο Μ. Χάδου & Φ. Γιαννακοπούλου (Επιμ.), Μτφρ. Α. Λερίου & Ν. Κωνσταντίνου, *Δυτική Μακεδονία. Ιστορία και Πολιτισμός* (σ.23-25). Αθήνα: Ελληνικές Εκδόσεις Α.Ε.
- Κωνσταντινόπουλος, Σ.** (2007). *Παιδαγωγική του Παιχνιδιού*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.
- Λάζος, Χ.** (2002). *Παίζοντας στο Χρόνο. Αρχαία Ελληνικά και Βυζαντινά Παιχνίδια*. Αθήνα: Αίολος.
- Νόησις**, http://www.tmth.edu.gr/aet/thematic_areas/p183.html, τελευταία επίσκεψη στις 15.10.2012.
- Ξανθοπούλου, Κ., & Γκαλινίκη, Σ.** (2005). *Μικρά μυστικά για φαγητά στα χρόνια τα παλιά, μερικά... μεζεδάκια από την ιστορία της διατροφής*. Θεσσαλονίκη: Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.
- Πινγιάτογλου, Σ.** (2010). *Τροφή και μαγειρική των αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων*. Στο Χρ. Γκατζόλης (Επιμ.), *Ο Πολιτισμός στο Τραπέζι* (σ.39-50). Θεσσαλονίκη: Ζήτη.
- Σαρρή, Μ.** (1988). *Οι τροφές των αρχαίων Ελλήνων και η ένταξή τους στο οικονομικό, κοινωνικό, θρησκευτικό σύστημα της Κλασικής Ελλάδας*. *Αρχαιολογία*, 28, 71-74.
- Tames, R.** (2003). *Τα παιδιά στην αρχαία Ελλάδα*. Αθήνα: Σαββάλας.

Προτεινόμενα βιβλία για παιδιά

- Νάκου, Ει.** (2000). *Ταξίδι στην ελληνιστική εποχή*. Αθήνα: Κέδρος.

Νάκου, Ει. (2003). *Ταξίδι στα αρχαία χρόνια*. Αθήνα: Κέδρος.

Ντεκάστρο, Μ. (1988). *Αρχαιολογία. Ένα ταξίδι στο παρελθόν. Οδηγός για παιδιά*. Αθήνα: Κέδρος.

Ξανθοπούλου, Κ., & Γκαλινίκη, Σ. (2005). *Μικρά μυστικά για φαγητά στα χρόνια τα παλιά, μερικά... μεζεδάκια από την ιστορία της διατροφής*. Θεσσαλονίκη: Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

Ξανθοπούλου, Κ. (2006). *Χρυσάφενια στολίδια: Ψάξε-κόλλησε-χρωμάτισε*. Θεσσαλονίκη: Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

Reid, S., Chisholm, J., & Miles, L. (2011). *Εγκυκλοπαίδεια της αρχαίας Ελλάδας*. Αθήνα: Άγκυρα.

Tames, R. (2003). *Τα παιδιά στην αρχαία Ελλάδα*. Αθήνα: Σαββάλας.

Τριβιζάς, Ε. (2008). *Ο μικρός Ερμής*. Αθήνα: Μίνωας.